

IPS İLETİŞİM VAKFI

bianet Pratik Editör Kılavuzu

v. 2.0

Temmuz 2025

IPS İLETİŞİM VAKFI

bianet Pratik Editör Kılavuzu

v. 2.0

Temmuz 2025

Bu belge, geliştirmeye, iyileştirmeye açık bir belgedir. Bu niteliğiyle nihai bir belge olarak kabul edilmemesi önerilir.

Ekleme, değişiklik yapacaklar için not: Değişiklikleri, lütfen her bir versiyon değişiminde “**Değişenler**” (changelog) başlığıyla, ayrı bir liste halinde not edip belirtiniz. Bu, metinde hangi değişikliklerin neden yapıldığına dair bilgiyi de ileteteğinden, yazı işleri ekibine ayrıca katkıda bulunmanıza yardımcı olur.

Haberciler için not: bianet habercilerinin (muhabir, editör, çevirmen, her türlü içerik yaratıcıları) bu kılavuzdaki ilkelere uymaları, habercilik pratiğindeki yeni edinimleriyle bunları geliştirmeleri beklenir. Kuşkuya düşülen ya da tartışmalı durumlar, bizim için avantajdır; böyle durumlarda birlikte düşünerek ve iletişim içinde olduğumuz uzmanlara / danışmanlara başvurarak yayın ilkelerimizi iyileştirebiliriz.

Uyarı: Bu metin, bianet içi kullanım amacıyla hazırlanmıştır. bianet yönetimi aksi yönde kurumsal bir kamuya açık paylaşım kararı almadıkça, bu metni sadece bianet dahilindeki ilgili kişilerle paylaşınız.

v. 2.0 için değişiklik notları

Yayın Danışma Kurulu üyelerinden ve yazı işleri ekibi üyelerinden gelen geribildirimler derlendi, birleştirildi ve kılavuza işlendi.

Bulunan yazım hataları düzeltildi.

bianet Haberciliği’nin Temel İlkeleri bölümü

“Kısa kısa” bölümüne yeni maddeler eklendi.

“Doğruluk” bölümü yeniden düzenlendi.

“Hak haberciliği” bölümüne “Çözüm odaklı, kılavuz haberler” başlığı eklendi.

Feminist habercilik bölümüne, “Haberleri toplumsal cinsiyet bakış açısıyla (yeniden) çerçevelemek” başlığı eklendi.

“Bilimsel bilgi ve yöntem odaklılık” bölümüne, “Sahte Tıp” maddesi eklendi.

“Barış Gazeteciliği” bölümü yeniden düzenlendi. “Barış Gazeteciliği’ni toplumsal cinsiyetlendirmek” ve “Barış Gazeteciliği Elkitabı’ndan” alt bölümleri eklendi.

“Çocuk odaklı habercilik” bölümüne yeni maddeler eklendi.

Bazı Özel Haber Türlerinde Yaklaşım bölümü

“Mültecilerle ilgili haberler” bölümü eklendi.

“Silahlanma haberleri” bölümü eklendi.

“Spor haberleri” bölümü eklendi.

“İntihar haberleri” bölümüne, intihar gibi sunulan yaşam hakkı ihlallerine/şüpheli ölüm vakalarına dair madde eklendi.

Haber Yaparken bölümü

“Haber kaynaklarını çeşitlendirmek” bölümüne yeni maddeler eklendi.

“Haberci mesafesi” bölümüne “Haber kaynaklarıyla mesafe” başlığı eklendi.

“Akademinin birikimine katkıda bulunmak” maddesi eklendi.

Haber Yapısı ve Kurgusu bölümü

“Haber görseli” bölümüne yeni maddeler eklendi.

Haber Dili bölümü

“Cinsiyetçi dil” bölümüne yeni maddeler eklendi.

“Şiddet dili” bölümüne yeni maddeler eklendi.

İyi Bir Anlatım İçin bölümü

“söylem” / “söz” farkı maddesi eklendi.

İçindekiler

v. 2.0 için değişiklik notları.....	3
bianet Haberciliği'nin Temel İlkeleri bölümü	3
Bazı Özel Haber Türlerinde Yaklaşım bölümü	3
Haber Yaparken bölümü	3
Haber Yapısı ve Kurgusu bölümü.....	3
Haber Dili bölümü.....	3
İyi Bir Anlatım İçin bölümü	3
bianet Haberciliğinin Temel İlkeleri	8
Kurumsal adlar	9
Kısa kısa	9
Etik ve Politik Olarak Sorumlu Habercilik	9
Kaynağımızı gizli tutma hakkı	10
Haber yaparken kimliğimizi gizlemiyoruz	10
Özel yaşamın gizliliği.....	10
Doğruluk (Accuracy).....	11
Düzeltilmeler ve cevap hakkı	11
Kaynak gösterme	11
Kişilerin tırnak içindeki sözleri	12
Başka haber yayınlarından alıntılarda kaynak gösterme	12
Söylentileri haberleştirmiyoruz	13
Manipölasyondan sakınmak	13
Doğrulama için ipuçları	13
Hak haberciliği: Tarafsız değil, haklardan yana habercilik	16
Hak haberciliğinde temel ilkeler ve yaklaşım	16
Haklara farklı toplumsal gruplar açısından yaklaşma.....	16
Hakların çarpıtılmış sunumunu çürütme.....	16
Haklar bütündür	16
Yönetimlerin / devletlerin hakları ve özgürlükleri koruma, hak ihlallerini önleme yükümlülüğü vardır.....	17
Bir hak ihlali, genellikle başka hak ihlalleriyle birlikte gelir	17
Yalnızca hak ihlallerine odaklanmıyoruz, hak savunularını / mücadelelerini ve kazanımlarını da haberleştiriyoruz.....	17
Yaptığımız haberin hangi haklarla ilgili olduğunu öğreniyoruz	17
Hakların tanımını, uluslararası düzenlemeleri, içtihadı, uygulamaları, yeni fikirleri öğreniyoruz	17
Haklarla ilgili uluslararası kurumları ve hak örgütlerini düzenli olarak takip ediyoruz.....	18
Çözüme yönelik, kılavuz haberler	18
Hak ihlallerini meşrulaştıracak türde görüş alma haberleri yapmıyoruz.....	18
Sesi duyulmayanların, görülmeyenlerin sesini duyurma, onları görünür kılma	18
Haberin öznelerine söz vermek	18
İfade özgürlüğü	20
Haberci bağımsızlığı	20
Feminist habercilik.....	20
Haberleri toplumsal cinsiyet bakış açısıyla (yeniden) çerçevelemek	20
Cinsel yönelim eşitliği.....	21
Eşitlikçilik odaklı habercilik	21
Ayrımcılıkla, ırkçılıkla ve nefret söylemiyle mücadele	21
Ekoloji odaklı habercilik	22
Hayvan hakları odaklı habercilik	22
Bilimsel bilgi ve yöntem odaklı habercilik	23
Nedensellik bağı	23

Sahte bilim ve bilim karşıtı konuların haberleştirilmesi.....	23
Yaygın sahte bilim anlatıları	23
Sahte tıp	23
Not	24
Bilimsel gerçekleri kişilere sormuyoruz.....	24
Emek / sınıf bilinci odaklılık	25
Çocuk odaklı habercilik	25
Bariş Gazeteciliği	27
Çatışma nedir?	27
Çatışma, “şiddet”le aynı şey değildir	27
Çatışma durumları	27
Gazeteciliğin içine bariş katmak.....	27
Bariş Gazeteciliği için öneriler	28
Bariş Gazetecisi Ne Yapar, Savaş Gazetecisi Ne Yapar?.....	30
Bariş Gazeteciliği’ni toplumsal cinsiyetlendirmek.....	32
Bariş Gazeteciliği Elkitabı’ndan.....	33
Hak Odaklı Bariş Gazeteciliği	33
Bariş Gazetecisi ne yapar?	34
Bariş Gazeteciliği’nde gözetilmesi gerekenler	34
Bazı Özel Haber Türlerinde Yaklaşım.....	36
Sağlık haberleri.....	36
İntiharla ilgili haberler	37
Şiddet içeren olayların haberleştirilmesi	39
Doğrudan Şiddet	39
Yapısal Şiddet	39
Kültürel Şiddet	39
Mültecilerle ilgili haberler	41
Mültecilerle ilgili haberlerde dikkat ettiğimiz noktalar	41
Temel kavramlar	41
Mültecilerin Hak ve Yükümlülükleri.....	44
Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu’nda gazetecilere mültecilerle ilgili haberler için öneriler	45
Silahlanma haberleri	46
Büyük silahlanma	46
Bireysel silahlanma.....	46
Yargısal süreçlerle ilgili haberler	47
Yasal hiyerarşi:.....	47
Şüpheli / zanlı, sanık, tanık, müşteki, müdahil kavramları:.....	47
İstatistiksel bilgilerin haberleştirilmesi.....	48
Gösterilere, toplantılara katılım sayıları	49
Araştırmaların haberleştirilmesi	49
Raporların haberleştirilmesi	49
Kültür-Sanat haberleri	49
Kitap tanıtımları / eleştirileri.....	50
Tiyatro / sinema / görsel sanatlar	50
Spor haberleri	50
Haber Yaparken	52
Habere konu olan tarafların yorumunu / görüşünü almak	52
Haber kaynaklarını çeşitlendirmek.....	52
Haber – yorum farkı	52
Özdeşleşme	52
Haberci mesafesi	53
Haber kaynaklarıyla mesafe.....	53

Sosyal medya kullanımı	53
Sahadan haber yapmak	53
Yazı işleri ekibine danışmak	53
Akademik birikiminden yararlanmak	54
Akademik birikimine katkıda bulunmak	54
İzleyicilerin okuryazarlığını artırmak	54
Habercilerin okuryazarlığına ve haber pratiklerine katkıda bulunmak	54
Haber kaynaklarının ilkelerle çeliştiği durumlar	54
Ambargo	54
Yayınlanmaması kaydıyla (off the record) elde edilen bilgiler	55
Haber taslağını yayın dışındakilerin denetimine açma	55
Haber Yazımı, Dili ve Kurgusu	56
Bağlamlandırma ve çerçeveleme	57
Bağlam nedir?	57
Bağlamlandırmanın önemi	57
Çerçeveleme nedir?	57
Haber yapısı ve kurgusu	57
Haberde odak	57
Odak seçimi	58
5N + 1K	58
Anlatı tarzı	58
Ters piramit	58
Hikaye etme (+ WSJ tarzı)	59
Haber yapısı ve kurgusu	60
Başlık	61
İyi bir başlığın temel nitelikleri:	61
Bazı tavsiyeler:	61
Spot	62
Üst Başlık	62
Haber görseli ve görsel metni	63
Görsel	63
Görsel metni	64
Giriş	64
Giriş için bazı ipuçları:	65
Gövde metni	65
Ara başlık	66
Sonuç paragrafı	66
Haber dili	67
Önemli notlar	67
Militarist dil	67
Cinsiyetçi dil	68
Şiddet dili	69
İyi bir anlatım için	71
Anlatım bozukluklarının giderilmesi için	73
Editörün Kontrol Listesi	77
Haber yayınlamadan önce	78
Mutlaka ikinci göz	78
İkinci göz olarak geribildirim vermek	78
İkinci gözü dinlemek	78
Yazılar (makaleler)	79
Yazarlarla iletişim	79
Kontrol listesi	80

Haber metni	80
Haberdeki görseller	80
Yazılar	80

bianet Haberciliğinin Temel İlkeleri

Bu temel ilkeler, bianet haberciliğinin ayırt edici özelliklerini oluşturur. bianet yazı işleri ekibinin üyelerinin bu ilkeler uyarınca içerik üretmesini ve dışarıdan katkı olarak gelen içerikleri, bu ilkeler çerçevesinde değerlendirip işleyerek yayına almasını bekleriz.

Kurumsal adlar

Yayınımızın adı küçük harflerle yazılan **bianet** (Bianet veya BİANET değil).

Web adresi, **bianet.org**.

Büyük harflerle yazılan **BİA**, Bağımsız İletişim Ağı'nın kısaltması.

Yayınımızın bağlı olduğu kuruluşun adı **IPS İletişim Vakfı**.

Künyeyi değişiklik oldukça, zamanında güncelliyoruz.

Kısa kısa

- Haberciliğimizi, hak odaklı barış gazeteciliği olarak adlandırıyoruz.
- Doğruluk (accuracy) ve olgusal gerçekliğe bağlılık, haberciliğimizin vazgeçilmezidir.
- Hataları açıkça düzeltiriz.
- Tarafsız değiliz, ancak kişilerden kurumlardan yana değil, ilkelere, haklardan ve barıştan yanayız.
- Haberlerimizle ilgili çıkar çatışmamız söz konusu olduğunda, bunu her zaman yazı işleri yönetimine bildiririz.
- Ayrıcalıklı olarak bize verilen bilgiye saygı gösteririz.
- Haber kaynaklarımızı yetkililerden koruruz.
- Kişisel görüşlerimizi habere yansıtmaktan uzak dururuz.
- Asla uydurma haber, tahrifat ve intihal yapmayız.
- Sabit veya hareketli görüntüleri, gerekli görsel iyileştirmelerinin ve gizlilikle ilgili gereklerin ötesinde asla değiştirmeyiz.
- Haber için kaynaklara asla ödeme yapmayız, hediye vermeyiz, taahhüt ve vaat vermeyiz. Asla rüşvet kabul etmeyiz.
- Haber merkezimizde hazırlayabildiğimiz haberleri başka kaynaklardan almıyoruz.

Etik ve Politik Olarak Sorumlu Habercilik

Haberlerimizin bireyler ve gruplar üzerinde etkisi olduğunun, onların görüş / kanı ve davranışlarında belirleyici olabileceğinin bilinciyle çalışıyoruz. Bu bize büyük bir sorumluluk yüklüyor ve işimizi yaparken incelik / hassaslıkla davranmamızı gerektiriyor.

Haberlerimizdeki veri, bilgi, analiz ve çıkarsamaların doğru olması, temel yükümlülüğümüz. Yanlış bilgi içeren veya yanlış bağlamlandırılan haberler, örneğin, kişilerin yanlış sağlık kararları vermelerine, nefret söylemi ya da başkaca hak ihlalleri içeren bir politik tutum almalarına, kişilerin ve / veya grupların damgalanmalarına, hak ihlalleri yaşamalarına neden olabilir.

Güç / iktidar / çıkar ilişkilerinin “ötekileştirdikleri”ne ve seslerine kulak verilmeyenlere karşı etik ve politik olarak sorumluyuz. Bu sorumluluğun sürekli olduğunu, haberi yayınladıktan sonra da sürdüğünü bilerek haber yapıyoruz.

Neyi haber yaptığımız / yapmadığımız, haberlerimizde hangi kavramları kullandığımız / kullanmadığımız, kullandığımız veya yarattığımız görsel / işitsel malzeme, habere neyi dahil edip etmediğimiz, ideolojik seçimlerdir ve aslında taraf olmaktır. Haberlerimizi bu sorumluluğun bilincinde olarak üretiyoruz.

Olguları / olayları aktarmakla yetinmiyor, onları ortaya çıkaran nedenleri, koşulları ve olası çözüm yollarını özellikle araştırıyor, analiz ediyor ve haberleştiriyoruz. Haberlere süreç odaklı yaklaşıyoruz.

Haberlerimizi sürekli sorguluyoruz; yanılabilirliğimizi, kendi kendimizi yanıltabilecek hatalara (bias) düşebileceğimizi aklımızda bulunduruyoruz. Bir özdenetim mekanizması olarak, haberdeki verileri, bilgileri, çıkarsamaları kanıtlamaya çalıştığımız kadar, çürütmeye de çalışıyoruz. Gerekğinde, zamanında düzeltme yayınlıyoruz ve düzeltme notlarını ayrıca belirtiyoruz.

Kaynağımızı gizli tutma hakkı

“Gazeteci; kaynakların gizliliği ilkesi uyarınca, kaynağını ve elindeki belgeleri açıklamaya, tanıklık yapmaya zorlanamaz. Gazeteci ancak kaynağının izin vermesi ve kaynağı tarafından yanıltılmış olması hallerinde kaynağını açıklayabilir.” (TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi)

Haber yaparken kimliğimizi gizlemiyoruz

Gerçekten gereken durumlar dışında, haber yaparken gazeteci olduğumuzu, bilet için haber yaptığımızı kaynaklarımıza ve haber için iletişime girdiğimiz kişilere bildiriyoruz. Bu konuda kuşkuya düştüğümüzde, kimliğimizi gizleme gerekliliği olup olmadığını, yazı işleri yönetimine danışıyoruz.

Sahibinin izni dışında bilgi, haber, görüntü, fotoğraf, ses, belge kullanmıyoruz; bunları elde etmek için yanıltıcı yöntemlere başvurmuyoruz. Kimliğimizi gizlemiyoruz.

Özel yaşamın gizliliği

- Özel yaşamın gizliliğine saygılıyız.
- Bir olayı haberleştirirken, olaya karışan kişilere değil, olayın/olgunun kendisine öncelik veriyoruz. Haberlerimizde kişilere yönelik incitici bir dil kullanmıyoruz.
- Üzüntü, sıkıntı, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda, gizliliklere uyarak duygu sömürsü gibi algılanabilecek haberler yapmıyoruz. Bu kişileri daha da üzecek, sıkıntıya sokacak durumlarından yararlanacak haberler hazırlamıyoruz. "Ben onun yerinde olsaydım..."ı her zaman aklımızın bir köşesinde tutuyoruz. Başkalarının üzüntülerinin gizliliğine saygı gösteriyoruz.

Doğruluk (Accuracy)

Doğru bilgi vermek, işimizin özünde yer alır. Elbette haberi zamanında vermeyi yeğliyoruz ve amaçlıyoruz; bununla birlikte, doğruluğu asla hıza feda etmiyoruz.

Doğruluk, olgusal gerçekliğe bağlılığı gerektirir. Bununla birlikte, olgusal gerçekliği aktarırken, “öteki”ne, hakları ihlal edilenlere karşı etik ve politik olarak sorumlu davranıyoruz; barıştan yana tutum alıyoruz.

Bilgiyi yok etmiyoruz, görmezlikten gelmiyoruz, metinleri ve belgeleri değiştirmiyoruz.

Düzeltilmeler ve cevap hakkı

Hatalarla ilgili şeffafız. Hataları -ister haber metninde, ister görsel metinlerinde veya görsellerde olsun- zamanında ve açık olarak düzeltiyoruz. Düzeltmeleri sonraki haberlere saklamıyoruz, gömmüyoruz.

- Yayınlanmış her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle yükümlüyük, cevap hakkına saygılıyız.
- Haberlerdeki maddi hatalarla ilgili düzeltmeleri/değişiklikleri, güncelleme tarihlerini ve düzeltme/bilgi kaynaklarını belirterek haberin altına yazıyoruz. (Örnek: Bu haberde önce %12,4 olarak yanlış yazılan oran, xxx tarihinde %11,8 olarak düzeltildi.)
- Haberi/yazıyı yayından kaldırıp kaldırmamak konusunda ortak değerlendirme yaptıktan ve gerekirse hukuki değerlendirme aldıktan sonra hareket ediyoruz.

Kaynak gösterme

Doğruluk, kaynak göstermedeki dürüstlüğü de kapsar. Doğrulukla ve çarpıtmalardan uzak oluşumuzla ilgili itibarımız, kaynaklarımızın güvenilirliğine de bağlıdır. Adı bilinen bir kaynak, adı geçmeyen bir kaynağa yeğdir. Okuru kaynakla ilgili asla kasten yanlış yönlendirmiyoruz. Kaynakların sözlerini çarpıtmıyoruz, tek bir kaynağın sözünü birden çok kaynağın sözüymüş gibi sunmuyoruz. Kimliği bilinmeyen kaynaklar en zayıf kaynaklardır.

Bazı pratik ipuçları:

Mümkün olduğunca adı açık kaynaklar kullanıyoruz, zira bu kaynaklar verdikleri bilgiden sorumlu olurlar. Bununla birlikte, bilgilerin doğruluğu, yasal riskler hâlâ bizim sorumluluğumuzdadır.

Görüşmeleri mümkün olduğunca kaydediyoruz ve/veya not alıyoruz. Kayıtlarımızı, notlarımızı, sonraki doğruluk kontrolleri gereksinimlerini düşünerek saklıyoruz. Mümkünse yedekliyoruz. Kayıt alırken, görüştüğümüz tarafları kayıt aldığımızla ilgili bilgilendiriyoruz. Alınan kaydı, tarafların izni olmaksızın üçüncü taraflara dağıtmıyoruz ve yayınlamıyoruz.

Bilgilerin doğruluğunu mümkün olduğunca kontrol ediyoruz. İki veya daha fazla kaynak, tek bir kaynaktan daha iyidir. Ancak bu, bilginin doğruluğunu sağlama almaya yine de yetmeyebilir. Bilgiler belgelerle sınanabiliyorsa, bunu kontrol ediyoruz.

Bir anlaşmanın, ihtilafın, müzakerenin, çatışmanın bütün taraflarıyla görüşmeye çalışıyoruz. Bununla birlikte, taraflar da homojen gruplar değildir. Tarafların içindeki alt grupların farklı ihtiyaçları, talepleri ve yaklaşımları olabilir. Bunları da görünür kılıyoruz.

Kaynaklarla ve bilgi edinme yollarımızla ilgili olabildiğince dürüst davranıyoruz. İster adı açık, ister kimliği belirsiz olsun, kaynaklarla ilgili olabildiğince bağlam ve ayrıntı veriyoruz. Neyi bilmediğimizi haberde açıkça belirtiyoruz.

Haber kaynaklarımızı, aksini gerektiren açık bir neden bulunmadıkça açıklıyoruz. Eğer kaynağın gizli tutulması gerekiyorsa, bunun nedenini belirtiyoruz. Bazı durumlarda, kaynak kimliğini açıklama izni verse de, bu sorunlu olabilir. Bu tür durumlarda yazı işleri yönetimine, gerekirse danışma kuruluna ve/veya konuyla ilgili uzmanlara danışıyoruz.

Doğruluk her zaman önce gelir. Yanlış bilgi vermektense, geç vermek yeğdir. Haberi yayınlamadan önce bir sınamaya veya yalanlamaya nasıl karşı duracağımızı düşünmekte her zaman yarar var.

Kişilerin tırnak içindeki sözleri

Kişilerin sözlerini tırnak içinde verdiğimizde, ancak anlama katkısı olmayan sözcükleri veya sözleri ayıklamak amacıyla değişiklik yapıyoruz. Bu değişikliğin, kişinin sözünün anlamını değiştirmedikten emin oluyoruz. Tırnak içinde vermeyi seçtiğimiz sözlerin, kişinin söylediklerini doğru olarak temsil etmesini gözetiyoruz. Haberin anlamını değiştirecek vücut diline dair bilgileri de (göz kırpma veya gülümseme gibi) ekliyoruz. Kişinin sözlerini mutlaka bağlamıyla ve söylendiği koşulların bilgisiyle birlikte haberleştiriyoruz.

Kişileri olumlu göstermek için sözlerindeki yakışsız bölümleri temizlemek veya onları gülünç duruma düşürmek için bu tür sözleri özellikle tırnak içinde vermek, habercilik anlayışımızla bağdaşmaz. Bu tür durumlarda dolaylı anlatım kullanmayı veya kişinin sözlerini açıklayarak haberleştirmeyi tercih edebiliriz.

Kişinin sözlerindeki bir dilbilgisel yanlışlığı düzeltmek kabul edilebilir, ancak tırnak içindeki bir ifadeyi baştan sona başka sözcüklerle yazmak kabul edilemez.

Başka haber yayınlarından alıntılarda kaynak gösterme

Kaynak gösterme, bize ait olmayan haber malzemesinin (haber metni, görsel veya hareketli görüntü) özgün kaynağını belirtmektir. Bu bir başka haber yayını veya bir resmi kurum ya da bir şirket, sivil toplum kuruluşu olabilir. Bu kaynak bilgisini belirtmek, hem okurların / izleyicilerin haber malzemesiyle ilgili bir değerlendirme yapmasına yardımcı olur hem de bizim güvenilirliğimiz ve şeffaflığımız için gereklidir. Aksi durumlar, intihal iddialarına da neden olabilir.

Başka birinin haberini alıntılanmak bîanet'i doğru, yasalar karşısında sağlam, yayın ilkelerine uygun bir haber yapmaktan muaf kılmaz. Alıntılanan veya yararlanılan kaynak haberlerin doğruluk kontrolü için azami çabayı gösteriyoruz. Eğer teyit alamazsak, bunun için çabaladığımızı haberde belirtiyoruz. Takip haberlerinde, ilk özgün habere atıf yapmayı sürdürüyoruz.

Y haber yayını, X haber yayının haberine dayandığı bir haber yayınlamış olabilir. X haber yayının kaynağıysa, örneğin Resmi Gazete olabilir. Böyle durumlarda, haberimizi X ya da Y haber yayınına dayandırmak yerine, özgün kaynağa (örnekte Resmi Gazete) dayandırarak yapıyoruz. Böylece haberi kendimizin kılması oluruz. Aynı zamanda, X ya da Y haber yayını özgün kaynaktaki bilgiyi kendi bakış açılarına göre değerlendirmiş ve bağlamlandırmış olabilir. Belki de özgün kaynakta, onların atladıkları / dışarıda bıraktıkları, bizim bakış açımızdansa çok önemli olan yönler de olabilir. Bu yaklaşım bize yeni haber fikirleri de sağlayabilir.

Ajans haberlerinin halihazırda doğruluk kontrolünden geçmiş ve güvenilir olması beklenir. Ancak siyasi atmosfer ve haber ajanslarının üzerindeki sahiplik/iktidar yapısı, sık sık çarpıtılmış, manipüle edici, propaganda niteliğindeki metinlere de yol açabilir. Bu nedenle, ajans haberlerini de ilkelerimize uygunluk açısından eleştirel gözle incelemek, bilgilerin ve/veya ifade edilişin doğruluk kontrolünü yapmak ve kaynak metindeki haber niteliğindeki bilgileri yayın ilkelerimize göre yeniden bağlamlandırmak ve düzenlemek gerekebilir. Böyle bir inceleme ilk sunulduğu haline göre haberi baştan sona değiştirebilir, bize yeni haber fikirleri de verebilir.

Derleme haberlerde veya birden çok kaynak yayından yararlandığımız haberlerde, “Bu haberi hazırlarken, a, b, c yayınlarının haberlerinden yararlandık” gibi bir notu haberimize ekliyoruz.

Söylentileri haberleştirmiyoruz

Olguları haberleştiriyoruz, söylentileri değil. Bir söylentinin yaygınlığı doğru olduğu anlamına gelmez. Burada bir haber kokusu alıyorsak, söylentinin içeriğini araştırabilir, doğrulama kontrollerinden geçirdikten sonra haber yapmaya değer bilgilere erişirsek, her zamanki haber süreçlerimizi takip ediyoruz.

“Duyum”, “kulis bilgisi” gibi adlandırmalar, bir haberle sonuçlanabilecek ön bilgileri kast etmek için kullanılır. Adlandırma, zaten eldeki bilginin doğrulanmış olmadığının göstergesidir. Bunlar haber değil, habere dönüşebilecek bilgilerdir. Bu nedenle, “kulis haberi”, “duyum” gibi ham bilgilere, doğrulanmış haber muamelesi yapmıyoruz.

Manipülasyondan sakınmak

Dersimizi çalışıyor ve haber yaptığımız konuyu iyi öğreniyoruz. Konuyu anlamış ve ilgili haberler konusunda güncel bilgiye sahip bir haberci, manipülasyonlara karşı daha korunaklıdır. Bir konunun bütün taraflarından en az bir kaynakla görüşmeye çalışmak, kaynaklardan gelen bilgileri doğrulama kontrolünden geçirmek ve birden çok kaynaktan bilgi almak manipülasyona karşı koruyucu adımlardır. Yine de daha önce güvenilir gördüğümüz kaynaklardan gelen bilgilerle ilgili bile dikkatli oluyoruz. Her kaynağın bilgi vermesinde bir niyet, saik vardır. Aldığımız bilgiyi buna göre tartarak değerlendirebiliriz.

Doğrulama için ipuçları

1. Kuşkucu olun: Bir bilgiyi haberleştirmeden veya sosyal medyada paylaşmadan önce doğruluğunu kontrol ediyoruz. Gazeteci yaklaşımıyla, baştan yanıltmış olabileceğimizi varsayıp doğrulayıcı kanıtları bulmaya çalışıyoruz. Doğrulamadığımız bilgiye gönderme yapmıyoruz ve paylaşmıyoruz.

2. Kendi doğrulama alışkanlığınızı oluşturun.

3. Başlangıç noktası: Kendinize şu soruları sorun...

Kim diyor?

- İncelediğiniz bilgiyi / haberi yayınlayan kaynağı ve alıntı yaptıkları diğer kaynakları sorgulayın.
- Belirtilen kaynakların “Hakkımızda” sayfalarını ve İnternet alan adı kayıtlarını inceleyin.

Nereden biliyorlar?

- Bu kaynağı daha önceden biliyor musunuz? Onları herhangi bir konuda yetkin / güvenilir bir kaynak kılan nitelikleri var mı?

Yanlılar mı?

- Bir olgunun yalnızca bir boyutunu ya da yalnızca bir tarafını mı sunuyorlar?

Bu bilgi başka güvenilir bir haber kaynağında da yer alıyor mu?

- Bilginin güvenilir saydığınız habercilik yayınlarında yer alıp almadığına bakın. Haber olmuşsa, nasıl haberleştirilmiş? (Yine de niceliği nitelik sayma yanılgısına karşı uyanık olun. Sahte haberler ve bilgiler hızla ve çokça yayılır.)

Neyi bilmiyorum?

- Hangi olgular dışarıda bırakılmış? Başka güvenilir kaynaklar bu olguları sınamış mı?

4. Öncezilerinizi yoklayın: Karşılaştığınız bilgi size inanılır gelmiyor mu? Her iki halde de doğrulamadan geçirin.

5. Bilgi kaynaklarına atıf var mı? Özgün kaynağa gidip kontrol edin.

6. Kendi “doğrulama yanlılığı”nızın farkında olun: Mevcut inanışlarımıza, görüşlerimize, beklentilerimize uygun bilgileri doğru kabul etmek, ters düşen bilgileri de yanlış kabul etmek gibi bir eğilimimiz vardır. Veya mevcut olguları / bilgileri kendi inanışlarımıza göre yorumlayıp yanlış sonuçlar çıkarabiliriz. Buna “confirmation bias” denir (“doğrulama yanlılığı” diye çevrilebilir). Bu duruma karşı uyanık olun.

7. Haber, bilgi ya da olgu sansasyonel mi, duygusal tepkiler uyandırıyor mu? Belki de haber ya da bilgi, belli duyguları uyandırmak üzere kurgulanmış, üretilmiş olabilir.

8. Doğulamada acele etmeyin: Doğrulama kontrolüne odaklanın.

- Her cümleyi dikkatle okuyun. Kuşkulandığınız yerleri işaretleyin.
- **En sık rastlanan hatalar:**
 - Adlar, unvanlar, yer adları
 - İstatistikler
 - Zaman, mesafe, tarih, mevsim, yer, fiziksel tasvirlerle atıflar
 - Olgulara dayanan savlar veya anlatılar
 - Tarihi olgular
 - “Tek”, “ilk”, “en” gibi sıfatlara karşı uyanık olun

9. Görselleri ve infografikleri kontrol edin: Google’da tersine görsel araması yapmak, bir görselin ve olası çeşitlemelerin kaynağını bulmaya yardımcı olabilir. İnfografikler de yanıltıcı olabilir. İstatistik varsa, kaynağından kontrol edin.

10. Nereden kontrol edilebilir?

- Resmi kaynaklar, raporlar, yayınlar (Not: Resmi kaynaklar da yanıltıcı bilgi içerebilir. Bunları da doğruluk sınavasından geçirmek gerekir. Böyle durumlarda, aynı konudaki sivil toplum örgütlerinin ya da hak örgütlerinin verilerine, bilgilerine başvurabiliriz.)
- Veriler
- Mahkeme tutanakları
- Özgün akademik araştırma metinleri
- Uzmanlar (akademik, kamu çalışanı, sektörel uzmanlar, uzmanlık örgütleri)
- **Doğrulama kontrolü yapan kaynaklar**
 - **Türkçe kaynaklar:** teyit.org, AA teyit hattı, Doğruluk Payı, Malumatfuruş – Bu sitelerde doğrulama teknikleriyle ilgili öğretici bilgiler de yer alıyor.
 - **İngilizce kaynaklar:** factcheck.org, snopes.com, ajansların veya haber yayınlarının doğrulama (“fact checking”) servisleri: AP Fact Check, Reuters Fact Check, Washington Post Fact Checker, New York Times Fact Checks, BBC Verify

Hak haberciliği: Tarafsız değil, haklardan yana habercilik

Olgulara/ olaylara hakların penceresinden bakmayı temel habercilik pratiğimiz haline getiriyoruz. En “sıradan” görünen konulara bile hakların penceresinden yaklaşılabılır. Bu bakış açısı, bize aynı zamanda yeni haber fikirleri ve hakları öğrenme fırsatı sağlar. Örneğin, “kaldırımların tasarımı, düzenlenmesi ve yapımı”, aynı anda “engelli hakları”, “yaya hakları”, “kentli hakları”, “çocuk dostu çevre düzenlemesi”, “vergi verenlerin bütçe hakkı”, vb. açılarından ele alınabilir. Bir başka örnek olarak mesleğimiz gazetecilik, temelde, bilgi edinme hakkı, haber alma hakkı, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğüyle ilgilidir.

İşimizin konusu dil, metin olduğu (sadece yazılı metin değil, işitsel ve görsel metinler de dahil) ve haberle uğraştığımız için, her anlatım seçimimizin aslında bir “taraf seçimi” olduğunun bilinciyle çalışıyoruz. Dilin yapısal yanlılığının olduğu bilinciyle, çoğunlukla fark etmeden kullandığımız sözcüklerin hak ihlallerine yol açabileceğinin farkındalığıyla haber yapıyoruz.

Net olarak taraf olduklarımız, ilkeler, haklar, özgürlükler, barış, eşitlik, demokrasi, bilimsellik, doğruluk.

Kişileri, grupları, kurumları savunmuyoruz; ilkeleri, hakları savunuyoruz.

Haberlerimizde, kimseyle aynı fikirde olduğumuzu belirtmiyoruz.

Haber dilimizi haklara ve özgürlüklere dayanarak kuruyoruz. Örneğin, “izinsiz gösteri” gibi bir kavramı kullanmıyoruz, çünkü barışçıl gösteri bir haktır, izne tabi değildir. “İzinsiz gösteri” gibi bir kavram, okurların zihninde “gösterinin izne tabi olduğu” ve sözü edilen gösterinin / toplanmanın “suç” olduğu izlenimini doğurabileceği için yanıltıcı ve hakların / özgürlüklerin kullanımını kısıtlayıcı niteliktedir, üstelik haklarını / özgürlüklerini kullanan kişileri de kriminalize eder.

Hak haberciliğiyle ilgili tartışmalarımızı da yine ilkelerimize, haklarla ilgili literatüre dayanarak yürütüyoruz.

Hak haberciliğinde temel ilkeler ve yaklaşım

Haklara farklı toplumsal gruplar açısından yaklaşma

“Bu gelişme, kadınları, erkekleri, çocukları, bebekleri, LGBTİ+’ları, anne adaylarını, anneleri, 65+ yaş grubunu, engellileri, mültecileri, vb. nasıl etkileyecek” sorusunu sorarak haber yapıyoruz. Bu yaklaşım bize yeni haber fikirleri de sağlayabilir.

Hakların çarpıtılmış sunumunu çürütme

Bazı kişiler / örgütler, hakları bağlamından koparıp çarpıtarak bir hakmış gibi sunabilir. Örneğin, ifade özgürlüğü ihlallerini veya işkenceyi “demokrasinin ve toplumun güvenliğinin gereği”, adil yargılanma hakkı ihlallerini “yargı bağımsızlığı”, kadın hakları ihlallerini “ailenin esenliği”, dezavantajlı gruplarla ilgili pozitif ayrımcılığı “eşitlik ihlali”, çocukların aşılınmamasını bir çocuk hakkı olarak ya da çocukların sağlık hakkı olarak sunabilirler. Bu tür savları yeniden üretmiyoruz, yaygınlaştırmıyoruz ve gerekirse çürütüyoruz.

Haklar bütündür

Haklar, birbiriyle ilintilidir; bir hak başka bir hakla veya özgürlükle birlikte kullanılabilir. Örneğin, “adil yargılanma hakkı” ifade özgürlüğünden, etkin hak arama yollarına başvuru hakkından ve işkence yasağından bağımsız düşünülemez. “Yaşam hakkı”, sadece “öldürülmemek”le değil,

yönetimlerin yaşam hakkını korumasıyla, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkıyla ve insani geçim koşullarında yaşama hakkıyla da bağlantılıdır.

Yönetimlerin / devletlerin hakları ve özgürlükleri koruma, hak ihlallerini önleme yükümlülüğü vardır

Haklarla ilgili uluslararası sözleşmeler, yönetimlere / devletlere sadece hak ihlal etmeme yükümlülüğü getirmekle kalmaz, aynı zamanda onları bu hakları korumakla, hak ihlallerini önlemekle, hak ihlallerine yol açan durumları bertaraf etmekle de yükümlü kılar. Haberlerimizi bu bilgiyi her zaman aklımızda bulundurarak kuruyoruz. Bu, okurların haklarla ilgili okuryazarlığına da katkıda bulunmamız anlamına gelir.

Bir hak ihlali, genellikle başka hak ihlalleriyle birlikte gelir

Hak ihlalleri, başka hak ihlalleriyle birlikte mümkün hale gelir. Bazı hak ihlalleri, insanların haklarını kullanmaktan veya savunmaktan uzak durmalarına neden olabilir; bu bir zincirleme etkidir (chilling effect). Yönetimler / güç sahipleri hak ihlallerini bu amaçla sistematik olarak kullanabilirler. Bir hak ihlali örneğiyle karşılaştığımızda, “Bu ihlali mümkün kılan koşullar nelerdir? Başka hangi hak ihlalleri var?” sorularını soruyoruz. Bu sorular, hem durumu daha iyi anlamamızı sağlar hem de yeni haberlerin ve haber fikirlerinin önünü açar. Örneğin, kolluk kuvvetlerinin barışçıl bir gösteriye müdahalesi, hem toplanma özgürlüğünün ve ifade özgürlüğünün ihlali hem de işkence yasağının ihlali olabilir.

Yalnızca hak ihlallerine odaklanmıyoruz, hak savunularını / mücadelelerini ve kazanımlarını da haberleştiriyoruz

Haklar alanında çalışan haberciler, bir süre sonra sonra yalnızca hak ihlallerini görmeye odaklanabilir ve bir tür görüş kaybı yaşayabilir. Sadece hak ihlallerine odaklanan habercilik, okurlarda “öğrenilmiş çaresizlik” yaratabilir veya bunu pekiştirebilir. Hak mücadelelerini ve kazanımlarını haberleştirmek, çözüm odaklı bir habercilik etkinliğidir; hem okurlara “bu durumu değiştirmek mümkün” bilgisini iletir hem de haberciliğimizi zenginleştirir.

Yaptığımız haberin hangi haklarla ilgili olduğunu öğreniyoruz

Ele aldığımız olayların hangi haklarla ilgili olduğunu öğrenirsek ve bağlamı buna göre kurarsak haberimizin odağı, kurgusu değişebilir. Ayrıca, hem haberci olarak biz bilgileniriz hem de okurların haklarla ilgili okuryazarlığını artırabiliriz. Örneğin, aile sağlık merkezleriyle ilgili bir düzenleme, hem sağlık çalışanlarının emek haklarıyla, hem kişilerin sağlık haklarıyla hem de birinci basamak sağlık hizmetlerinin koruyucu sağlık niteliğiyle ilgili olduğu için toplum sağlığıyla ilgili olabilir. Kadınları, çocukları, 65 yaş üstü kişileri, engelli kişileri etkileyeceği için kadın haklarıyla, çocuk haklarıyla, yaşlı haklarıyla ve engelli haklarıyla ilgili de olabilir.

Hakların tanımını, uluslararası düzenlemeleri, içtihadı, uygulamaları, yeni fikirleri öğreniyoruz

Haklarla ilgili temel tanımları, uluslararası sözleşmelerdeki tanımları, yerel ve uluslararası yargının verdiği belirleyici kararları (ıçtihadı), yönetimlerin haklarla ilgili farklı uygulamalarını, akademisyenlerin, hak savunucularının ve örgütlerinin önerilerini ve yeni fikirlerini araştırıyoruz ve öğreniyoruz.

Örneğin, işkence yasağı, sadece kişilerin fiziksel acı çekmelerine yol açan eylemlerden oluşmaz. Bu konudaki uluslararası temel sözleşme, Birleşmiş Milletler’in “İşkenceye Karşı Sözleşme” olarak

bilinen, tam adı “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme” olan sözleşmesidir. Sözleşmeye göre hükümetler, sadece işkence yapmamakla yükümlü değildir, aynı zamanda işkenceyi önleme yükümlülükleri vardır; işkenceyi haklı göstermeleri yasaktır; işkence tehlikesi olan kişileri sınırdışı edemez, geri gönderemez, iade edemez; işkenceyi cezalandırmakla yükümlüdür.

Haklarla ilgili uluslararası kurumları ve hak örgütlerini düzenli olarak takip ediyoruz

Haklar alanında çalışan uluslararası kurumları (örneğin BM örgütleri) ve hak örgütlerini düzenli olarak takip ederek hem gündemden haberdar oluyoruz ve farklı bakış açıları ediniyoruz hem de yeni haber fikirleri üretiyoruz.

Çözümeye yönelik, kılavuz haberler

Hak aramaya, hakların kullanımına dair bilgilendirici ve yol gösterici haberleri düzenli olarak yapıyoruz. “Ücretsiz izin hakkı nedir, nasıl kullanılır? Kimin kaç gün ücretsiz izin hakkı var?”, “Fazla mesai koşulları nelerdir?”, “Sendika üyeliği engellenemez”, “Mobbing’e karşı neler yapabilirsiniz?”, “Erkekler cinsel tacizi önlemek için neler yapabilir” gibi haberler böyle haberlerdir. Bu bakış açısı bize yeni haber fikirleri de sağlar.

Hak ihlallerini meşrulaştıracak türde görüş alma haberleri yapmıyoruz

İnsanlara “Ölüm cezası geri gelmeli mi?”, “Başboş köpekler itlaf edilmeli mi”, “Sağlık çalışanlarına şiddet uygulanmasını haklı buluyor musunuz?”, “Kadın hangi hallerde dövülebilir?”, “Çocukların eğitiminde dayanın yeri var mıdır?” gibi sorular sorarak haber yapmıyoruz. Böyle soruları içeren kamuoyu araştırmalarına kuşkuyla yaklaşıyoruz. Belli bir kanaati üretme / pekiştirme amacını taşıyan, habercileri manipüle edecek propaganda çalışmaları olma ihtimalini aklımızda bulunduruyoruz. Böyle bir durumla karşılaştığımızda, ilk soracağımız soru, “Araştırmada / haberde bu soru neden soruldu” olmalı.

Sesi duyulmayanların, görülmeyenlerin sesini duyurma, onları görünür kılma

Sesi duyulmayanların, görülmeyenlerin, hak kullanımında veya savunusunda eşit olmayanların, “dezavantajlı” kişilerin ya da grupların sesi olmak ilkesinden yola çıkıyoruz.

Dezavantajlı kişilerin ya da grupların yaşadıklarını, uğradıkları hak ihlallerini, mücadelelerini ve kazanımlarını haberleştirmeye öncelik veriyoruz.

Bir “dezavantajlı” grubun içinde “daha dezavantajlı” alt gruplar olabileceğini her zaman aklımızda bulunduruyoruz. Bu grupların yaşadıklarını da ayrıca haberleştiriyoruz. Örneğin, ayrımcılığa uğrayan bir grubun içinde kadınlar ve çocuklar, bir etnik grubun içindeki egemen inanç cemaatinin dışında kalan kişiler, engelliler içinde psikiyatrik teşhis almış olanlar veya “zihinsel engelliler” böyle gruplardır.

Haberin öznelere söz vermek

Haberin ele aldığı konudan doğrudan etkilenen öznelerle öncelikle söz veriyoruz. Örneğin, kadın haklarıyla ilgili bir konuyu öncelikle kadınlara soruyoruz. LGBTİ+’larla ilgili bir haberde elbette LGBTİ+’lara söz veriyoruz. “Sağlamcılık”la ilgili bir haber yaparken, mutlaka engellilerin sözünü habere yansıtıyoruz.

İfade özgürlüğü

İfade özgürlüğü temel ilkelerimizden ve mesleğimizin dayanaklarından.

Savaş propagandası, nefret beyanı / söylemi, faşizm / ırkçılık / ayrımcılık, cinsiyetçilik savunusu bizim haberlerimizde ifade özgürlüğü kapsamında değildir. Bu tür sözleri / beyanları, hangi hak ihlali kapsamında olduğunu belirterek ve bağlamlandırarak haberleştiriyoruz.

Haberleri sansürlemiyoruz, otosansürden uzak duruyoruz.

Haberci bağımsızlığı

Sermayedarların, iktidar / güç sahiplerinin yönlendirmelerinden ve dayatmalarından bağımsızlığımız vazgeçilmez.

Bağımsızlığımız kendi ekibimiz içinde de geçerli. İlkelerimize, kanıtlanabilir verilere dayandırdığımız sürece, haberlerle ilgili savlarımızı sonuna kadar tartışmaya hakkımız var.

Feminist habercilik

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarını, nedenlerini, eşitsizliğin dinamiklerini bilerek / öğrenerek ve aktararak haber yapıyoruz.

Cinsiyetçi dilden uzak duruyoruz, güç sahiplerinin cinsiyetçi söylemlerini analiz ederek ifşa ediyoruz.

Kadın hakları mücadelesini ve kazanımlarını haberleştirmek önceliklerimiz arasında.

Olgulara, toplumsal cinsiyet perspektifinden de bakarak ayrıca haberleştiriyoruz.

Kadınların da homojen bir grup olmadıklarını gözetiyoruz. Sınıfsal, etnik, dinsel, cinsel yönelim, yaş ve fiziksel özellikleriyle farklılaşan kadınların farklı hak ihlallerine uğradıkları bilgisiyle hareket ediyor, sesi en az duyulanların sesi olmayı hedefliyoruz.

En sıradan görünen olguların kadınlar açısından bambaşka anlamları ve tecrübeleri olabileceğini bilerek haber yapıyoruz. Örneğin, sokak aydınlatması, kadınların güvenliği açısından çok değerli ve vazgeçilmez olabilir. Olaylara ve olgulara “Bu durum, bu olgu, kadınları ve kızları nasıl etkiler” sorusuyla da ayrıca yaklaşıyoruz.

Erkeklerin ve oğlanların toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili bilgilenmesini, “erkeklik iktidarı”na karşı eşitlik mücadelelerini de önemsiyoruz ve haberleştiriyoruz.

Haberleri toplumsal cinsiyet bakış açısıyla (yeniden) çerçevelemek

Cinsiyet: Kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik ve fiziksel farklılıkları tanımlar.

Toplumsal cinsiyet: Kadınlar ve erkekler arasında toplum tarafından inşa edilen sosyal ilişki ve rolleri tanımlar.

Toplumsal cinsiyet rolleri: Ataerkil geleneksel veya dini uygulamalar, etnik veya kültürel tutumlar, sınıf veya kast, resmi yasal sistem ve kurumsal düzenlemeler tarafından tanımlanan ve pekiştirilen, erkekler ve kadınlar arasındaki görev ve sorumluluk dağılımını gösterir.

Gazeteciler haberlerinde aşağıdaki soruları göz önünde bulundurabilirler:

- Kadın bu haberin neresinde?

- Toplumsal cinsiyet bilgisi haberi nasıl güçlendirebilir?
- Erkek ve kadın öznelerin rolleri nelerdir ve bu faktörler konuları ve haberi nasıl şekillendiriyor?
- Çatışma taraflarının liderliğinde, müzakere kurullarında, topluluk yapılarında, aile yapılarında, erkekler ve kadınlar arasındaki güç ilişkileri nelerdir? Bu roller ve güç ilişkileri konuyu nasıl daha fazla açıklıyor?
- Belirli bir haberde anlatılan olayların ve süreçlerin etkileri, kadınlar ve erkekler için nasıl farklılaşıyor?
- Toplumsal cinsiyetler arasındaki işbirliği noktaları nerelerde? Ortak zeminler, ortak çıkarlar ve ihtiyaçlar nelerdir?

(Kaynak: Lina Sagara Neyes & Rajjeli Nicole, Engendering Peace Journalism)

Cinsel yönelim eşitliği

Heteroseksist ve heteronormatif dilden uzak duruyoruz.

Olgulara ve olaylara, “Bu durum hetero olmayanlar için ne anlam ifade ediyor, yaşamlarını nasıl etkiliyor” sorusuyla da yaklaşıyoruz.

LGBTİ+’ların yaşadıklarını ve uğradığı hak ihlallerini, LGBTİ+ hareketinin hak mücadelesini ve kazanımlarını haberleştiriyoruz.

LGBTİ+’ların hak kullanımlarının öznesi oldukları durumları haberleştiriyor, onları olumlu haberlerin öznesi kılıyoruz.

Eşitlikçilik odaklı habercilik

Eşitlik, hak ihlallerine karşı eşit korunma mekanizmaları, hak arama yollarına erişimde eşitlik, hakların ve özgürlüklerin kullanımında eşitlik, esas aldığımız ilkeler.

Eşitsizlikleri haberleştirmekle yetinmiyor, onları oluşturan nedenleri, sömürü ve iktidar mekanizmalarını da analiz ederek haber yapıyoruz.

Eşitlik yönünde olumlu ilerleme yollarını ve uygulamalarını, bu yöndeki hak kullanımlarını ve kazanımlarını haberleştiriyoruz.

Ayrımcılıkla, ırkçılıkla ve nefret söylemiyle mücadele

Gazeteciler ayrımcılıkla mücadele edebilir ve etmelidir, ilkesini benimsiyoruz.

Ayrımcılığın meşrulaştırılmasındaki etkili araçlardan biri, ayrımcı klişelerin yaygınlaşmasıdır. Ayrımcı klişeleri kullanmıyoruz, yeniden üretmiyoruz.

Güç / iktidar sahiplerinin ayrımcı söylemlerini analiz ederek ve bağlamlandırarak haberleştiriyoruz.

Kapsayıcı (inclusive) bir dil kullanıyoruz.

Ayrımcılıkla mücadele pratiklerini ve hak kazanımlarını haberleştiriyoruz.

Ayrımcılık, ırkçılık, nefret söylemi “şaka” veya “mizah” kisvesi altında sunulabilir. Bunlara karşı uyanık oluyoruz ve yeniden üretmiyoruz.

Ayrımcılığın ekonomik, kültürel, sosyal haklar alanındaki dinamiklerini de analiz ediyor ve haberleştiriyoruz.

Ekoloji odaklı habercilik

Haberlerimizde insan merkezci, türcü davranmıyoruz. Doğayı, çevreyi, ekolojik varoluşu gözetiyoruz.

Dünya gezegenindeki yaşama en büyük insan yapısı tehditlerden biri olan iklim krizi, temel konularımızdan.

Biyolojik çeşitliliği, çevre hakları ihlallerini, çevre hakları mücadelesini ve kazanımlarını düzenli olarak haberleştiriyoruz.

Hayvan hakları odaklı habercilik

Hayvanların yaşam hakkını ve hayvan refahını gözetiyoruz. Hayvanlarla ilgili haberleri insan merkezci (antroposantrist) bakış açısıyla yazmaktan sakınıyoruz.

Bu haberlerde, ticari çıkar gözetmeden çalışan hukukçu, hayvan hakları savunucuları ve uzmanların görüşlerine de yer veriyoruz.

Hayvanların ticari meta haline getirilmesine karşıyız. Hayvanlara zarar verme potansiyeli taşıyan tüm insan faaliyetlerini sorguluyoruz. Hayvanları endüstrinin terimleriyle tanımlamıyoruz; “evcil hayvan”, “test hayvanı”, “yemelik hayvan” veya “eğlence hayvanı” gibi betimlemelerden uzak duruyoruz.

Bilimsel bilgi ve yöntem odaklı habercilik

Haberciliğimizde, bilimsel bilgiyi ve bilimsel yöntemi esas alıyoruz. Bilginin yanlışlanabileceğini baştan kabul ediyoruz. Kanıtlanabilir verilere, doğrulanabilir bilgiye dayanıyoruz ve yanlışlık halinde düzeltiyoruz. Analizlerimizi ve çıkarsamalarımızı safsatadan (fallacy), yanlılıktan (bias) arındırarak yapıyoruz. Bilgileri (örneğin bir uzman görüşünü ya da bir kaynaktaki bilgiyi) kesin doğrular olarak kabul etmek yerine, temel gazetecilik sorularını sorarak sorguluyoruz.

Bunun için temel bilimsel kavramları öğreniyoruz. Örneğin, “bilimsel teori”, “doğruluğu kanıtlanmamış bir iddia” demek değildir. Tersine, bilimsel yasaları, hipotezleri ve olguları bir araya getiren, iyi temellendirilmiş bir açıklamadır.

Nedensellik bağı

Bir olguyla başka bir olgu, aynı zaman diliminde gerçekleşebilir. Bu durum, iki olgu arasında bir nedensellik bağı olduğunu göstermez. Örneğin, yağmurlu havaların şemsiye satışlarında artışa neden olduğu düşünülebilir. Ama yağmurlu havalarla sosyoloji kitabı çevirilerinin azalışı arasında bir nedensellik bağının (eğer varsa), kanıtlanması gerekir.

Eğer olgular arasında bir nedensellik bağı varsa, bunu verilerle, nedensellik bağına açıklayarak ve kanıtlayarak haberleştiriyoruz. Nedensellik bağına gözetmeyen / kanıtlamayan savlara kuşkuyla yaklaşıyoruz, gerekliyse bu savları çürütecek yönde haber yapıyoruz. (Örneğin, “Aşılar kalp krizlerini artırdı” gibi bilimsel geçerliliği olmayan savlar. Bu konuda saçma bir örnek: “Aşılanan otomobil sürücülerini araba frenlerinin tutmadığını dile getirdi.”)

Sahte bilim ve bilim karşıtı konuların haberleştirilmesi

Bilimsel bilgi gibi sunulan ancak bilimsel temeli olmayan sahte bilim (pseudoscience) anlatılarını yaygınlaştırmıyoruz, meşrulaştırmıyoruz ve gerekirse çürütüyoruz. Sahte bilim ve bilim karşıtı anlatıların yaygınlaşması, özellikle halk sağlığı alanında tehlike oluşturabilir. Sahte bilim ve bilim karşıtı anlatıları öne çıkaranlar, genellikle kişisel / grupsal çıkar (ün, para, güç, çok izlenirlik, vb.) peşindedir. Kimi zaman kendilerini hak savunucusu gibi de sunabilirler. Sahte bilim ve bilim karşıtı anlatılarla ilgili konularda, bilim insanlarına, sağlık uzmanlık örgütlerine ya da bu konuda uzmanlaşmış “bilim anlatıcılarına / habercilerine” danışabiliriz.

Yaygın sahte bilim anlatıları

Akıllı tasarım (bir tür yaratılışçılık), yaratılışçılık, evrim karşıtı anlatılar, astroloji, kuantum düşünce tekniği, aile dizilimi, homeopati, alkali beslenme, kayropraksi, hacamat, kan akıtma, "alternatif tıp" uygulamaları.

Sahte tıp

Sahte tıp veya sözde tıp diye çevrilebilecek “pseudo-science” anlatılarını/uygulamalarını yaygınlaştırmıyoruz, yeniden üretmiyoruz ve meşrulaştırmıyoruz. Gerekirse, bu anlatıları çürütmek için haber yapıyoruz.

Bunların çoğu, bilimsel tıbbın temellerinin atıldığı 19. yüzyılın ikinci yarısından önce “uydurulmuş”, bilimselliği olmayan, bilimsel sınamalardan geçemeyen, 20. yüzyılda çeşitli nedenlerle yeniden “diriltilmiş” anlatılardır. Bazıları doğrudan sağlığa zarar veren etkilere sahiptir; bazılarının “plasebo etkisi”nin ötesinde bir etkisi bilimsel olarak gösterilmiş değildir. Bazılarının da çok az sayıda alanda, az düzeyde etkisi olabilir. Bununla birlikte, sağlığa dolaylı olarak zararları

vardır; zira kişiler bu anlatılara inanarak ihtiyaç duydukları ve zamanında almaları gereken tıbbi bakımdan/tedaviden veya koruyucu sağlık önlemlerinden yoksun kalabilirler. Ayrıca, başvurdıkları bu tür yöntemler mevcut hastalık tablolarını daha da kötüleştirebilir ya da kullandıkları ilaçlarla olumsuz etkileşimlere neden olabilir. Bu nedenlerle, aslında önemli bir halk sağlığı riski oluştururlar.

Bugün, bu uygulamalar, “geleneksel tıp” (traditional medicine), “alternatif tıp” (alternative medicine) veya “tamamlayıcı tıp” (integrative medicine) başlıkları altında meşrulaştırılıyor. Bu uygulamalara akademide, genel sağlık uygulamalarında, sağlıkla ilgili yasal düzenlemelerde, hatta Dünya Sağlık Örgütü’nün bazı kılavuzlarında bile yer verilebiliyor. Bu, bilimsel sınamadan geçtikleri anlamına gelmiyor. Ayrıca, bazı tıp doktorlarının bilimsel uzmanlık unvanlarının yanında, sahte tıpla ilgili unvan kullandıkları da görülebilir (“kardiyolog / homeopat” gibi).

Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Türk Tabipleri Birliği’nin (TTB) 2017 tarihli “[Tıbbın Alternatifi Olmaz!](#)” yayınına ve yalansavar.org, evrimagaci.org gibi bilim anlatıcısı yayınların sahte bilimle ve sahte tıpla ilgili kaynaklarına bakılabilir.

Not

Bazen, bir konuda yetkinliği bilinen bir bilim insanı, alanıyla çelişen “inançlara” sahip olabilir ve bunları dile getirebilir. Bu, her söylediklerinin doğru olduğu anlamına gelmez. Örneğin bir astrofizik uzmanı, bilimsel bilgisiyle çelişen bir inanca sahip olabilir veya özel hayatında astrolojiye inanarak karar aldığını söyleyebilir. Veya Nobel ödüllü bir bilim insanı, daha sonra bütün bilimsel birikiminin tersine sahte bilimsel veya bilim karşıtı açıklamalar yapabilir (Bu durum, gayriresmi olarak “Nobel hastalığı” veya “Nobelitis” diye adlandırılıyor.)

Bilimsel gerçekleri kişilere sormuyoruz

İnsanlara “Yerçekimine inanıyor musunuz”, “Sizce evrim kuramı doğru mu?” veya “Sizce iklim değişikliği var mı” gibi sorular sorarak haber yapmıyoruz. Bu tür metinler, ancak “kara mizah” içeren haberler olarak yer alabilir. Geçerliliği bilimsel olarak kanıtlanmış koruyucu sağlık önlemlerini kişilere “Sizce aşılarda güvenli mi?”, “Sigara gerçekten sağlığa zararlı mı?”, “Doğum kontrol yöntemlerine gerek var mı?” gibi sorular sorarak koruyucu sağlık önlemlerine karşı kuşku yaratacak haberler yapmıyoruz.

Emek / sınıf bilinci odaklılık

Haberlerde, bir değerin üretiminde emekçilerin olduğunu hep aklımızda tutuyor ve bunu habere yansıtıyoruz. Bu değer, mübadele / değişim / ticari ilişkiler içinde yer almayabilir; evde çocuk/yaşlı bakımı, yemek, bulaşık, temizlik gibi “görün/lmeyen emek” ürünü de olabilir. Haberlerimizi kurarken “Bu değeri kim üretiyor? Emekçiler kimler? Hangi koşullarda çalıştırılıyor? Ürettikleri ürüne erişebiliyorlar mı? Üretimleriyle ilişkileri nasıl? Ürettikleri değerin farkındalar mı? Bu değerin ne kadarına sahipler? Örgütlüler mi? Üretilen değer nasıl bölüşülüyor? Değerin üretiminde iktidar sahibi olanlar kimler ve aralarındaki ilişki yapısı nasıl?” sorularını hep gündemimizde tutuyoruz. Örnek: Marketten satın alınabilecek hazır kızartmalık patates üzerine haber yaparken, “Bu ürünü üreten emekçiler bunun neresinde?”, “Sermayedarlar kimler ve aralarındaki ilişki yapısı nasıl?” sorularını kendimize sorarsak, haber(ler)imizin yapısı kökten değişebilir.

Emek hakları hareketlerinin deneyimlerini, mücadelelerini ve kazanımlarını sürekli olarak takip ediyor ve haberleştiriyoruz.

Üretim ilişkilerinin, emek-sermaye dinamiklerinin değişimini, uzmanların, aktivistlerin ve akademisyenlerin görüşlerinden, çalışmalarından yararlanarak izliyor ve haberleştiriyoruz.

Çocuk odaklı habercilik

Haberlerimizde “çocuğun üstün yararı” ilkesini esas alıyoruz.

Çocukların,

- hak ihlallerinden korunması ve koruma mekanizmaları,
- haklarını öğrenmesi,
- haklarını tam olarak kullanabilmesi,
- bilgilenme ve haber alma hakları,
- kendilerini ifade etme özgürlükleri ve ifade olanaklarının sağlanması,
- kendileriyle ilgili konularda karar süreçlerine katılım hakları,

sürekli olarak haberleştirdiğimiz konular.

Ayrıca, sık sık çocukların kendilerini ifade ettiği içeriklere yer vermek, böyle içerikler için çocukları teşvik etmek, çocuklarla ilgili konularda çocuklara öncelikle söz vermek, önceliklerimiz arasında.

Çocuklarla birlikte haber yaparken, onlardan sorumlu olan yetişkinlerden izin alıyoruz; mümkünse, bu izni kayda geçiriyoruz.

Çocuklarla ilgili haberlerde yeni hak ihlalleri yaratmamak için azami çaba gösteriyoruz. Yasayla ihtilafa düşmüş çocukların (ister fail, ister mağdur olsun) kimliklerini gizliyoruz. Bu, sadece çocuğun adının ve soyadının kısaltılmasından oluşmaz, aynı zamanda kimliğine ilişkin bilgi verecek her türlü yan ayrıntıyı da gizlemeyi gerektirir. Çocuğun anne veya babasının adlarının açık olarak yazılması, okuduğu okulun veya oturduğu adrese dair ayrıntıların yazılması, çocuğun kimliğini açık edecek türde bilgilerdir. Bu konuda kuşkuya düştüğümüzde, konunun uzmanlarına, yazı işleri ekibine danışıyoruz.

Çocuk haklarıyla ilgili gelişmeleri düzenli olarak haberleştiriyoruz. Uluslararası örgütleri (UNICEF, Save the Children gibi) takip ediyoruz.

Sık sık “Bu konuyu çocuklara nasıl anlatmalı” gibi kılavuz haberler yapıyoruz.

Çocukları ya “üstün çocuk” ya da “mağdur çocuk” ikiliği içinde haberleştiren bir anlayıştan uzak duruyoruz.

Çocuklardan söz ederken (özel olarak bunu gerektiren bir anlatım üslubu dışında) yalnızca adlarını kullanmaktan kaçınıyoruz. Çocuğun kimliğinin saklanması gereken durumlar dışında, adlarını ve/veya soyadlarını kullanıyoruz. “Küçük Narin”, “Filiz çocuk”, “Minik Agop” gibi klişeleri kullanmıyoruz. Sınamak için kendimize şu soruyu sorabiliriz: “Haberde, ABD Başkanı Donald Trump’tan ‘Donald’ olarak mı bahsediyorum?”

Bariş Gazeteciliği

Bariş gazeteciliğinin dayandığı önerme, gazetecilerin çatışmaları / uzlaşmazlıkları haberleştirirken yaptıkları seşimlerin, toplumun çatışmaların barişçıl sonuşlarına y6nelik d6ř6nme ve 7alışma alanını ya genişletmeye ya da daraltmaya, ka7ınılmaz olarak eğilimli olduğudur.

Bariş Gazeteciliği kuramının kurucusu **Johan Galtung**'a g6re, "Bariş = şiddetsizlik + yaratıcılık"tır.

Bariş Gazeteciliği, her g6nk6 habercilik pratiğine uygulandıķa, bir şiddetsizlik ve yaratıcılık okuryazarlığı geliştirir.

"Bariş Gazeteciliği, ger7ekliğin zapturapt altına alınmış y6nlerini duyulur ve g6r6n6r kılar." Johan Galtung

Çatışma nedir?

Çatışma (conflict), iki ya da daha fazla oyuncunun (tarafın) diğerlerinininkiyle bağdaşmayan kendi ama7larını veya hedeflerini ger7ekleştirmeye 7alışırken, diğer(ler)inin hedeflerini ger7ekleştirmesini 6nlemeye 7alıştıkları bir s6reçtir.

Çatışma, "şiddet"le aynı şey değildir

Haberciliğin 7oğunda, "7atışma" s6zc6đ6 "şiddet" anlamında kullanılır. Bariş Gazeteciliği yaklaşımında aradaki farkı anlamak 7ok 6nemlidir.

Çatışmalar olumlu ve yapıcı olabilir, etkili olarak y6netilirlerse geniş değişim yolları a7abilirler.

Johan Galtung'un deyişiyle, 7atışmalar 76z6m firsatıdır.

Çatışma durumları

Çatışma doğması muhtemel durumlar:

Kaynaklar kıttır (yoksulluk, istihdam, konut, su varlığı).

Taraflar arasında zayıf bir iletişim vardır veya hi7 iletişim yoktur.

Tarafların birbirleri hakkında yanlış veya 7arpıtılmış algıları vardır.

G6ven eksikliği vardır.

Ge7mişten gelen 76z6lmemiş kederler vardır.

Taraflar aralarındaki ilişkiye değer vermiyordur.

İktidar / g66 dengersiz dağılmıştır.

Gazeteciliğin i7ine bariş katmak

Galtung "gazeteciliğin i7ine bariş katmanın" yollarını ararken d6rt odaktan s6z ediyor: "Bariş odaklı, ger7ek odaklı, halk odaklı, 76z6m odaklı bir gazetecilik yapmak."

Galtung, bir konuşmasında, "ulusal medya"yla, "ulus devlet" arasındaki ideolojik bağa da dikkati 7ekiyor.

Bunlara "hak haberciliği", "toplumsal cinsiyetlendirme" "ekoloji" yaklaşımlarını da ekliyoruz.

Çatışmaların önemli bir bölümü, tarafların “doğal kaynaklar” veya “güvenli bölge sınırı” olarak gördüğü ve ele geçirmeye çalıştığı alanları ya da diğer taraflar karşısında üstünlük sağlamak için ekolojiye kasten zarar verdiği durumları da içerir.

Barış Gazeteciliği için öneriler

Barış gazeteciliği üzerine çalışan ve gazetecilere eğitim veren **Annabel McGoldrick** ve **Jake Lynch**, barış gazetecisinin şunları yapmasını öneriyor:

* Anlaşmazlığı tek bir hedef için yarışan iki taraftan oluşuyormuş gibi göstermekten kaçının. Bunun mantıksal çıktısı bir tarafın kaybetmesi, diğerinin kazanmasıdır. **Bunun yerine**, barış gazetecisi bu iki tarafı birçok hedefi olan birden çok küçük gruba ayırır, böylece bir çıktılar yelpazesi için yaratıcı bir potansiyelin önünü açar.

* "Biz" ve "öteki" arasında kestirme ayrımları kabul etmekten kaçının. Bunlar diğer tarafın bir "tehdit" ya da uygar davranışın sınırlarından çok uzak olduğu hissini yaratmak için kullanılabilir. İkisi de şiddeti haklı çıkarmak için anahtar yollardır. **Bunun yerine** "biz"deki "öteki"ni ve "öteki"ndeki "biz"i arayın. Bir taraf kendini "iyiler" olarak sunuyorsa, davranışının "kötüler"e atfettiklerinden gerçekten ne kadar farklı olduğuna dair sorular sorun –kendinden utanmıyor mu?

* Anlaşmazlık yalnızca şiddetin gerçekleştiği yerde ve zamanda varmış gibi davranmaktan kaçının. **Bunun yerine** şimdi ve gelecekte başka yerlerdeki insanlarla olan bağları ve sonuçları araştırın:

Şu soruları sorun

* Çıktıda paydaş olan bütün insanlar kimler?

* Ya şöyle olursa, ne olur?

* İnsanlar küresel bir izleyici topluluğun parçası olarak bu olayları izlese, ne dersler çıkarır? Tarafların yakın ve uzak gelecekteki hesaplarına nasıl dahil olurlar?

* Bir şiddet eyleminin, şiddet politikasının değerini yalnızca görünürdeki etkileriyle ölçmekten kaçının. **Bunun yerine** görünmeyen etkileri haberleştirmeye çalışın. Örneğin, travma ve psikolojik hasarın, etkilenenlerde diğer insanlara, gruplara ya da ülkelere karşı şiddet gösterme olasılığının artması gibi yarattığı uzun vadeli sonuçları.

* Tarafların kendilerini, liderlerinin bildik açıklamalarını ya da konumlarını tekrarlayarak ifade etmelerine izin vermekten kaçının. **Bunun yerine**, daha derine inin:

* Sahadaki insanlar gündelik yaşamlarında anlaşmazlıktan nasıl etkileniyorlar?

* Neyin değişmesini istiyorlar?

* Liderlerinin dile getirdiği konum, istedikleri değişikliklerin gerçekleşmesini sağlayacak tek veya en iyi yol mu?

* Bu, tarafları hedeflerini dile getirmek için güçlendirebilir ve daha yaratıcı çıktılarının olasılığını artırır.

* Tarafları neyin ayırdığına, isteklerine dair söyledikleri arasındaki farka yoğunlaşmaktan kaçının. **Bunun yerine** ortak esasları ortaya çıkarabilecek, haberinizi bazı hedeflerin

paylaşılabileceğini ya da en azından uyumlu olabileceğini gösteren yanıtlarla ilerletecek sorular sorun.

* Yalnızca şiddeti haberleştirip "korkunç olanı" tarif etmekten kaçının. Diğer her şeyi dışarıda bırakırsanız şiddetin tek açıklamasının bir önceki şiddet (öç) ve tek çözümün daha fazla şiddet (baskı/cezalandırma) olduğunu önermiş olursunuz. **Bunun yerine** şiddetin açıklaması olarak insanların gündelik yaşamlarında nasıl engellenmiş, hüsrana uğramış ve yoksun bırakılmış olduğunu gösterin.

* Birini "başlatan olmak"la suçlamaktan kaçının. **Bunun yerine** ortak sorun ve konuların bütün tarafların hiç istemediklerini söyledikleri sonuçlara yol açtığını göstermeye çalışın.

* Yalnızca bir tarafın acılarına, korkularına, dertlerine münhasıran odaklanmaktan kaçının. Bu tarafları "kötüler" ve "kurbanlar" olarak böler ve "kötüler"i bastırıp cezalandırmayı bir çözüm olarak önerir. **Bunun yerine** haber değeri olduğunca bütün tarafların acılarına, korkularına ve dertlerine eşit davranın.

* Bize yalnızca bir grup insana ne yapıldığını ve o insanlar için ne yapılabileceğini söyleyen "zavallı", "mahvolmuş", "harap olmuş", "savunmasız", "acıklı", "dokunaklı", "trajedi" gibi "kurbanlaştırıcı" bir dil kullanmaktan kaçının. Bu insanları güçsüzleştirir ve değişim olanaklarını sınırlar. **Bunun yerine** insanlara ne yapıldığına ve insanların ne yapabileceğine dair haber yapın. Yalnızca ne hissettiklerini sormayın, hayatlarını nasıl sürdürdüklerini ve ne düşündüklerini de sorun. Herhangi bir çözüm önerebiliyorlar mı? Mültecilerin soyadları olduğunu unutmayın. Haberde ABD Başkanı Clinton'dan "Bill" diye söz etmezsiniz.

* İnsanların başına geleni anlatmak için heyecanlandırıcı sözcükleri muğlak biçimde kullanmayın.

* "Soykırım" kelime anlamı olarak bir halkın toptan silinmesi –bugünkü BM terminolojisinde yarım milyondan fazla insanı öldürmek demektir.

* "Trajedi" bir kimsenin hatasının ya da zayıflığının kendi felaketiyle sonuçlandığı, kökeni eski Yunan olan bir drama türüdür.

* "Katliam" silahsız ya da savunmasız olduğu bilinen insanların kasten öldürülmesidir. Emin miyiz? Yoksa bu insanlar bir savaşın içinde ölmüş olabilirler mi?

* "Sistemik" tecavüz ya da yerinden edilme. Gerçekten kasten bir örüntü içinde örgütlenmiş bir olay mı, yoksa son derece tatsız olsa da bir dizi ilgisiz olay mı var?

Bunun yerine her zaman bildiğimiz şeylerle ilgili titiz, doğru olun. Acıyı aza indiremeyin, ama en kuvvetli dili, en vahim durumlara saklayın. Yoksa dili yoksullaştırır, şiddeti yükselten orantısız tepkilerin haklı çıkarılmasına katkıda bulunmuş olursunuz.

* "Terörist", "aşırılıkçı", "fanatik" ya da "köktenci" gibi kötücülleştirici etiketlerden kaçının. Bunlar her zaman "onlar"a, "biz"im tarafımızdan verilen adlardır. Kimse bunları kendini adlandırmak için kullanmaz. Öyleyse bunları kullanmak, bir gazeteci için yan tutmak demektir. Bunlar, o kişinin makul olmadığı, dolayısıyla onunla görüşmenin (müzakere etmenin) anlamsız olduğu anlamına gelir.

* Yalnızca tek bir tarafın insan hakları ihlallerine, cürümlerine ve haksız eylemlerine münhasıran odaklanmayın. **Bunun yerine** bütün haksızlık yapanları adlandırmaya, bir

anlaşmazlıktaki bütün tarafların iddialarına eşit, ciddi bir şekilde yaklaşmaya çalışın. Ciddi bir şekilde ele almak dış görünüşteki değeri ele almak demek değildir, tersine iddiaları destekleyecek kanıtların var olup olmadığını ortaya çıkarmak, mağdurlara eşit derecede saygı göstermek, haksızlık yapanları eşit şekilde bulup cezalandırmak şansını yaratmak için eşit şekilde çaba göstermek demektir.

* Bir görüşü ya da iddiayı kanıtlanmış bir doğruymuş gibi göstermekten kaçının. (Doğu Timor'daki bir katliamın sorumlusu olduğu söylenen Eurico Guterres...) **Bunun yerine** okurlarınıza veya izleyicilerinize kimin ne dediğini söyleyin. (Birleşmiş Milletler yetkilisinin Doğu Timor'da katliam emrini vermekle suçladığı Eurico Guterres...) Böylece kendinizi ve haberinizi anlaşmazlıktaki bir tarafın diğerine yönelik iddialarına hizmet etmekten korumuş olursunuz.

* Liderlerin imzaladığı, askeri zafer veya ateşkesle sonuçlanan, bir şekilde barış getiren belgeleri kutlamaktan kaçının. **Bunun yerine** hâlâ geriye kalan ve insanları ileride başka şiddet eylemlerine yöeltecek konularla ilgili haber yapın. Toplumdaki kalkınmaya ve yapısal ihtiyaçlara işaret etmek, bir barış kültürü yaratmak için, anlaşmazlığı şiddetsiz bir şekilde ele alıp çözecek araçları güçlendirmek için neler yapıldığını sorun.

* "Bizim" tarafımızdaki liderlerin çözüm teklif etmesini veya önermesini beklemekten kaçının. **Bunun yerine** barış girişimlerini -nereden gelirlerse gelsin- alıp keşfedin. Barış yaklaşımlarını tarafların gerçekten işaret ettikleri konulara dair bildiklerinizle karşılaştırarak değerlendirin. Barış yaklaşımlarını mevcut kurulu konumlarla uyuşmuyor diye görmezden gelmeyin.

* Bu metni Annabel McGoldrick ve Jake Lynch'in "Barış Gazeteciliği – Nasıl Yapmalı?" adlı metninden Tolga Korkut derledi ve Türkçeleştirdi.

Barış Gazetecisi Ne Yapar, Savaş Gazetecisi Ne Yapar?

Savaş gazeteciliği iki tarafın “elde var sıfır”la sonuçlanan oyununda "kazanmayı yegane şey" olarak görür.

"Barış Gazeteciliği" terimini ilk kez 1970'lerde kullanan Profesör Johan Galtung, "Savaş Gazeteciliği"nin çoğunun Spor Gazeteciliği'yle aynı varsayımlara dayandığını görmüştü. İki tarafın toplamdaki sonucu sıfıra denk gelen, "elde var sıfır" diye çevirebileceğimiz oyununda "kazanmanın yegane şey olmasına" odaklanılıyordu.

Galtung barış gazeteciliğinin sağlık gazeteciliği gibi olmasını öneriyordu. İyi bir sağlık muhabiri hastanın vücudu yiyip bitiren kanserli hücrelerle mücadelesini anlatacaktır. Ama aynı zamanda kanserin nedenlerinin -yaşam tarzı, çevre, genetik yapı gibi- yanı sıra olası çarelerin tamamını ve koruyucu önlemleri de anlatacaktır.

Aşağıda barış gazetecisinin yaklaşımıyla savaş gazetecisinininkini karşılaştıran Galtung'un özgün tablosu, 1998 tarihli "Barış Gazeteciliği Seçeneği" yayınında yer aldı. Galtung, "gazeteciliğin içine barış katmanın" yollarını ararken dört odaktan söz ediyor: "Barış odaklı, gerçek odaklı, halk odaklı, çözüm odaklı bir gazetecilik yapmak."

I. BARIŞ/UZLAŞMAZLIK ODAKLI

- Uzlaşmazlığın oluşumunu keşfeder: x taraf, y hedef, z sorun
- Genel "kazan-kazan" yönelimi
- Açık uzam, açık zaman; uzlaşmazlıkları saydamlaştırın herhangi bir yerdeki nedenler ve çıktılar, tarih ve kültür dahil
- Bütün tarafların sesini duyurmak; duygudaşlık, uzlaşmazlığı/savaşı bir sorun olarak görüp anlamak, uzlaşmazlıkla ilgili yaratıcılığa odaklanmak
- Bütün tarafların insanlaştırılması; bütün silahları olumsuzlaştırır
- Proaktif: Herhangi bir savaş/şiddeti gerçekleşmeden önce önlemek
- Şiddetin görünmeyen etkilerine odaklanmak (travma ve zafer, yapıya/kültüre zarar)

II. GERÇEK ODAKLI

- Bütün taraflardaki gerçekdışlıkları ifşa etmek / bütün üstünü örtmelerin üstünü açmak

III. HALK ODAKLI

- Bütün acılara odaklanmak; kadınlara, yaşlılara, çocuklara, bütün sesi duyulmayanların sesini duyurmak
- Bütün haksızlık yapanları adlandırmak
- Halkın içindeki barıştıracılarına odaklanmak

IV. ÇÖZÜM ODAKLI

- Barış=şiddetsizlik+yaratıcılık
- Barış girişimlerine dikkat çekmek, aynı zamanda daha fazla savaşı önlemek
- Yapıya, kültüre, barışçıl topluma odaklanmak
- Sonuç: Çözüm, yeniden inşa, uzlaşma

I. SAVAŞ/ŞİDDET ODAKLI

- Uzlaşmazlık alanına odaklanır: 2 taraf, 1 hedef (kazanmak), savaş
- Genel elde var sıfır yönelimi
- Kapalı uzam, kapalı zaman; uzlaşmazlık alanının nedenleri ve çıkışları, ilk taşı kim attı
- Savaşları saydamsız/sır kılmak
- "Onlar-biz" gazeteciliği, propaganda, "bizimkilerin" sesi
- "Onlar"ı sorun olarak görmek, savaşta kimin önde gittiğine odaklanmak
- Reaktif: Haber yapmak için şiddetin gerçeklemesini beklemek
- "Onların" insanlıktan çıkarılması; bir tarafın silahını olumsuzlaştırır
- Şiddetin görünür etkilerine odaklanmak (öldürülen, yaralananlar ve maddi hasar)

II. PROPAGANDA ODAKLI

- "Onların" gerçekdışlıklarını ifşa etmek / "bizim" üstünü örtmelerimize/yalanlarımıza yardımcı olmak

III. SEÇKİN ODAKLI

- "Bizim" acılarımıza odaklanmak; güçlü kuvvetli seçkin erkeklere odaklanmak, onların borazanı olmak
- "Onların" haksızlık yapanlarını adlandırmak
- Seçkinlerin barıştıracılarına odaklanmak

IV. ZAFER ODAKLI

- Barış=zafer+ateşkes
- Zafer elde edilmedikçe barış girişimlerini örtbas etmek
- Antlaşmaya, yerleşik kurumlara, dizginlenen topluma odaklanmak
- Başka bir savaş için ayrılmak, eski alevler yükseldiğinde geri dönmek

* Bu metni Annabel McGoldrick ve Jake Lynch'in "Barış Gazeteciliği – Nasıl Yapmalı?" adlı metninden Tolga Korkut derledi ve Türkçeleştirdi.

Barış Gazeteciliği'ni toplumsal cinsiyetlendirmek

(Bu bölüm, Lina Sagaral Reyes ve Raijeli Nicole'un "Engendering Peace Journalism" [Barış Gazeteciliği'ni Toplumsal Cinsiyetlendirmek] metninden alıntılandı ve Türkçeleştirildi.)

Toplumsal cinsiyetlendirmek, bir olaya, soruna, duruma, konuya, örneğin bir çatışma veya afete, toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmayı vurgulamak anlamına gelir.

Toplumsal cinsiyet analizi/perspektifi, kadınların ve erkeklerin olayları ve süreçleri nasıl farklı etkilediklerini ve bunlardan nasıl farklı etkilendiklerini araştırır.

Barış Gazeteciliği barış girişimlerini, şiddet içermeyen kitlesel eylemleri ve barış hareketini haberleştirmeyi içerir; ancak tek odak noktası bunlar değildir. Dolayısıyla, Barış Gazeteciliği barış savunuculuğu değildir.

Barış gazeteciliği merceğini kullanan haberci, silahlı çatışma ve şiddeti hâlâ daha derinlemesine, kapsamlı ve bütünsel olarak haberleştirecektir.

Aşağıda Profesör Johann Galtung'un modelinden uyarlanan Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş Barış Gazeteciliği tablosu yer alıyor. Bu model, Barış Gazeteciliği'ni 20. ve 21. yüzyıllarda yaygın olarak uygulanan Savaş/Şiddet Gazeteciliği'nden ayırarak yeniden çerçevelendiriyor.

Savaş/Şiddet Gazeteciliği

I. Savaş/Şiddet Yönelimli

- Çatışma alanına odaklanır: 2 taraf, 1 hedef (kazanmak), savaş, genel "elde var sıfır" yönelimi
- Bilgi kaynağı olarak çoğunlukla erkek kaynak kişilere odaklanır -askeriye, devlet başkanı, hükümetler, polis.
- Kapalı uzam, kapalı zaman, çatışma alanlarının nedenleri ve çıkışları, ilk taşı kim attı
- Savaşları saydamsız/sır kılmak
- "Onlar-biz" gazeteciliği, propaganda, "bizim" sesimiz olmak
- "Onları" sorun olarak görür, savaşta kimin önde gittiğine odaklanır
- Reaktif: Haber yapmak için şiddetin gerçekleşmesini beklemek
- Şiddetin yalnızca görünür etkilerine odaklanır (öldürülenler, yaralananlar ve maddi hasar)
- Kadınları ve çocukları aciz kurbanlar olarak resmeder (Gördünüz mü, "onlar" "bizim" kadınlarımıza ve çocuklarımıza ne yaptı)

Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş Barış/Çatışma Gazeteciliği

I. Barış/Çatışma Yönelimli

- Çatışmanın oluşumunu keşfeder, x tane taraf, y tane hedef, z tane sorun, genel kazan-kazan yönelimi
- Bütün tarafların kadınlarının ve erkeklerinin nasıl etkilendiğini kazan-kazan yönelimiyle keşfeder
- Açık uzam, açık zaman, herhangi bir yerdeki nedenler ve çıktılar, tarihteki ve kültürdekiler dahil
- Çatışmaları saydam kılmak
- Bütün taraflara söz vermek, empati, anlayış
- Savaşı/çatışmayı sorun olarak görür, yaratıcılığa odaklanır
- Proaktif: Herhangi bir şiddet gerçekleşmeden önce, kadınlardan gelenler dahil herhangi bir girişime odaklanır
- Şiddetin görünmeyen etkilerine odaklanır (travma ve zafer, yapıya/kültüre hasar, kadınların ve çocukların kıyıya itilmesi)
- Kadınları, çatışma dönüşümü ve barış inşasında etkin katılımcılar olarak resmeder

Savaş/Şiddet Gazeteciliği

- “Onları” insanlıktan çıkarır

II. Propaganda Yönelimli

- “Onların” gerçekdışılıklarını açığa çıkarır
- “Bizim” üstünü örtmelerimize/yalanlarımıza yardım eder

III. Seçkin Yönelimli

- “Bizim” acılarımıza odaklanır, güçlü kuvvetli seçkin erkeklerin borazanı olur
- “Onların” haksızlık yapanlarını adlandırır
- Seçkin barıştıricılara, çoğunlukla erkeklere, odaklanır

IV. Zafer Yönelimli

- Barış = zafer + ateşkes
- Zafer elde edilmedikçe barış girişimlerini örtbas eder
- Antlaşmaya, yerleşik kurumlara, denetlenen topluma odaklanır
- Sonrası: Başka bir savaş için ayrılmak, eski alevler yükselirse geri dönmek

Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş Barış/Çatışma Gazeteciliği

- Bütün tarafları “insanlaştırır”

II. Gerçek Yönelimli

- Bütün taraflardaki gerçekdışılıkları açığa çıkarır
- Bütün üstünü örtmelerin üstünü açar

III. Halk Yönelimli

- Bütün acılara odaklanır, kadınlarınkine, yaşlılarınkine ve çocuklarınkine; onların sessizliklerine söz verir
- Bütün haksızlık yapanları adlandırır
- Halkın barıştıricılarına, şiddetsizlik kahramanlarına, çoğunlukla kadınlara odaklanır

IV. Çözüm Yönelimli

- Barış = şiddetsizlik + yaratıcılık
- Barış girişimlerine, aynı zamanda daha fazla savaşı önleme girişimlerine dikkat çeker
- Yapıya, kültüre, barışçıl topluma odaklanır
- Sonrası: Çözüm, yeniden inşa, uzlaşma (kadınların ihtiyaçları ve katılımları dahil), barış inşası

Barış Gazeteciliği Elkitabı’ndan

Aşağıdaki bölümler, Prof. Dr. **Sevda Alankuş**’un yazdığı, IPS İletişim Vakfı Yayınları’nın **Barış Gazeteciliği Elkitabı**’ndan alınmıştır.

Hak Odaklı Barış Gazeteciliği

(sf. 32)

Yeni tanımıyla hak odaklı Barış gazeteciliği için:

- Habercilik barıştan yana politik ve etik bir tercih üzerine kurulmalı.
- Barışa pozitif tanımıyla yaklaşılmalı. Yani sürdürülebilir ve ileriye taşınması gereken bir barış için, karşısında hep mücadele edilmesi gereken sınıf, toplumsal cinsiyet, din, mezhep, dil, etnik vb. temelli adaletsizlikler üzerine odaklanan bir gazetecilik yapılmalı.
- Genel-geçer haberciliğin konusu olması gerekirken, hegemonik haber anlayışı içinde dışarıda bırakılan —yoksulluk, ayrımcılık, eşitsizlikten kaynaklanan— hak ihlallerini ya da yeni hak ihlallerine yol açacak şekilde haberleştirilen konular da barış gazeteciliğinin alanına girmeli.

- Adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin neden olduğu gerginlikler, çıkar çatışmaları, iktidar mücadeleleri haberleştirilirken, bunların şiddete başvurulmadan ve adil bir barış gözetilerek çözümlenmesi yönünde; şiddetin halihazırda varolduğu durumda ise, hak ihlaline uğrayan bütün tarafların çıkarlarının öncelikle gözetileceği çözümlere düşünsel zemin oluşturacak önceleyen bir gazetecilik tercihinde bulunulmalı.

- Böyle bir gazeteciliğin de ancak feminist bir epistemoloji ve etik üzerine, öteki merkezli olarak inşa edilebileceği unutulmamalı.

Barış Gazetecisi ne yapar?

(sf. 80)

- Barış gazetecisi, olay değil süreç odaklı bir habercilikle, çatışmanın nedenlerini araştırır;
- bütün tarafların (ki bu her zaman ikiden fazladır) konumlarını netleştirmeye, şeffaflaştırmaya çalışır; taraflar arasındaki farklı görüşleri konumları saklamadan, ortaklıkları öne çıkarmaya çalışır;
- bunu yaparken barışın/çözümün her zaman bir al-ver ilişkisi olduğunu, yani neticede her iki tarafın da bir şeyler verip, karşılığında bir şeyler kazanacakları bir durum olduğunu gözetir;
- çatışmanın görünmeyen etkilerine odaklanır, en çok ondan etkilenenler (kadınlar, çocuklar vb.) üzerine yoğunlaşır, bütün taraflara insancıl yaklaşır;
- barışın sıradan insanların en çok da kadınların, hak örgütlerinin emekleriyle gerçekleştirilip kalıcı kılınabileceğinin bilgisiyle hareket ederek haber kaynaklarını ve haber değeri tanımını zenginleştirir;
- çatışmaları haberleştirirken zafer kazanıp ateşkes ilan etmenin değil, anlaşmazlıklara yaratıcılığı kullanarak şiddet dışı çözümler üretilebilmenin ihtimalleri üzerine yoğunlaşır.
- barış gazeteciliğini kolayca yapabilecek iken, mesleğin alışkanlıklarının arkasına sığınmaz, bunları bahane haline getirmez.

Barış Gazeteciliği'nde gözetilmesi gerekenler

(sf 82-90)

Özetle barış gazeteciliğinde şunların gözetilmesi gereklidir:

- Öncelikle çatışmanın, şiddetin nedenleri, tarafları, hedefleri, olası sonuçları anlaşılmalı ve açıklanmaya çalışılır. Bunun için de daha çok soru sorup cevap vermeye çalışılır.
- Bu yapılırken tarafların —her kim olursa olsunlar—üzerlerini örttükleri ortaya çıkarılır, yalanları ifşa edilir, haberler ancak doğrulanmış bilgiler üzerine kurulur.
- Birincil haber kaynağı olarak, savaş karşıtı gruplar, hak örgütleri, barış inisiyatiflerini kullanılır.
- Susturulmuş, seslerine kulak verilmemiş insanlara ulaşılır. Haber, bu haber kaynaklarının çatışmadan/savaştan etkilenen yaşamları, sorunları, direnme stratejileri, hayatı idame etmeye yönelik inisiyatifleri, barış girişimleri ve bu doğrultuda başardıkları ile ilgili verdiği bilgilerle genişletilir, ayrıntılandırılır.
- Askeri, militer, siyasi elitleri (savaş, saldırı kararını alanlar, sürdürenler, sorumluluğunu üstlenenler vs.) zorunlulukla haber kaynağı kullanılırken, onların propagandalarına alet olmamayı esas alır.

- Haberleştirmeyi yaparken bütün tarafların (ki bu her zaman ikiden fazladır) konumları netleştirilmeye, şeffaflaştırılmaya çalışılır; farklılıklar ve çatışan çıkarların üzeri örtülmez, ancak ortak noktalar, barışın bütün taraflara kazandıracakları vurgulanır.
- Bütün tarafların söylediklerine kulak verilir, “öteki” dinlenir, öteki ile düşünülür.
- Farklı coğrafyalardan örnekler ve deneyimler içinden yeni yaratıcı çözümler üzerine esinlendirici, yol gösterici olur. Bunları karar yapıcılara iletir, onların yanıtlarını haber yapar.
- Çatışmanın görünmeyen etkileri, cephe gerisindekiler dolayısıyla kadınların, çocukların, yaşlıların, engellilerin, savaş/çatışmada hayatlarını kaybedenlerin yakınları, geride bıraktıkları vb. Üzerine yoğunlaşır. Ancak bunu yaparken “bizim mağdurlarımız/masumlarımız”, “onlar ise hak ettiğini bulanlar” karşıtlığı kurmaz. Mağduriyetten de şiddet savunculuğu, destekleyiciliği çıkarmaz, şiddeti mağduriyet üzerinden meşrulaştırmaz. Bütün taraflara aynı insancılıkla yaklaşır.
- Çatışmayı/savaşı/şiddeti bir sorun olarak görür. Çatışmanın şiddete dönüşmeden yaratıcı çözümlerle sonlandırılması için yaratıcılığı devreye sokar. Ya da bu yöndeki yaratıcılıkları haberleştirir.
- Proaktif davranır, başka deyişle gerginlikler, sıcak savaş ortaya çıkmadan gidişatı gördüğünde ve bunu körüklemek yerine çözümlenerek yatışmasından yana haber yapar.

Bazı Özel Haber Türlerinde Yaklaşım

Sağlık haberleri

Sağlığın sadece bireysel değil, toplumsal sağlıkla belirlendiği gerçeğini aklımızda tutarak haber yapıyoruz. Koruyucu (veya önleyici) sağlık, halk sağlığı, toplumsal akıl sağlığı, sağlık ve ekoloji bu nedenle öncelikli olarak yer verdiğimiz konular.

Sağlık haberlerinde, okurların / izleyicilerin sağlık okuryazarlığına da katkıda bulunmayı hedefliyoruz.

Sağlık emekçilerinin hakları, çalışma koşulları ve hak mücadelelerini sürekli olarak izliyor ve haberleştiriyoruz.

Sağlık haberlerini bilimsel yaklaşımdan asla taviz vermeyerek hazırlıyoruz.

Sağlık meslek örgütleri, sağlıkla ilgili uzmanlık dernekleri, sendikalar öncelikli bilgi kaynaklarımız. Bu örgütleri düzenli olarak izliyor, sık sık bağlantıya geçerek gündemlerinde ne olduğunu soruyoruz. Bu bize yeni haber fikirleri de sağlayacaktır.

Sağlık konusunda sansasyondan kaçınıyor, insanları umutsuzluğa sürükleyecek veya sahte umut verecek haber yapmıyoruz. “Mucize tedavi”, “x hastalığının çaresi bulundu”, “İşte bağışıklık sisteminize tavan yaptırarak 10 baharat” türü haberlerden uzak duruyoruz.

Bilimsel kanıta dayalı olmayan tanı ve tedavi yöntemlerine haberlerde yer vermiyoruz.

Tıbbi alandaki araştırmaları kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlamıyoruz.

Araştırmaları destekleyen kuruluşları açıkça belirtiyoruz.

Asla ilaç tavsiye etmiyoruz.

Hasta haklarını öğreniyor, gözetiyor ve buna göre davranıyoruz. Okurların / izleyicilerin, sağlık / hasta haklarıyla ilgili okuryazarlığını artırmayı hedefliyoruz.

Hastanın ses ve görüntü kaydını izinsiz almıyoruz.

Sağlıkla ilgili sık sık sahadan haber yapıyoruz ve yaşananların kamu sağlık politikalarıyla bağını kuruyoruz. Örneğin, Sağlık Bakanlığı’nın hasta randevu sisteminde yaptığı bir değişikliğin sonuçlarını sahada gözleyebilir, bireylerle, sağlık çalışanlarıyla, sağlık emekçilerinin meslek örgütleriyle görüşerek birden çok haber yapabiliriz.

Sık sık kılavuz niteliğinde haberler hazırlıyoruz. “Aşırı sıcaklarla nasıl baş edebilirsiniz”, “Dengeli beslenmenin temelleri”, “Aşılarla ilgili en yaygın yalanlar” gibi. Bu tür haberler için uzmanlık örgütlerinin hazır kılavuzları değerli kaynaklardır.

Sağlıkla ilgili yaygın yanlışları ve sahte bilim, sahte tıp anlatılarını yeniden üretmiyoruz, gerekirse çürütüyoruz.

İntiharla ilgili haberler

İntihar önlenabilir ve konuşulması gereken önemli bir halk sağlığı sorunudur.

Mümkünse, intihar olaylarını haberleştirmiyoruz.

TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nden: "Gazeteci sadece kamuoyunu ilgilendiren politik ya da ünlü kişilerin intiharı ile kriminal öneme sahip intihar vakalarını haber yapabilir.

"Bu tür istisnai durumlarda bile intiharın yöntemine ilişkin özendirici ve öğretici ayrıntılara yer verilmemeli, intihara ilişkin fotoğraf ve görsel malzeme ile intihar mesajı kullanılmamalıdır."

İntihar haberlerinin yeni kopya intiharları özendirebileceği gerçeğini aklımızda tutarak davranıyoruz.

Haberleştirmemiz gerekirse,

İntiharı romantize eden, yücelten, özendiren bir dilden uzak duruyoruz.

İntiharla ilgili yöntemsel ayrıntıları vermiyoruz.

İntihar karmaşık bir psikolojik sürecin sonucudur. Tekil nedenlerle intihar arasında doğrudan nedensellik bağı kurmaktan kaçınıyoruz. "Kredi kartı borçları yüzünden intihar etti", "Son mektubunda intiharının nedenlerini anlattı" gibi haberler yapmıyoruz.

Bazı durumlarda, yaşam hakkı ihlalleri, intihar gibi sunulabilir (Kadınların erkekler tarafından öldürülmesi veya özgürlüğünden alıkonan kişilerin kolluk kuvvetleri veya onlar adına hareket eden kişilerce öldürülmesi gibi). Bu tür şüpheli ölüm olaylarına kuşkuyla yaklaşıyor ve araştırıyoruz.

İntiharı önlemek için kurulan yardım servislerinin ve bunlara erişme yollarının bilgilerini intiharla ilgili her habere mutlaka ekliyoruz.

Türkiye Psikiyatri Derneği'nin intihar haberlerinin verilişiyle ilgili 3 Aralık 2024 tarihli açıklamasından:

İntihar haberleri, kaybedilen kişinin yakınları, meslektaşları, kendisine zarar verme düşüncesi olan insanlar ve genel olarak toplumun tamamı üzerinde yaratabileceği etkiler açısından diğer haberlerden farklı bir yere ve öneme sahiptir. Bu nedenle bu tür haberlerin veriliş şeklinde uyulması gereken insani, etik ve psikiyatrik ilkeler söz konusudur. Bir haberin içeriğinin oluşumunda ve sunumunda -ulaştığı ya da ulaşacağı kişileri bilgilendirmenin ötesinde- ne kadar okunacağı ve ne kadar ilgi çekeceği gibi habere olan ilgiyi artırmaya yönelik girişimler intihar ve benzeri (şiddet içeren suç davranışları) olayların verilmesinde etkileri giderilemeyecek zararlar oluşturabilir.

Bu açıdan haber içeriği ve habere ilgili artırmaya yönelik planlamaların intihar gibi özel alanlarda belirli sınırlara çekilmesi ve kişilerin ve toplumun genel yararının gözetilmesi gerekmektedir.

...

Dünya Sağlık Örgütü ise intihar haberlerinin medyada yer alması ile ilgili bir dizi kural belirlemiştir. İntihar eyleminin toplum ve bireyler üzerindeki etkisinin bulaşıcılığı ve sahip olduğu özel koşullar birlikte düşünüldüğünde aşağıdaki kuralların uygulanmasının önemi aşikardır.

- Haberde ölme kararında rol oynayan psikososyal nedenler aydınlatılmalı, altta yatan bir psikiyatrik hastalık varsa belirtilmelidir. İntihara yol açan depresyon, madde bağımlılığı gibi hastalıkların tedavisinin olduğu vurgulanmalı ve nasıl yardım alınacağı konusunda bilgi

verilmelidir. Kişilerarası ilişki güçlükleri ve çatışmalarda çözüm yollarını örneklerle belirten yol gösterici haberler şeklinde verilmelidir.

- İntihar, haberlerde cesur bir davranış olarak sunulmamalı. Haber ilk sayfalarda, resimli, renkli ve intihar yöntemi ayrıntılı verilmemelidir.
- Olay romantik ve gizemli bir davranış olarak verilmemelidir.
- İntihar bir çözüm yolu olarak gösterilmemelidir.
- İntihar girişimlerinden sonra meydana gelebilecek ağır bedensel sorunlar-beyin hasarı, felç, vs- tanımlanmalı ve caydırıcı bir şekilde kullanılmalıdır.
- İntiharlar bir problem çözümü olarak sunulmamalıdır. Çeşitli başka etkili çözüm yolları olduğu, bunlara ulaşamama durumunda bu sonucun ortaya çıktığı belirtilmelidir.
- Kurbanı [intihar eden kişiye] bazı özenilebilecek nitelikler, dikkat çeken özellikler ve bir özel statü kazandıracak sunumlardan kaçınılmalıdır.
- Kurbanı [intihar eden kişiye] intihar davranışıyla bir ün kazandırılmamalı, intiharın ün kazanmak için bir yol olduğu mesajı verilmemelidir.
- Haberlerde bireylerin intihar düşünceleriyle baş etmelerine yardımcı olabilecek kurumlar, tedavi seçenekleri hakkında bilgi verilmelidir.
- Tercihen yalnızca ölümle sonuçlanan intihar davranışı haber yapılmalı ve haber kısa, resimsiz, intihar yöntemi bildirilmeden verilmelidir.
- Nasıl intihar edilebileceğini gösteren ayrıntılı intihar haberlerinden sakınılmalıdır.
- Olay hiçbir şekilde geniş ve tekrarlayan biçimde haberleştirilmemelidir.
- Lokal medya ve sağlık kurumları arası sürekli bir diyalog sağlanmalıdır.

Şiddet içeren olayların haberleştirilmesi

Şiddeti haklı gösteren, özendiren, savaşı kışkırtıcı haberler yapmıyoruz. Bu tür haberleri analiz ederek eleştiriyoruz ve savlarını çürütüyoruz.

Şiddetin ayrıntılarını, potansiyel yeni şiddet uygulayıcılarına örnek oluşturacak şekilde veya şiddet mağdurlarını ve/veya yakınlarını yeniden travmatize edecek şekilde vermekten sakınıyoruz.

Şiddetle ilgili önleme/korunma mekanizmalarını, yönetimlerin sorumluluklarını, şiddetle ilgili hak arama yollarını, yargısal süreçleri ve cezalandırma mekanizmalarını (aynı zamanda şiddetle ilgili cezasızlık mekanizmalarını) haberleştiriyoruz.

Şiddeti normalleştiren, meşrulaştıran söylemleri analiz ediyoruz, gerekirse çürütüyoruz. (Örnek: “Şiddet insanın doğasında var. Zaten doğada da şiddet var” savı.)

Şiddetle ilgili haberlerde **Barış Gazeteciliği’nin yaklaşımını** benimsiyoruz.

Johan Galtung’un “şiddet üçgeni”, şiddeti “doğrudan şiddet” – “yapısal şiddet” – “kültürel şiddet” noktalarıyla ve bunların birbirleriyle ilişkisiyle modeller.

Doğrudan Şiddet

Yaşamın kendisini (sadece insan yaşamını değil, Galtung doğaya yönelik şiddeti de modeline dahil ediyor) tehdit eden ve/veya birinin temel insani ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini azaltan davranışlar. Örneğin, öldürme, sakatlama, zorbalık, cinsel saldırı, duygusal manipülasyon.

Yapısal Şiddet

Bazı kişilerin / grupların temel insani ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayan olanaklara, mallara, hizmetlere eşit erişimini aksatan sistematik yöntemler. Bunlar yasal yapılar gibi kişileri kenara iten (Güney Afrika’daki apartheid gibi) resmi biçimlerde olabilir veya yasal bağlayıcılık olmaksızın kültürel işleve sahip de olabilir (kenara itilmiş gruplar için eğitime veya sağlığa sınırlı erişim, yoksulluk, sömürü gibi).

Kültürel Şiddet

Doğrudan ve yapısal şiddeti “normal”, “haklı” veya en azından kabul edilebilir kılan egemen ve yaygın toplumsal normların varlığı. Nefret söylemi, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, savaş kahramanlarına dair efsaneler, savaşın dini gerekçelendirmeleri, “seçilmişlik”, toplumsal ciddiyet odaklı şiddet, uygarlıksal kibir gibi.

Bu üç şiddet biçimi birbiriyle ilişkilidir ve birbirlerini besler.

Şiddet tehdidi de şiddettir.

Sadece şiddeti ve sonuçlarını haberleştirmek, şiddetin kaçınılmaz olduğu, önlemek için bir şey yapılamayacağı gibi bir izlenim doğurarak insanlarda bir tür “öğrenilmiş çaresizliğe” yol açabilir.

“Yalnızca şiddeti haberleştirip "korkunç olanı" tarif etmekten kaçının. Diğer her şeyi dışarıda bırakırsanız şiddetin tek açıklamasının bir önceki şiddet (öç) ve tek çözümün daha fazla şiddet (baskı/cezalandırma) olduğunu önermiş olursunuz. **Bunun yerine** şiddetin açıklaması olarak insanların gündelik yaşamlarında nasıl engellenmiş, hüsrana uğramış ve yoksun bırakılmış olduğunu gösterin.”

“Bize yalnızca bir grup insana ne yapıldığını ve o insanlar için ne yapılabileceğini söyleyen "zavallı", "mahvolmuş", "harap olmuş", "savunmasız", "acıklı", "dokunaklı", "trajedi" gibi "kurbanlaştırıcı" bir dil kullanmaktan kaçının. Bu insanları güçsüzleştirir ve değişim olanaklarını sınırlar. **Bunun yerine** insanlara ne yapıldığına ve insanların ne yapabileceğine dair haber yapın. Yalnızca ne hissettiklerini sormayın, hayatlarını nasıl sürdürdüklerini ve ne düşündüklerini de sorun. Herhangi bir çözüm önerebiliyorlar mı?”

Şiddet içeren olayları haberleştirirken, yapısal ve kültürel şiddet boyutlarını da ele alıp araştırıyor, analiz ediyoruz.

Şiddete karşı mücadeleleri ve kazanımlarını düzenli olarak izliyor ve ayrıca haberleştiriyoruz.

Mültecilerle ilgili haberler

Mültecilerle ilgili haberlerde dikkat ettiğimiz noktalar

Mültecilerle ilgili, “kaçak”, “kaçak göçmen” gibi ifadeler kullanmaktan sakınıyoruz.

Mültecileri suçla, yasadışılıkla özdeşleştiren, kriminalize edici ve damgalayıcı haberlerden uzak duruyoruz.

Bu tür adlandırmalar ve özdeşleştirmeler, kişileri izleyicilerin gözünde baştan kriminalize eder ve ayrımcılığa yol açan damgalayıcı klişeleri besler. Mültecilerin haklarının ve özgürlüklerinin olmadığı, haklarından ve özgürlüklerinden yoksun bırakılabileceği gibi yanlış bir izlenimi pekiştirir.

Mültecilerin yaşam koşulları, gözaltı koşulları, haklarındaki işlemlerin süresi, hangi haklardan yararlanabildikleri, temel sosyal hizmetlere erişimleri, sınır dışı edilmeler gibi konuları yakından takip ediyoruz. Bu haberleri insan hakları bağlamında kuruyoruz.

Mültecilerle ilgili olumlu haberlere, onların haklarını kullanma örneklerine, toplumsal yaşama katılımına ve kültürel çeşitliliğe katkılarına yer veriyoruz.

Mültecileri homojen bir grup olarak düşünmüyoruz. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, LGBTİ+’lar, farklı etnik veya dinsel kimliğe sahip olanlar, ayrı ayrı deneyimlere ve ihtiyaçlara sahiptir. Bunları görünür kılıyoruz.

Mültecilerle görüşürken ve onların hikayelerini haberleştirirken, güvenliklerini tehlikeye atmamaya özen gösteriyoruz. Bunun için gerekirse, kimlikleriyle ya da bulundukları yerlerle ilgili bazı bilgileri gizleyebilir, değiştirerek aktarabiliriz (gizlediğimize veya değiştirdiğimize dair bilgiyi de belirterek).

Mültecilerle ve mültecilikle ilgili temel kavramları, mültecilerin hak ve yükümlülüklerini öğreniyoruz ve doğru kullanıyoruz. Bunun için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR / BMMYK) kaynaklarına başvurabilir, mülteci hakları alanında çalışan uzmanlara danışabiliriz.

Temel kavramlar

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR / BMMYK) kavramlar sözlüğüne göre temel tanımlar:

Mülteci (Refugee)

Uluslararası veya bölgesel mülteci belgelerinde, BMMYK'nin yetki alanında veya ulusal mevzuatta öngörülen geçerli bir mülteci tanımı kapsamındaki uygunluk kriterlerini karşılayan herkes.

Uluslararası hukuk ve BMMYK'nin yetki alanı kapsamında mülteciler, köken ülkelerinin dışında bulunan ve zulüm korkusu nedeniyle veya zulüm, silahlı çatışma, şiddet veya ciddi toplumsal düzensizlik sonucunda köken ülkelerinde yaşamlarına, fiziksel bütünlüklerine veya özgürlüklerine yönelik ciddi tehdit nedeniyle uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerdir.

Not: Uluslararası hukuk kapsamında bir kişi, resmi olarak mülteci olarak tanınmış olsun ya da olmasın, ilgili kriterleri karşıladığı anda mülteci olarak kabul edilir. Bir kişi tanındığı için mülteci olmaz, daha ziyade mülteci olduğu için tanınır.

Bazen -özellikle istatistiksel bağlamlarda- mülteci kelimesi, bir sığınma veya başka bir statü belirleme prosedürünün ardından devletler veya BMMYK tarafından mülteci statüsüne hak kazandıkları resmen kabul edilen bireyleri veya grupları belirtmek için kullanılır. Bu sınırlı hukuki olmayan anlam kastedildiğinde, açıkça belirtilmelidir. Bu tür bağlamlarda en açık tanımlama “tanınmış mülteci”dir.

Not: 1951 Sözleşmesi, Madde 1A(2)’de mülteciyi şöyle tanımlar. “İrki, dini, tabiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiyeti yoksa ve önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs.”

Tanınmış mülteci (Recognized refugee)

Bazen -özellikle istatistiksel bağlamlarda- mülteci kelimesi, yalnızca bir sığınma veya diğer statü belirleme prosedürü sonrasında Devletler veya BMMYK tarafından resmi olarak mülteci statüsü tanınan bireyleri veya grupları belirtmek için kullanılır. BMMYK, mülteci teriminin daha kapsayıcı bir şekilde kullanılmasını benimsemekte ve hukuki olmayan daha sınırlı bir anlam kastedildiğinde bunun açıkça belirtilmesini tavsiye etmektedir. Bu tür bağlamlarda en açık tanımlama tanınmış mülteci

Sığınma (Asylum)

Zulümden veya ciddi zarardan kaçan ya da başka nedenlerle vatandaşı oldukları veya mutad olarak ikamet ettikleri ülke dışında bulunan kişilere bir devlet tarafından kendi topraklarında koruma sağlanmasıdır. Sığınma, geri göndermeye karşı koruma, sığınma ülkesinin topraklarında kalma izni, insani muamele standartları ve kalıcı bir çözüme erişim gibi çeşitli unsurları kapsar.

Sığınma arayan kişi (Asylum-seeker)

Uluslararası koruma arayan herhangi bir kişi için kullanılan genel bir terimdir. Bazı ülkelerde, mülteci statüsü veya tamamlayıcı bir uluslararası koruma statüsü için başvuruda bulunmuş ve talepleri hakkında henüz nihai bir karar almamış bir kişiye atıfta bulunan yasal bir terim olarak kullanılır. Ayrıca, henüz başvuruda bulunmamış ancak başvuruda bulunma niyetinde olan veya uluslararası korumaya ihtiyaç duyan bir kişiyi de ifade edebilir. Her sığınma arayan kişi nihayetinde mülteci olarak tanınmayacaktır, ancak her mülteci başlangıçta bir sığınma arayan kişidir. Bununla birlikte, bir sığınma arayan kişi, sığınma talebi adil bir usulle incelenene kadar köken ülkesine geri gönderilemez ve statüsü belirlenene kadar belirli asgari standartlarda muamele görme hakkına sahiptir.

İklim mültecisi

Afetler ve iklim değişikliği bağlamında yerinden edilen kişi.

Not: İklim mültecisi terimi medyada ve diğer tartışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak bu ifade uluslararası hukukta yer almadığı için kafa karışıklığına neden olabilir. Bu terim, yerinden edilmeyi tek bir etmene (iklim değişikliği) bağlamak açısından da sorunludur; zira Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat tarafından da kabul edildiği üzere, yerinden edilmeyi kötüleştiren ve diğer etmenlerle birleşen bir “risk çarpanı” olarak nitelendirilmesi daha

doğrudur. Mülteci, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için” uluslararası bir sınırı geçen kişi olarak tanımlanmaktadır (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi). Bazı bağlamlarda bu tanım, “kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylardan” kaçan kişileri de kapsamaktadır (1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi; 1984 Cartagena Deklarasyonu).

İklim değişikliği çoğunlukla insanları kendi ülkeleri içinde etkiler ve genellikle insanları sınır ötesinde yerinden edecek düzeye ulaşmadan önce ülke içinde yerinden edilmeye neden olur. Örneğin kuraklığa bağlı kıtlığın silahlı çatışma ve şiddet durumlarıyla bağlantılı olması halinde, 1951 Sözleşmesi'nin mülteci kriterlerinin veya bölgesel mülteci hukuku çerçevelerinin daha geniş mülteci kriterlerinin geçerli olabileceği durumlar söz konusu olabilir. Ne olursa olsun, iklim mültecisi terimi (iklim değişikliği mültecisi ve çevresel mülteci gibi benzer terimlerle birlikte) BMMYK tarafından onaylanmamıştır.

Afet nedeniyle yerinden edilme

İnsanların bir afet sonucunda veya acil ve öngörülebilir bir doğal tehlikenin etkilerinden kaçınmak için evlerini veya mutlak ikamet yerlerini terk etmek zorunda kaldıkları durumlar. Bu tür bir yerinden edilme, etkilenen kişilerin (i) doğal bir tehlikeye (ii) maruz kalmaları ve (iii) bu tehlikenin etkilerine karşı koyacak dirençten yoksun olmalarından kaynaklanmaktadır. İklim değişikliğinin olumsuz etkileri de dahil olmak üzere doğal tehlikelerin etkileri, etkilenen bir topluluğun veya toplumun direncini veya uyum kapasitesini aşabilir ve böylece potansiyel olarak yerinden edilmeye sonuçlanan bir afete yol açabilir.

Not: İklim değişikliği bağlamı da dahil olmak üzere afet nedeniyle yerinden edilmelerin çoğu ulusal sınırlar içinde gerçekleşir, ancak bazı bireyler ve/veya gruplar başka bir ülkede koruma ve yardım aramak için uluslararası sınırları geçebilir.

Bazen iklim göçü, çevresel göç ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine bağlı yerinden edilme terimleri de kullanılmaktadır.

Yerinden edilme (Displacement)

Özellikle silahlı çatışma, genel şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin bir sonucu olarak veya bunların etkilerinden kaçınmak amacıyla evlerini veya olağan ikamet yerlerini (kendi ülkeleri içinde veya uluslararası bir sınırı geçerek) terk etmek zorunda kalan veya zorunda bırakılan kişilerin hareketi.

Göçmen (Migrant)

Göçmen teriminin evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur ve bu terim uluslararası hukuk tarafından da tanımlanmamıştır.

Geleneksel olarak göçmen (veya daha doğru bir ifadeyle uluslararası göçmen) kelimesi, doğrudan zulüm, ciddi zarar veya ölüm tehdidi nedeniyle değil, yalnızca iş veya eğitim fırsatlarını takip ederek koşullarını iyileştirmek veya ailesiyle yeniden bir araya gelmek gibi başka nedenlerle uluslararası sınırları aşmayı seçen kişileri ifade etmek için kullanılmıştır. Kelimenin bu anlamıyla göçmenler -mültecilerden farklı olarak- ilke olarak yurt dışında

olsalar bile kendi devletlerinin korumasından yararlanmaya devam ederler. Geri döndüklerinde de bu korumayı almaya devam edeceklerdir.

Bununla birlikte, göçmen kelimesi bazı aktörler tarafından bir ülke içinde veya sınır ötesinde geçici veya kalıcı olarak ve çeşitli nedenlerle hareket eden herhangi bir kişiyi ifade etmek için şemsiye bir terim olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda terim, göçmen işçiler ve kaçırılan göçmenler gibi yasal olarak tanımlanmış kategorilerin yanı sıra, uluslararası öğrenciler gibi statüleri veya hareket yolları uluslararası hukuk kapsamında özel olarak tanımlanmamış diğer kişileri de kapsamaktadır.

BMMYK, çok özel bağlamlar dışında (özellikle istatistiksel: aşağıya bakınız), göçmen kelimesinin mültecileri veya sığınma arayan kişiler gibi uluslararası korumaya ihtiyaç duyması muhtemel kişileri ifade etmek için genel bir terim olarak kullanılmamasını tavsiye etmektedir. Bunu yapmak, devletlerin mültecilere sağlamakla yükümlü olduğu özel yasal korumalara erişimi zayıflatma riski taşımaktadır.

Uluslararası göçle ilgili küresel istatistiklerin özel amaçları doğrultusunda, Birleşmiş Milletler (UN DESA) uluslararası göçmeni, olağan ikamet ülkesini değiştiren herhangi bir kişi olarak tanımlamaktadır (eğlence, tatil, arkadaş ve akraba ziyaretleri, iş, tıbbi tedavi veya dini hac amacıyla yapılan kısa süreli hareketler hariç).

Kuraldışı hareket (Irregular movement)

Köken, geçiş ve varış ülkelerinin düzenleyici normları dışında gerçekleşen sınır ötesi hareket. Bu terim, ağırlıklı olarak ev sahibi ülkeler açısından ülkeye izinsiz giriş ve/veya ülkede kalış anlamında kullanılmaktadır.

Mültecilerin Hak ve Yükümlülükleri

(Kaynak: BMMYK)

Mülteciler güvenli sığınma hakkına sahiptir. Ancak, uluslararası koruma, fiziksel korumadan çok daha fazlasını içermektedir. Mülteciler, her bireyin sahip olduğu belli temel haklara ve bir ülkede yasal olarak ikamet eden herhangi bir yabancının sahip olduğu asgari haklara sahip olmalı ve yardım almalıdırlar. Bu mültecilerin, düşünce ve hareket özgürlüğü, işkence ve aşağılayıcı muamele görmeme gibi temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Mülteciler de diğer bireylerin sahip olduğu ekonomik ve sosyal haklardan yararlanırlar. Her mülteci sağlık yardımı alabilmelidir. Her yetişkin mültecinin çalışma hakkı olmalıdır. Hiçbir mülteci çocuk okula gitmekten yoksun bırakılmamalıdır.

Büyük çaplı mülteci akınları gibi belli başlı durumlarda, mülteci kabul eden devletler, hareket özgürlüğü, çalışma özgürlüğü ya da tüm çocuklar için uygun eğitim gibi belli hakları sınırlamak zorunda kalabilirler. Bu tür açıkların, mümkün olduğu hallerde, uluslararası topluluk tarafından doldurulması gerekir. Sığınma sağlayan ülkenin hükümetinden ya da diğer kuruluşlardan başka herhangi bir kaynak sağlanamadığında, BMMYK, kendi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan mültecilere ve ilgi alanı dahilindeki diğer bakıma muhtaç kişilere yardım sağlar. Yardımlar, finansal yardım, gıda, mutfak malzemeleri, araç- gereç, sıhhi ekipman ve barınak ya da kamplarda ve diğer topluluklarda yaşayan mülteciler için okul ya da klinik açmaya yönelik programlar biçimde olabilir. BMMYK, mültecilerin mümkün olduğunca çabuk kendi kendilerine yeter hale gelebilmelerini

sağlayacak her çabayı göstermektedir; bunun için resmi gelir getirici faaliyetler ya da mesleki beceri geliştirme eğitim projeleri gerekli olabilmektedir.

Mültecilerin de belli yükümlülükleri vardır, bulundukları sığınma ülkesinin yasa ve yönetmeliklerine ve kamu düzenini korumak için yetkililerce alınmış önlemlere uymaları gerekmektedir.

Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu'nda gazetecilere mültecilerle ilgili haberler için öneriler

BBC, British Council, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin ortak projesi olan ve hazırlanışında bianet editörlerinin de yer aldığı Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu'nun "Mülteciler ve Göçmenler" bölümü.

Mülteci ve göçmenler bir ülkede var olan kültürel çeşitliliğin parçası olarak değerlendirilseler de, kendilerine özel duyarlılık göstermek, medya kuruluşlarının ve çalışanlarının temel sorumluluklarından biri olmalıdır. Mülteci ve göçmenlerle ilgili medya içeriği oluştururken şu noktalar dikkate alınmalıdır:

- Mülteciler ve göçmenlerin, ağırlıklı olarak güç ve olumsuz koşullar nedeniyle vatanlarını terk ettikleri daima göz önünde bulundurulmalıdır. Mülteciler ve göçmenler hakkında olumsuz duygular uyandırabilecek tanımlamalar yapılmamalı, ırkçı ve ayrımcı söylemler kullanılmamalıdır.
- Mülteci ve göçmenlerin hukuki durumları farklılık göstermektedir. Bu nedenle, medya içeriği oluşturulurken doğru terminoloji kullanımı için uzman kuruluşların desteğine başvurulmalıdır.
- Herkes için uyulması gereken özel hayatın dokunulmazlığı ile ilgili kurallar mülteciler ve göçmenler için de gözetilmelidir. Konuşulacak kişinin rızası önceden alınarak, kişi konuşması sonrasında karşılaşılabileceği olası riskler konusunda bilgilendirilmelidir.
- Mülteci, göçmen ve insan ticareti mağdurlarının gerek kendi, gerekse ülkelerinde bıraktıkları yakınlarının can güvenliği için medyada açık kimlik ve görüntülerinin yayınlanmamasına özen gösterilmelidir.
- Mülteci ve göçmenlerin genel olarak içinde bulundukları yaşam koşullarının olumsuzluğu dile getirilirken, insan onurunun korunması ilkesine dikkatle uyulmalı, kişiler rencide edilmemelidir.

Silahlanma haberleri

Savaş sanayisinin bir parçası olan büyük silahlanmayı ve önemli bir halk sağlığı sorunu ve toplumsal şiddet etmeni olan bireysel silahlanmayı takip ediyoruz.

Büyük silahlanma

Ülkelerin, silahlı grupların silahlanma verilerini, savaş silahı üreticisi ülkelerin verilerini, silah ticaretinin haritasını düzenli olarak haberleştiriyoruz. Savaş sanayisi dünyanın en büyük bütçeli sanayilerinden biridir; dolayısıyla siyasi iktisadının analizi de ayrıca önemlidir. Bu nedenle silah sanayisinde değerin nasıl üretildiği, bunun sınıfsal yapısı, değerin nasıl bölüşüldüğü de takip ettiğimiz konulardan. Bu konuda düzenli veri sağlayan Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) ve silahlanmayı izleyen Uluslararası Af Örgütü gibi hak örgütlerini düzenli olarak izliyoruz ve verilerini haberleştiriyoruz.

Bireysel silahlanma

Bireysel silahlanma, ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Aynı zamanda, kadına ve çocuğa yönelik şiddetin, hatta intiharların da temel araçlarından biridir. Bununla birlikte, önlenebilir bir sorundur. Umut Vakfı'nın metinlerine göre, "Dünyada halk sağlığı çalışanları ve tıp otoriteleri diğer toplumsal sağlık problemleri (sigara kullanımı, sağlık için hijyen vb.) ile mücadelede başarıya ulaşmış yöntemlerin kullanılmasıyla bu sorunun da çözülebileceğini ileri sürmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, Şiddeti Önleme programında ateşli silahlara erişimin kısıtlanmasını alınacak ilk 3 sıradaki önlemler içerisinde önermektedir."

Bireysel silahlanmayla ilgili verileri düzenli olarak izliyoruz ve haberleştiriyoruz. Bireysel silahlanmayı haberleştirirken "maganda kurşunu" gibi sorunun ve faillerin üstünü örten adlandırmalar yerine, "bireysel silahlanma" ve "küçük silahlar" ifadelerini kullanıyoruz.

Bireysel silahlanmanın dinamiklerini, bireysel silahlanmayı kolaylaştıran yasal düzenlemeleri, silah şirketlerinin pazarlama ve propaganda söylemlerini analiz ediyor ve haberleştiriyoruz. Gerekirse, savlarını çürütüyoruz.

Bireysel silahlanmayla ilgili çözüm yollarına, neler yapılabileceğine odaklanıyor ve bunları haberleştiriyoruz.

Bu konuda çalışan sivil toplum örgütlerini ve hak örgütlerini düzenli olarak takip ediyor, verilerini, kampanyalarını, taleplerini ve çözüm önerilerini haberleştiriyoruz (Türkiye'de Umut Vakfı, uluslararası toplumda Control Arms kampanyası ve Uluslararası Af Örgütü, bu konuda düzenli olarak çalışır ve bilgi üretir.)

Yargısal süreçlerle ilgili haberler

Yargılama süreçleriyle ilgili haberlerde, perspektifimizi adil yargılanma hakkını esas alarak kuruyoruz. Ceza yargılamalarında esas olanın maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olduğunu aklımızda tutuyoruz. Masumiyet karinesini (kesinleşmiş yargı kararınca suçlu bulunmadıkça, kişiler suçsuzdur) ilkesini gözetiyoruz.

Kolluk kuvvetlerinin (Türkiye’de Emniyet ve Jandarma personeli) raporlarını, tutanaklarını, belgelerini kesinleşmiş yargı metinleriymiş gibi değerlendirmemeye dikkat ediyoruz. Kolluk kuvvetleri ve bağlı oldukları İçişleri Bakanlığı ve birimleri (valilikler, kaymakamlıklar, vb.), zaman zaman kişileri suçluymuş gibi gösteren, damgalayıcı, masumiyet karinesini ihlal eden açıklamalar, duyurular yayınlayabilir. Bu tür metinlerde hakkında kesinleşmiş yargı kararı olmamasına karşın, kişilerden “fail” diye bahsedilebilir. Bu tür basın açıklamalarını, duyuruları haberleştirirken, metnin bu niteliğini de belirtiyoruz ve bilgileri masumiyet karinesi süzgecinden geçiriyoruz.

Yasal hiyerarşi:

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri > Anayasa > Yasalar > Yönetmelikler > Tüzükler > Genelgeler.

(Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Başkanlık Kararnameleri, Kanun Hükmünde Kararnameler gibi, siyasi iktidarların yasa işlevinde olması niyetiyle çıkardıkları metinler, hukukun üstünlüğü ilkesi açısından tartışmalı olabilirler. Bunlarla ilgili uzman hukukçulara danışmakta yarar vardır.)

Şüpheli / zanlı, sanık, tanık, müşteki, müdahil kavramları:

Şüpheli / zanlı: Soruşturma sürecinde, suç işlediğinden kuşku edilen kişi.

Sanık: Hakkında mahkemece kabul edilmiş bir iddianamede suç yöneltilen / isnat edilen kişi.

Tanık: Yargılama sürecinde görüşüne, bilgisine başvuru yapılan kişi, şahit.

Müşteki: Bir yargılama dosyasında şikayetçi olan kişi.

Müdahil: Yargılama sürecine ayrıca katılan kişi.

Avukat: Hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimse; savunucu, müdafî.

Müvekkil: Yargılama sürecinde, birini kendine vekil (genellikle avukat) olarak seçen kişi.

Vekil: Yargılama süreçlerinde, birinin kendi işini görmesi için yetki verdiği kişi (genellikle avukat).

Soruşturma sürecinde, “suçlama” veya “iddia” olmaz; “şüphe” olur. “Savcılık ... iddiasıyla / suçlamasıyla soruşturma başlattı” cümlesi yanlış bilgi verir. “Savcılık ... şüphesiyle soruşturma başlattı” demek daha doğru bilgi verir. Soruşturmada yalnız şüphe vardır, soruşturulanlar da “şüpheli”dir. İddia, suçlama, ancak “iddianame” aşamasından sonra olur. Ayrıca, soruşturma yapanların şüphelilerin lehine olan kanıtları da toplama ve sunma yükümlülüğü vardır. Soruşturma sürecindeki tutuklama kararları için de aynı ayırım geçerlidir. Bir kişi için “X suçundan tutuklandı” ifadesi, o kişiyle ilgili “şüpheli” konumunun ötesine geçerek “kesin hüküm” izlenimi verme riski taşır.

İstatistiksel bilgilerin haberleştirilmesi

Ortalama (aritmetik ortalama): Aritmetik ortalama, dağılım bilgisi verilmezse, yanıltıcı olabilir. 5 kişilik bir grupta, 4 kişinin yaşı 20, 1 kişinin yaşı 100 ise, “yaş ortalaması” 36 olur. 4 kişinin yaşı 20, 1 kişinin yaşı 5 ise, “yaş ortalaması” 17 olur. Bunun tipik örneği, gelir dağılımıdır. 100 kişilik bir nüfusta 10.000 birim gelir varsa, aritmetik ortalamayla “kişi başı gelir” 100 birim olur. Ama bu gelirin 8.000 birimine 1 kişi, kalanına (2.000 birim) 99 kişi sahipse, “kişi başı gelir”i dağılımla ifade etmek gerekir. **Sonuç:** “Kişi başı gelir”, “ortalama değer” gibi ifadelerle her karşılaştığımızda, “Bu değer kimlere, nasıl dağılıyor” sorusunu sorup yanıtlarının peşine düşmeliyiz. Bu sorular, eşitsizlikleri görmemizi sağlamanın yanı sıra, bize yeni haberlerin kapısını da aralayabilir.

Yetkililer, istatistiksel verileri çarpıtarak, safsataya başvurup yanıltıcı olarak sunabilir. Bu değerlendirmeleri, analitik olarak sınımadan geçiriyoruz. Gerekirse, düzeltiyoruz. Özellikle oransal, yüzdeli ifadelerde bu duruma çok sık rastlanabiliyor. “Asgari ücreti iki yıl içinde yüzde 400 artırdık” cümlesi sayısal olarak doğru olsa da, nihai asgari ücret açlık sınırının altında veya asgari ücret tanımını karşılamayacak kadar düşük olabilir. Oransal verilerde, paydanın değeri önemlidir. 1’den 2’ye çıkan bir değer yüzde yüz artış anlamına gelir, ama nihai değer aslında beklenen koşulların çok altında olabilir. Bir yetkili ihracat artış oranını olumlu bir gelişme olarak sunup propaganda yapabilir. Oysa, aynı dönemde ithalat artış oranı daha yüksek ve ihracatın ithalatı karşılama oranı düşük kalmış olabilir.

Sokakta / telefonda / sosyal medyada insanlardan aldığımız görüşleri “istatistiksel veriler” olarak sunmuyoruz: 10 kişiden görüş alarak veya sosyal medya paylaşımlarını derleyerek yaptığımız bir haberi, “İstanbullular şöyle düşünüyor” diye sunmuyoruz. İstatistiksel olarak en küçük anlamlı temsil edici grup nüfusu, tesadüfi örneklem (sampling random) yöntemiyle 96’dır. Bu yöntemin isabetliliği de bağlama göre tartışmalıdır. Bu tür haberlerde, niceliksel (kantitatif) değil, niteliksel (kalitatif) yüz yüze görüşme yöntemlerinden yararlanabiliriz. Haberi, geneli temsil eden nicel bir veri olarak sunmak yerine, görüşmelerin içeriğinden yola çıkarak nitel olarak kurabiliriz. Başlık, spot ve/veya giriş, kişilerin sözlerinden alıntılarla kurulabilir. “Meydan gibi bir Taksim Meydanı olsun isterdim” veya “Çocuklarımla güvenle oynayabileceği bir mahalle istiyorum”, “Kadınlara sorduk: Karanlık sokak istemiyoruz” gibi.

Temel olasılık bilgilerini öğreniyor ve gözetiyoruz: Temel olasılık bilgilerini gözetmeden yapılan çıkarsamalar, yorumlar, yanlış bilgiye neden olabilir. Gerekirse konuyu araştırıyoruz ve/veya bir uzmana danışıyoruz.

Örnek: Bir torbada, 5 beyaz, 1 kırmızı top olsun. Torbadan rastgele tek bir top çektiğimizde, bunun kırmızı olma olasılığı, 1/6’dır (altıda birdir). Torbadan tek seferde altı top çekersek, içlerinden birinin kırmızı olacağı kesindir. Hepsinin beyaz olma olasılığıysa 0’dır (sıfır).

Torbada 10 beyaz, 2 kırmızı topun bulunduğu durumdaysa, altı top çektiğimizde, hepsinin beyaz olma olasılığı, %23 olur. (10’un 6’lı kombinasyonu / 12’nin 6’lı kombinasyonu.)

Altıda birlik oranı koruyarak top sayısını artırdığımızda, 120’den büyük her top sayısı için, çekilen altı topun hepsinin beyaz olma, yani hiç kırmızı top çekmeme olasılığı yaklaşık %33’te sabitlenir.

Bunu uygulamaya dönüştürelim: Sözelimi bir araştırma, her altı kişiden birinin burnunu karıştırma alışkanlığı olduğunu bulgulamış olsun. Karşımıza aldığımız rastgele seçilmiş altı kişiye “İçinizden en az biri kesin burnunu karıştırıyor” dersek, haklı olma olasılığımız yaklaşık %67, yanlış olma olasılığımızsa yaklaşık %33’tür.

Gösterilere, toplantılara katılım sayıları

Özellikle açık havadaki gösterilere katılanların sayısı ile ilgili farklı kaynaklardan farklı bilgiler gelir. Gösteriyi düzenleyenler katılım sayısını yüksek göstermeye, resmi kaynaklar (eğer gösteri iktidar tarafından düzenlenmemişse) katılım sayısını daha az göstermeye eğilimli olabilir. Haberde, farklı kaynakların hangi sayıları verdiği bilgisini yazabiliriz. Ayrıca, gösteri alanının büyüklüğüne göre kabaca bir hesap yapmak da mümkün. Bu konuda bianet’te yer alan bir hesaplama örneği için bakınız: [Kazlıçeşme’de Kaç Kişi Vardı?](#) teyit.org’daki bir başka hesaplama yöntemi için bakınız:

Adalet Mitingi sırasında alandaki kişi sayısına dair iddialar ve olasılıklar

Kapalı mekanlarda, izleyici koltuk sayısını, sıra sayısını bir sıradaki koltuk sayısı ile çarparak oturan kişi sayısını kabaca hesaplayabilir, buna ayaktaki izleyici sayısını (yaklaşık olarak) ekleyerek toplam sayıyı kabaca hesaplayabiliriz.

“onlarca, binlerce, yüz binlerce” gibi ifadelerin kullanımı: “binlerce” en az iki bin birimi ifade eder. İki binden az olan birim sayısına (örneğin 1.400) binlerce denemez. Bu durumda “yüzlerce” denebilir.

Araştırmaların haberleştirilmesi

Araştırmaların künye bilgilerini (araştırmayı kimin ne zaman yaptığı, araştırmada hangi yöntemin kullanıldığı, örneklem büyüklüğü, standart sapma / hata payı, vs.) haberde veriyoruz.

Araştırmada kuşkuyla görünen çıkarsamaları veya değerleri doğrulama kontrolünden geçiriyoruz.

Araştırmayla ilgili diğer yayınların haberlerini veya basın bültenlerini tek kaynak olarak kabul etmiyoruz. Bir yayın araştırmanın bir yönünü öne çıkarıp haberleştirmiş olabilir. Basın bültenini hazırlayanlar da basın için haber çekiciliğine sahip olduğunu düşündükleri nitelikleri öne çıkarmış olabilir. Gerekirse araştırmanın kendisine ulaşmış yayın ilkelerimize göre ve kendi habercilik bakış açımızla değerlendiriyoruz.

Raporların haberleştirilmesi

İyi yazılmış bir raporda, başlangıcında raporun kapsamını, önemli bulgularını, sonuçlarını, öneri ve/veya talepleri içeren bir özet bulunur. Raporu hazırlayanlar, haberciler için özel olarak bir basın bülteni/özetini yazmış da olabilir. Bu metinler bize zaman kazandırır.

Bir raporu baştan sona okuyacak kadar zamanımız olmayabilir. Raporu haberleştirmek için özeti, sonuç bölümünü, öneriler/talepler bölümlerini okumak bize zaman kazandırabilir.

Bununla birlikte, rapordaki bulguların, tanıklıkların, görüşme dökümlerinin yer aldığı bölümleri de ayrıca okumak bize yeni haber fikirleri verebilir.

Raporları haberleştirirken, raporu kimin ne zaman hazırladığını, kapsamını, temel bulguları, sonucu, varsa önerileri/talepleri haberde belirtiyoruz.

Kültür-Sanat haberleri

Bu alanda da sesi duyulmayanlara, görülmeyenlere öncelik veriyor, pozitif ayrımcılık yapıyoruz. Yaygın medyanın takipçisi olmuyoruz.

Kitap tanıtımları / eleştirileri

Kitabın künyesine yazının sonunda yer veriyoruz (yayınevi, sayfa sayısı, basım yılı dahil).

Bu kitabın ayırt edici özellikleri neler?

Yazarla ilgili öne çıkan bilgiler

Çevirmeni ve varsa çevirmenle ilgili bilgi

Resimleyeni / fotoğrafçısı ve varsa kendisiyle ilgili bilgi

(Çevirmen ve görsel yaratıcılar da eser sahibidir.)

Tiyatro / sinema / görsel sanatlar

Kaynaktan / düzenleyiciden gelen basın bültenlerinin / tanıtım metnlerinin bire bir kullanımından kaçınıyoruz. Bilet haberciliğinin diline göre editör tarafından düzenleyerek yayınlıyoruz.

Gerekirse kaynağa ulaşp sorular sorarak, haberi özgün haberimiz haline getiriyoruz.

Spor haberleri

Sporla ilgili haberleri, yalnızca spor karşılaşmalarından ibaret görmüyoruz.

Halkın, farklı toplumsal grupların (çocukların, kadınların, yaşlıların, engellilerin) spor olanaklarına ve spor eğitimine eşit ve bedava / karşılayabilecekleri maliyetlerle erişimi, aynı zamanda bir halk sağlığı konusudur.

Bu bakış açısı, bize yeni haber fikirleri verebilir.

Örneğin, temel yüzme becerileri eğitime ve olanaklarına erişim, her yıl gerçekleşen birçok boğulma ve sakatlanma vakasını önleyebilir. Halkın spor olanaklarına erişimi, önlenabilir birçok hastalığın önüne geçebilir. Temel takım sporu eğitimi, kişilere, aynı zamanda hayatın başka alanlarında birlikte uyumla çalışma, işbirliği yapma becerilerini de kazandırır.

Halkın spor eğitime, spor olanaklarına erişimine ve bunların artırılmasının yollarına dair haber yapıyoruz.

Spor haberlerinde de kapsayıcı yaklaşımı ve toplumsal cinsiyet bakış açısını koruyoruz. Erkek sporuyla ilgili haberlere ağırlık vermek yerine, kadın sporunu, çocuklarla ve gençlerle ilgili spor olaylarını da haberleştiriyoruz. Hatta öncelik veriyoruz.

Bu konuda dili de doğru kullanıyoruz.

Şampiyonalarla ilgili haberlerde, “erkek” bilgisini geçirmezken, “kadın” bilgisine yer vermek gibi bir hatadan uzak duruyoruz. Örneğin, erkekler turnuvası için “Şampiyon X Takımı” gibi bir başlık atarken, aynı sporun kadınlar turnuvası için “Kadınlarda Şampiyon Y Takımı” demek gibi bir yaklaşımdan sakınıyoruz. Şampiyonanın cinsiyet ve/veya yaş açısından ayırt edici bilgisini her zaman bildiriyoruz.

Kadın sporlarında, karşılaşmaların, şampiyonaların adlandırmasında “bayan” veya “bayanlar” sözcüklerini kullanmıyoruz; “kadınlar” diyoruz.

Sanayileşmiş spor dallarıyla ilgili, bu sanayinin nasıl örgütlendiği, üretilen değerin büyüklüğü, nasıl üretildiği, nasıl bölüldüğü, sanayileşmiş sporun siyasi iktisadi da önem verdiğimiz konular. Bu

yaklaşım, bize yeni haber fikirleri de verebilir. Şirketleşmiş spor kulüplerinin borsaya açık bilgileri (Türkiye’de Kamu Aydınlatma Platformu (KAP) bilgileri) haber için başvuru kaynağı olabilir.

Haber Yaparken

Habere konu olan tarafların yorumunu / görüşünü almak

Habere konu olan kişilerin / kurumların görüşünü / yorumunu olabildiğince soruyoruz ve haberde yer veriyoruz. Bu açıklamalar çarpıtma, yanıltıcı bilgi, konuyla ilgisiz hamaset ve propaganda içerebilir. Bu sözleri bağlamlandırıp çerçeveleyerek haberleştiriyoruz. Hak ihlallerinin belgelendiği bir haberi yayımlamak için elbette hak ihlalcisinin vereceği yanıtı beklemek zorunda değiliz. Ancak doğru, somut sorular sorulduğunda, hakları ihlal edenlerin verdiği yanıtlar yeni bilgiler edinmemizi sağlayabilir, habere yeni boyutlar kazandırabilir, hatta yeni takip haberlerinin yolunu açabilir. Yanıt verilmediğinde, ulaşamadığımızda bunu açıkça belirtiyoruz. “X kurumuna birden çok kez ulaşmaya çalıştık, ancak haberin yayına hazırlandığı sırada yanıt alamadık” yazabiliriz. Eğer yanıt / yorum daha sonra gelirse, bunu habere bir düzeltme notuyla ekleyebiliriz.

Haber kaynaklarını çeşitlendirmek

Haber kaynaklarını çeşitlendiriyoruz. Benzer konularda aynı uzmanlardan görüş almak yerine, farklı uzmanlara erişmeye çalışıyoruz.

Haberin elverdiği ölçüde, haber kaynağı olarak kadın-erkek cinsiyet kimliği temsili dengesini gözetiyoruz. Mümkünse kadınlara öncelik veriyoruz.

Uzmanlık alanlarıyla ilgili yerleşik klişeleri pekiştirecek tercihlerden sakınıyoruz. Örneğin, siyaset, ekonomi, uluslararası ilişkiler alanlarında erkek uzmanlara ağırlık verip eğitim, çocuk, yaşlı bakımı gibi alanlarda kadın uzmanlara ağırlık vermekten kaçınıyoruz.

Bununla birlikte, klişelere meydan okuyan seçimler de yapabiliriz. Örneğin, toplumsal cinsiyet eşitliği veya erkek şiddetiyle mücadele alanlarında çalışan erkek uzmanlara ayrıca söz verebiliriz.

Haber – yorum farkı

Haber – yorum - görüş ayrımını açıkça yapıyoruz. Okurların / izleyicilerin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçmelerini sağlıyoruz.

Belli bir konuda okunmaya değer görüşlerimiz, yorumlarımız olabilir. Böyle durumlarda bu görüşleri habere yansıtmak yerine, imzalı bir yorum / görüş yazısı yazabiliriz.

Özdeşleşme

Habercilerde, zamanla, çalıştıkları alanın bir mensubu gibi davranma eğilimi baş gösterebilir. İnsan haklarıyla ilgili düzenli ve sürekli haber yapan biri, zamanla haberlerinde bir hak savunucusu gibi, polis-adliye muhabirleri bir süre sonra bir polis gibi, spor muhabirleri bir takımın sözcüsü gibi, barış gazetecileri barış aktivisti gibi davranmaya eğilim gösterebilir. Bu, kendini en çok haber dilinde belli eder. Haber metinleri, bilgi/haber veren metinler olmaktan sloganımsı ifadelerle, kampanya ya da propaganda metinleri gibi tınlamaya başlayabilir. Bu konuda uyanık oluyor ve haberci mesafemizi koruyoruz. Gerekirse yazı işleri yönetimiyle sorunu paylaşıyor ve çözüm arıyoruz.

“Gazeteci, uzmanlık alanı ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Savunma ve polis muhabirleri, polis/asker veya sözcüsü, spor muhabirleri de kulüp yöneticisi veya sözcüsü, herhangi bir partiden sorumlu muhabir ise o partinin üyesi veya sözcüsü gibi davranmamalı ve bu yönde yayın yapmamalıdır.” (TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nden)

Haberci mesafesi

Bireysel/özel hayatımızda bir siyasi partinin/oluşumun, bir hak örgütünün ya da bir sivil toplum örgütünün/oluşumunun üyesi/destekçisi olabiliriz. Bununla birlikte, haberlerimizde bu kimlikle davranamayız. Haberlerimizi gazeteci sorumluluğuyla kurmak zorundayız. Haberlerimizi nasıl kurduğumuz, bağlamlandırdığımız, çerçevelediğimiz, zaten başlı başına etik ve politik bir etkinliktir. Bir haberci, haberleriyle de hakları ve özgürlükleri savunabilir, hayata müdahale edebilir.

Haber kaynaklarıyla mesafe

Haber kaynağı olarak görüştüğümüz kişilerle, bir süre sonra tekrarlayan iletişim nedeniyle aramızda kişisel bir yakınlaşma gelişebilir veya halihazırda geçmişten gelen bir yakınlık/tanıdıklık/arkadaşlık ilişkimiz bulunabilir. Bu samimiyeti, bağlamına göre bir dereceye kadar habere yansıtabiliriz de. Başka bir olasılık, haber yaptığımız konuyla ya da kişilerle ilgili duyarlılığımız nedeniyle kaynaklarla duygusal bir bağ geliştirmiş olabiliriz. Bununla birlikte, bu yakınlık/bağ, doğrulukla ve diğer ilkelerimizle ilgili zedeleyici olamaz. Bazı durumlarda bu yakınlık bizi bir tür yanlılığa (bias) da sürükleyebilir. Okurlarımızın/izleyicilerimiz bizden doğru ve ilkelerimize uygun bilgi beklediğini her zaman aklımızda tutuyoruz ve haberlerimizi bu bilinçle hazırlıyoruz. Bu, haberde yer verdiğimiz bilgiler kadar nasıl yer verdiğimizize dair çerçevelemeyi ve üslubumuzu da kapsar. Aksi durumlar, haberci olarak bizim ve yayınınımızın güvenilirliğini zedeleme riskine sahiptir. Bu konuda kuşkuya düştüğümüz durumlarda, haberi yazı işleri takımından bir başka arkadaşımıza devredebiliriz veya yazı işleri yönetimine, yayın danışma kuruluna danışabiliriz.

Sosyal medya kullanımı

Bireysel sosyal medya hesaplarımızda paylaştıklarımız elbette ifade özgürlüğümüz kapsamındadır; bununla birlikte, paylaşımlarımız haberci olarak güvenilirliğimizle ve yayınınımızın güvenilirliğiyle de yakından ilgilidir. Bu nedenle, bireysel paylaşımlarımızın her zaman haberci varoluşumuzla ve yayınınımızla ilgili olduğunu akılda tutmamız gerekir.

Aykırı, uç bir örnek olarak şunu düşünebiliriz: Toplumsal cinsiyet eşitliğini ilke edinmiş bir yayında çalışan bir habercinin kişisel sosyal medya hesabında cinsiyetçi ifadeler, hatta küfürler içeren paylaşımları olduğunu düşünün. Bu kişinin haberci güvenilirliğiyle ve çalıştığı yayının güvenilirliğiyle ilgili nasıl bir izlenim edinirdiniz?

Sahadan haber yapmak

Haber kaynaklarına, telefonla, e-postayla, sosyal medya üzerinden elbette ulaşabiliriz ve bu pratik, zaman kazandıran bir yol olabilir. Bununla birlikte, haber yapmak üzere sokağa çıkmak ya da gündelik hayatımızda (haber odaklı) sokaktan gözlemler, görüşmeler bize bambaşka, beklenmedik perspektifler sunabilir. Yeni haber fikirleri de doğurabilir.

Yazı işleri ekibine danışmak

En önemsiz / küçük görünen, kuşkuya düştüğümüz konuları dahi aramızda tartışıyoruz, yayın yönetimine danışıyoruz. Bu tartışmalar, hem bireysel gazetecilik birikimimize hem de yazı işleri ekibinin ve yayının birikimine bir katkıdır. Tartışmalarda ikna olmuyorsak, sorularımızı sonuna kadar sormaya devam ediyoruz. Bu zaten, mesleğimizin temel ilkelerinden biri. bianet'in yazı işleri kültürünün ayırt edici özelliklerinden biri budur.

Akademnin birikiminden yararlanmak

İlkelerle veya uygulamayla ilgili kuşkuya düştüğümüzde, kararsız kaldığımızda, fikir sormak için başta danışmanlarımız olmak üzere konunun uzmanı ve bianet'in ilişkide olduğu akademisyenlere danışıp görüşlerini alıyoruz. Onların vereceği bilgiler / görüşler, aklımıza gelmeyen çözümler sunabilir ve/veya ufkumuzu genişletebilir. Bu süreçler, bize yeni haber fikirleri de verebilir: “Haberciler x konusunu (veya) a olayını nasıl haberleştirmeli” gibi.

Akademnin birikimine katkıda bulunmak

Bazı durumlarda, habercilerin etkinlikleri de akademnin birikimine katkıda bulunabilir. Örneğin bianet'in hak haberciliği, barış gazeteciliği pratiği/eğitimi, akademik içeriğin dönüşümünde pay sahibidir. Bu bize ayrı bir sorumluluk yüklüyor. Haberlerimizi bu sorumluluğun bilinciyle yapıyoruz.

İzleyicilerin okuryazarlığını artırmak

Okurların / izleyicilerin / kullanıcıların, haberin bağlamına göre okuryazarlığını (medya okuryazarlığı, haklarla ve özgürlüklerle ilgili okuryazarlık, ekonomi okuryazarlığı, vb.) artırmayı önemsiyoruz ve gözetiyoruz. Bu, aynı zamanda, hak haberciliğinin gereklerinden biridir.

Bunun için, o bağlamdaki temel bilgileri ve kişilerin hayatını nasıl etkileyebileceğini haber metnine işliyoruz. Haklarla ilgili bir haberde söz konusu hakkın kolay anlaşılır ve akılda kalıcı bir tanımını ve uluslararası hukuktaki içtihadını (ör: yaşam hakkı, işkence yasağı, ifade özgürlüğü, adil yargılanma hakkı, çocuk hakları, sağlıklı çevrede yaşama hakkı) veya toplumsal cinsiyetle ilgili temel kavramları ya da tüketici enflasyonu ile üretici enflasyonu arasındaki farkı, haber içindeki bilgilere yedirerek veriyoruz. Bu konularda bilgimizin yeterli olmadığını düşünüyorsak uzmanlardan görüş alarak ve/veya yazı işleri ekibine danışarak bilgilenme ihtiyacımızı gündeme getiriyoruz. Gerekirse, temel kavramların tanımını içeren kılavuz haberler hazırlıyoruz: “Mülteci kime denir?”, “Çocuğun üstün yararı ne demektir?” gibi.

Habercilerin okuryazarlığına ve haber pratiklerine katkıda bulunmak

Diğer habercilerin haklar, özgürlükler, eşitlik, çeşitlilik, sorumlu gazetecilik, barış gazeteciliği, hak haberciliği konularındaki okuryazarlığını artırmayı da önemsiyoruz. Haberlerimiz, diğer habercilere farklı bakış açıları sunabilir ve mesleki tutumlarını dönüştürebilir. Sık sık “gazeteciler ne yapmalı / nasıl yapmalı” gibi kılavuzlar hazırlamak da bir habercilik etkinliğidir. Mesleğimize katkıda bulunmaktır.

Haber kaynaklarının ilkelerle çeliştiği durumlar

Maden Mühendisleri Odası, kirletici üretimi (örneğin kömür) savunuyor olabilir. Termik santral işçileri, santralin özelleştirilmesine karşı eylemde olabilir. Açıklamalarını, savlarını, kömüre dayanan üretimin kirletici olduğu ve iklim krizini artırdığı bilgilerini de vererek haberleştiriyoruz. Bu bilgilere, kömür üretiminin siyasi iktisadına dair bilgileri de ekliyoruz (örneğin: kömür üretiminden sermayedarların elde ettiği değer, kamu ihalelerindeki payı, bu değerın nasıl bölüşüldüğü, işçilerin çalışma koşulları gibi). Benzer bir vaka, silah sanayisinde çalışan işçilerin hakları için eylem yapmaları da olabilir.

Ambargo

Kendi çabamızla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilginin veya belgenin yayınlanma tarihi konusundaki isteğe uyuyoruz. Kaynaklar (örneğin hak örgütleri) açıklayacakları bir raporu açıklama

tarihinden önce gazetecilerle paylaşabilir. Bunun nedeni, haberleştirmeden önce gazetecilerin raporu incelemesine, çalışmasına olanak tanımadır. Bu nedenle, bu rapora dayanan haberler için bir ambargo tarihi saptayabilirler.

Yayınlanmaması kaydıyla (off the record) elde edilen bilgiler

Açıklanmaması kaydıyla verilen bilgiyi ve dile getirilen sözleri yayınlamamakla yükümlüyüz. Bu, haber kaynaklarımızla sağlıklı ve güvene dayanan ilişkileri sürdürmeye yardımcı olur. Ayrıca bu bilgiler, yeni haberler için başlangıç noktası veya fikir kaynağı olabilir.

Haber taslağını yayın dışındakilerin denetimine açma

“Gazeteci, röportaj, haber, yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırlığını yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dahil kimseye denetletmekle yükümlü değildir.” (TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nden)

Bununla birlikte, bazı hassas konularda ve durumlarda, örneğin bir uzman, seçtiği sözcüklerin ve ifade edişinin habere doğru yansıdığından emin olmak için yayınlanmadan önce haberi görmeyi talep edebilir. Bir zorunluluk olmamakla birlikte, haberci-kaynak mesafesini zedelemeyecek koşullarda, bu isteğe uygun davranılabilir.

Haber Yazımı, Dili ve Kurgusu

Bağlamlandırma ve çerçeveleme

Herhangi bir metin oluşturma (sadece yazılı metinler değil, görsel, işitsel, her türlü anlatı ve metin) temelinde bağlamlandırma ve çerçeveleme bulunur. Anlamı belirleyen temel etkenlerdendir. Habercilikte, bağlamlandırma ve çerçeveleme teknik olduğu kadar etik ve politik bir eylemdir.

Bağlam nedir?

Bağlam, bir şeyin gerçekleştiği ve onu anlamamızı sağlayan durumdur. Sözler, kavramlar, bağlamları içinde anlam kazanırlar. Aynı söz, farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilir. Örneğin, “iyi günler” sözü iyi bir dilek de olabilir, bir tarafın kendini içinde hoşnut hissetmediği bir iletişimi kapatmak ve karşı tarafa bu mesajı vermek için kullandığı bir söz de. “Günaydın” günün sabah saatlerinde iyi niyetli bir selamlaşma sözü de olabilir, karşı tarafa bir konuyu geç anladığını ya da bir şeyin farkına geç vardığını ileten alaycı bir söz de. “İfade özgürlüğünden ödün veremeyiz” sözü, bir hak savunucusunun ağzında başka bir anlama, ifade özgürlüğü ihlalleriyle bilinen bir hükümet yetkilisinin ağzında bambaşka bir anlama gelir.

Habercilikte bağlam, bir olayın / olgunun gerçekleştiği durumlar, koşullar ve arka plan olarak özetlenebilir. Bu olaya neden olan geçmiş, benzer olaylarla karşılaştırma, olayın tarafları ve üçüncü taraflar arasındaki ilişkiler, olaydan sonra olabilecekler gibi bilgiler, bağlamı kurmamıza yarar.

Bağlamlandırmanın önemi

Bağlamlandırma, okurların haberdeki sadece “ne”yi değil, aynı zamanda “neden”i ve “nasıl”ı anlamalarına da yardımcı olur. Olguları, sözleri toplumsal, siyasi, tarihi bağlamlarına yerleştirerek okurların bilgiyle yorum yapmalarına yardımcı oluruz.

Bağlamlandırma hataları, yanlış yorumlamalara veya yanlış temsil edilmeye neden olabilir.

Bir sözü bağlamlandırmak, sözü söyleyenin geçmişiyle, sözlerinin içinde yer aldığı durumla, sözlerle ilgili tarihi veya toplumsal faktörlerle ilgili bilgi vermeyi de kapsayabilir.

Etkili bir bağlamlandırma, habercinin konuyu derinlemesine araştırdığını ve iyi anladığını gösterir; güvenilirliğini, saygınlığını artırır.

Çerçeveleme nedir?

Resim ve fotoğraftan esinlenen bir terim olarak çerçeveleme, kabaca, habere neleri alıp neleri dışarıda bıraktığımız ve bunu nasıl yaptığımızdır. Sadece haberin gövde metni değil, başlık, spot, görseller, görsel altı metinleri, haberin sayfalarda sunulduğu da çerçevelemenin bir parçasıdır.

Haber yapısı ve kurgusu

Haberde odak

Odak, söz konusu haberi diğer haberlerden ayırt eden, o habere özgü temel niteliklerdir. Örneğin, Cumartesi Anneleri / İnsanları, her hafta cumartesi günü zorla kaybedilmiş kişiler için basın açıklaması yapar. Her haftanın açıklamasının belli bir teması ve/veya odaklandığı bir kişi veya kişiler vardır. Bu açıklamaları düzenli olarak izleyen bir haberci için belli bir haftanın açıklamasındaki ayırt edici içerik, o haftaki Cumartesi Anneleri / İnsanları haberinin de odağı olacaktır.

Odak seçimi

Bir olayın haberleştirilmesinde birden çok odak karşımıza çıkabilir. Eğer birden fazla odak denk ya da yaklaşık ağırlıktaysa, tek bir haber yerine, birbirini tamamlayan birden çok haber yapmayı tercih edebiliriz.

Örneğin, kadın haklarıyla ilgili bir paneli haberleştirmeye gidip ardından panelistlerden biriyle bir söyleşi gerçekleştirmiş olabiliriz. Söz konusu panelist, panelde sendikal harekette kadınların güçlendirilmesi üzerine konuşabilir, söyleşimizdeyse işyerinde mobbing'i önleme mekanizmalarına yoğunlaşabilir. Burada, iki ayrı odak söz konusudur. Panel konuşmasıyla söyleşiyi tek bir haberde toplamak yerine, panel konuşmasını ayrı, söyleşiyi ayrı birer haber yapmak yeğlenebilir.

Veya, bir aile hekimiyle görüşmemizde, birinci basamak koruyucu sağlık hizmetlerinin nasıl iyileştirilmesi gerektiğini (1. haber) konuşabiliriz; aynı görüşmede aile hekimi, aile sağlığı merkezlerinin ekonomik işletme koşullarının nasıl belirleyici olduğunu da ayrıntılarıyla anlatıyor olabilir (2. haber) . Böyle bir durumda, aile sağlığı merkezlerinin çalışma ve işletme koşullarını koruyucu sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi üzerine olan 1. haberde bir yan bilgi olarak özetle verebilir, 2. haberde de ayrıntılarıyla işleyebiliriz.

Bir haberde odağımızı ne kadar “dar, ince” seçersek, haberi kurmamız ve ifade etmemiz o kadar kolaylaşır. Özünde, bu bir metinsel sadeleştirme işlemidir.

5N + 1K

Haberde, altı sorunun yanıtının bulunmasını bekleriz.

5N: Ne, Nerede, Ne zaman, Neden, Nasıl

1K: Kim

Bu sorular, bir haberde birden çok kez, birden çok kişi/durum/olgu/olay için geçerli olabilir.

Bu soruların yanıtının net olarak verilmesi, haberin anlaşılabilirliğini ve akılda kalıcılığını artırır.

Soruların yanıtlarının eksik bırakılmasıysa, eksik bir haberle sonuçlanacaktır. Okurun zihninde şu tür sorular belirebilir: “Peki bu olay nerede oldu? Haberci bu bilgileri kimden öğrendi? Olay ABD’de Seattle’da geçiyormuş, ama orası neresi, nasıl bir yer?”

Haberde, bizim bildiklerimizi (ön bilgiler) okurun da bildiğini varsayamayız. Haberi oluşturan temel bilgileri aktarmamız gerekir.

Anlatı tarzı

Ters piramit

Bu yazım yöntemi, haberdeki en önemli ve yeni bilgileri metnin en başında vermek, aşağı doğru okumayı sürdürdükçe, okura daha yan / tali nitelikteki bilgileri sunmanın bir yoludur. Eski usul kompozisyon derslerinde öğretilen “giriş-gelişme-sonuç” sıralamasının tersi olduğu savunulduğu için böyle adlandırılır.

Avantajlarından biri, okurun haberin odağıyla, 5N + 1K bilgileriyle, haberin özüyle en başta karşılaşmasıdır.

Haberi yeniden okuyup düzenleyecek editörlere, bilgileri eleme kolaylığı sağlayacağı da umulur.

Hikaye etme (+ WSJ tarzı)

Haber, bir tür hikaye etme tekniğiyle de yazılabilir. “Wall Street Journal tarzı” diye adlandırılan yöntem, bu türün yaygın kabul görmüş tarzlarından. Habere belirli bir olayla veya anekdotla girip, anlatı bir geçişle haberin esas konusuna ve “esas resme” bağlanır, haberin esas konusu anlatılır, haber yeni bir olayla veya anekdotla bitirilir, bu bölüm haberin açılışına bağlanabilir veya okura ek bir bilgi verebilir.

Örnek:

“Emeklileri İnsanca Yaşatacak Kaynak Var, Yeter ki Doğru Kullanılsın”

“Haftada iki gün böyle” diyor eski ama iyi korunmuş mantosunu giyerken. Ayşe Teyze (ondan haberde böyle bahsetmemi istiyor), “Adam hasta. Bu halde kuyrukta bekleyemez o” diyor uyuyan eşinin yatağını göstererek. Birlikte çıkıyoruz evden; hava henüz aydınlanmamış, soğuk insanın içine işliyor. Yaklaşık 20 dakika ağır ağır yürüdükten sonra, şimdiden uzamaya başlamış kuyruğa giriyoruz. Eti biraz daha ucuza satan marketin açılmasına daha iki buçuk saat var.

“Ben 72 yaşındayım. Adam 76. İkimiz de emekliyiz. Emekliyiz de, ne işe yarıyor? Yarım kilo kıyma için eziyet çekiyoruz böyle. Yetmiyor yavrum. Fakirlik değil bu, daha beter bir şey.”

Türkiye Emekliler Derneği’ne göre, yaklaşık 16 milyon emeklinin toplam dört milyonu, geçinemediği için çalışmak zorunda. İki milyonuysa kayıtdışı çalışıyor. Emekli yoksulluğu arttıkça çalışan emekli sayısı da artıyor.

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara geldiği 2002 sonunda bir işçinin emekli aylığı asgari ücretin yaklaşık yüzde 30 üstündeydi. Son düzenlemeyle hükümetin yaklaşık 14 bin 500 liraya çıkardığı en düşük emekli aylığı, 22 bin 100 lira olan asgari ücretin yüzde 35 altında.

(Buradan sonra, haberde uzman görüşlerine, emekli aylıklarının yönetimler tarafından hangi yöntemlerle budandığının tarihçesine, emeklilerin ve emekli örgütlerinin taleplerine/mücadelelerine yer verilebilir. Sonuç bölümünde, aynı emeklinin veya bir başka emeklinin hikayesine dönülebilir veya bundan sonra olabilecekler haberleştirilebilir.)

...

Bu iki tarzın farklı bileşimlerinden oluşan tarzlarda da haber yazılabilir.

Yazarın duygularını, düşüncelerini de dile getirdiği “**izlenim yazısı**” türünde metinler de haber formatında yazılabilir. Bu tür yazıların imzalı olmasını tercih ediyoruz.

Haber yapısı ve kurgusu

Haberlerimiz, genellikle şu ana parçalardan oluşuyor:

Üst başlık (olmayabilir)

Başlık

Spot

Yazan (olmayabilir)

Tarih: Haberin yayın tarihi.

Geldiği yer: Haberin gerçekleştiği veya hazırlandığı yer (mahreç, çıkak). Bu alanı boş bırakmıyoruz. Bir haber birden çok yere sahip olabilir. Önemli olanları birlikte yazıyoruz. “Diyarbakır-İstanbul-Brüksel” gibi.

Kaynak: BİA Haber Merkezi veya alıntıysa özgün kaynağın adı.

Görsel (fotoğraf, resim, çizim)

Görsel altı metni

Giriş

Gövde metni

Ara başlıklar

Sonuç paragrafı (olmayabilir)

Parantez içinde baş harfler (inisiyaller): Haberde / yazıda emeği geçenlerin adlarının baş harfleri. Metni işleme sırasına göre / işaretiyle ayırarak yazıyoruz: (EMK/VC/Mİ) gibi. Bir haberin birden çok yazarı varsa, “-” işaretini ekliyoruz. (TY-AD/HA/VC) gibi.

Haberle ilgili bilgi notları (katkıda bulunanlar, derleme notları, vs.): Haberi hazırlarken birden çok kaynaktan yararlandıysak ya da “yazan” bölümünde adı geçmeyen kişilerin habere katkısı varsa, bunları ayrı bir not olarak gövde metninin sonunda belirtiyoruz. “Bu habere BBC, Greenpeace ve Yeşil Gazete’den yararlandık”, “Bu habere X, Y, Z kişileri katkıda bulundu”, “The Guardian’ın haberini bilet için A kişisi özetleyerek Türkçeleştirdi” veya “Z yayınının haberini yeniden düzenleyerek yayınladık” gibi.

Dipnotlar: Dipnotlara haberin gövde metninden bağlantı vereceksek, bunları “anchor” olarak veriyoruz ki, sayfa yenilenmesin veya yeni bir sayfa açılmasın.

Bağlantılar (link): bilet içi bağlantıları aynı sayfada açılacak şekilde, bilet dışı bağlantıları yeni sayfada açılacak şekilde veriyoruz.

Etiketler (tag): Habere özgü, mümkünse daha dar kapsamlı etiketler seçmeye özen gösteriyoruz. Genel kavramları veya haber kategorilerini etiket olarak kullanmamaya dikkat ediyoruz. Devam haberlerinin ortak etiket taşımasına özen gösteriyoruz.

İlgili haberler: bilet’te daha önce yayınlanmış ilgili haberlerin listesi. Yayına hazırladığımız haberle gerçekten ilgili olan haberlere / yazılara mutlaka bağlantı veriyoruz. İlgili haberler listesini mümkün olduğunca boş bırakmamaya özen gösteriyoruz. Bunun için gerekirse aramayı kullanarak

bianet arşivini tarıyoruz. Bir başka yöntem de habere özgü etiketleri taşıyan ilgili haberleri bulmak ve seçmek olabilir.

Yazan hakkında (bio): Haber veya yazı imzalıysa, yazar kişi(ler) hakkında kısa bilgi. Bu bilgilerin güncel olmasına özen gösteriyoruz. Örneğin bir akademisyenin çalıştığı kurum veya akademik unvanı değişmiş olabilir. Kişiyle ilgili bilgilerde, okurun haberle veya yazıyla, kişinin bu konudaki yetkinliği arasında doğrudan bağ kurmasına yardımcı olacak bilgileri önce veriyoruz. Kişinin doğum yeri veya okuduğu ilkokul, haberiyle/yazısıyla doğrudan bağlantılı olmayabilir (bazı durumlarda tersine, olabilir de). Bilgileri, bu bağlantıyı gözeterek sıralıyoruz.

Başlık

Başlıklarımızın hem **bilgi verici** hem de **ilginç / çekici** olmasına dikkat ediyoruz.

İyi bir başlığın temel nitelikleri:

- **Kısa**
- **Bilgi verme açısından zengin** (haberi / yazıyı net olarak özetleyen.)
- **En önemli anahtar sözcüklerle yüklü** (çünkü kullanıcılar genellikle listelenen maddelerin başlangıcını gözle tarar.)
- **Bağlamdan bağımsız da anlaşılabilir** (çünkü başlıklar genellikle ana metin olmaksızın görüntülenir, ana sayfalarda veya arama sonuçlarında olduğu gibi.)
- **Öngörülebilir** (böylece kullanıcılar metnin kendisine devam edip etmeyeceklerine karar verebilir; insanlar genellikle vaat ettiğinden daha azını yerine getiren sitelere geri dönmüyor.)

Bazı tavsiyeler:

- Başlığı, haber metnini tamamladıktan sonra yazmak ya da gözden geçirmek, genellikle daha kolaylaştırıcı bir yöntemdir.
- Başlıkları mümkünse 10 sözcükle sınırlamaya çalışın.
- Başlık, doğru, isabetli ve belirli (spesifik) olsun.
 - “Belediye Ödenekleri Kısıyor” cümlesi, “Belediye Bütçeyi Kısıyor” cümlesinden başka bir anlama gelir.
- Tam cümleler veya tam cümleye tamamlanabilecek ifadeler kullanın.
 - “Kaçakçılığa Müdahale” gibi bir başlık, ne kaçakçılığı olduğunu, kimin kaçakçılık yaptığını, kimin müdahale ettiğini ve nasıl müdahale ettiğini anlatmaz.
- Tekrardan kaçın.
 - “Ligi Birincilikle Bitiren İdman Yurdu Şampiyon” tekrar içeriyor. Ligi birincilikle bitirenin şampiyon olacağı kesin. “İdman Yurdu Şampiyon” yeterli.
 - “İdman Yurdu Üçüncü Kez Tekrar Şampiyon” başlığı da tekrar içeriyor. “İdman Yurdu Arka Arkaya Üçüncü Kez Şampiyon” yeterli.

- Bu örnekte, farklı durumlar da olabilir: “Final Maçını Kaybetse de Şampiyon İdman Yurdu” gibi.
- Gereksiz bilgiden kaçının.
 - “Başkan X’ten Son Açıklama: Anlaşma Yok” cümlesindeki “son açıklama” gereksiz. Haber zaten yeni olan bilgiyi vermeli. Bunun yerine başlığa başka bir bilgiyi ekleyebiliriz. “Başkan X: A Ülkesiyle Gümrük Anlaşması Yapmayacağız” yeterli.
- Yersiz söz oyunlarından kaçının. Sırf ilginç olduğunu düşünerek söz oyunlarına başvurmayın.
- “İşte O Adlar”, “Büyük Skandalın Ardından Kim Çıktı”, “Bu İllerde Yaşayanlar Dikkatli Olsun” gibi bilgi vermeyen, “tık oltası” başlıklardan kaçının. Bunlar yayının güvenilirliğini zedeler.

“A kurumundan B konusu açıklaması” gibi net bilgi vermeyen, “Biri(leri)nden bir şey(ler)” kalıbında başlıklar kullanmıyoruz. Bu tür kalıpları belki üst başlık olarak kullanabiliriz. Böyle başlıklar yerine, (örnekte bir açıklama) açıklamanın içeriğinden bir başlık üretiyoruz.

İyi bir başlık için, örneğin, şu yöntemleri izleyebiliriz:

- Haberin odağındaki bilgilerden “anahtar sözcükleri / kavramları” belirleyerek bunlardan başlık oluşturmak.
- Haberdeki konuşulan kişilerin sözlerinden bir başlık oluşturmak: “Yıllarca prim ödedim, olmaz olsun böyle emeklilik!”
- Haberdeki bilgilerden ve konuşulan kişilerin sözlerinden özetleyici bir karma başlık oluşturmak: “30 yıllık garsonum, işte en rahatsız edici 10 müşteri tavrı”

Spot

Spotu mümkünse 250 vuruşla sınırlayın. Haberin genelinden küçük bir özetmiş veya başlığı destekleyen ikinci bir alt başlıkmış gibi düşünün.

Üst Başlık

Üst başlığı okura kapsam bilgisi vermek için kullanabiliriz.

Üst başlık, başlık, spot, haber görseli ve görsel metni birbirini tamamlar; hep birlikte, okura haberde neyle karşılaşacağına dair bir ön bilgi verir.

Araştırmalar, kullanıcıların bu parçalara bakarak bir haberi okuyup okumamaya saniyeler içinde karar verdiğini gösteriyor.

Bu beş parçada bilgi tekrarlamıyoruz. Gereksiz ayrıntılardan kaçınıyoruz.

Uç bir yanlış örnek:

[Üst başlık:] TTB AÇIKLAMASI

[Başlık:] Tabipler Birliği’nden Açıklama: Yeni Bir Pandemiye Hazır Değiliz

[Spot:] Türk Tabipleri Birliği açıklamasında, Türkiye'nin yeni bir pandemiye hazır olmadığını duyurdu.

[Fotoğraf Altı Metni:] Üç yıldır TTB'nin başında olan Başkan X, pandemiye hazırlık yapılması gerektiğini dile getirdi.

Üst başlık, başlık, spot ve görsel metninde parantez, köşeli parantez, kısa çizgi (tire) içi açıklama bilgisi niteliğinde ifadeler kullanmıyoruz. Bunu yapmak, okumada / gözle taramada tökezleme yaratacağı için kolay anlaşılabilirliği, akıcılığı ve akılda kalıcılığı zedeleme riski taşır. Çok değerli bir bilgilendirme alanını da israf etmek anlamına gelir. Bunun yerine, cümleleri bu yardımcı işaretleri kullanmadan yazma yollarını buluyoruz.

Haber görseli ve görsel metni

İyi seçilmiş bir görsel ve iyi yazılmış bir görsel metni, haberi / yazıyı okumaya niyetli olmayan bir okur için bile çekici kılabilir.

Doğruluk kontrolü ilkelerimiz, görseller ve görsel metinleri için de geçerli.

Görsel

Görsel malzeme, fotoğraf, çizim, resim, yapay zekayla oluşturulmuş bir görüntü, farklı görüntülerin kolajı ya da grafik öğeler olabilir.

Görselin kaynağını ve yaratıcısını görsel metninde mutlaka belirtiyoruz.

Sadece telif hakları kapsamında kullanma izniniz olan görselleri yayınlıyoruz. Aksi durumlar, beklenmedik cezalara ve/veya yüksek maliyetli anlaşmalara neden olabilir.

Görsellerde temel iyileştirme dokunuşları dışında oynamalar yaptıysak, bunları görsel metninde mutlaka belirtiyoruz.

Görsel bir arşiv görüntüsüyse, haberin güncel görüntüsü değilse, bu bilgiyi görsel metninde belirtiyoruz.

Şiddeti gösteren, kişileri kurbanlaştırıcı görseller kullanmıyoruz. Örneğin, işkenceyle ilgili bir haberde elbette işkenceyi tasvir eden görseller kullanmayacağız. Bunun yerine, işkenceyle mücadele kampanyalarının görsellerinden ya da işkenceye karşı sanatçılar gibi girişimlerin ürettiği soyut resimlerden yararlanabiliriz.

Çocukların kimliğini açık etmememiz gereken durumlarda, görselleri buna göre çerçeveliyoruz veya fotoğraflarımızı buna göre çekiyoruz.

Görsellerde kadınları görünür kılmaya özen gösteriyoruz. Örneğin bir toplantıdan kareler yayınlıyacaksak, mutlaka kadınların görünür olduğu kareler çekiyoruz veya seçiyoruz.

Bazı durumlardaysa, haber öznesinin (kadın, mülteci, LGBTİ+, bir hak ihlalinin ifşa eden ve korunma ihtiyacı olan bir kişi gibi) güvenliği/esenliği için, görselini kullanmamak gerekli olabilir. Böyle durumlarda gizlilikle ilgili ilkelerimize uygun davranıyoruz. Kuşkuya düştüğümüzde, yazı işlerindeki arkadaşlarımıza, yayın yönetimine, yayın danışma kuruluna ve ilgili uzmanlara başvurabiliriz.

Haber öznesine dair görseli onun izniyle kullanıyoruz.

Görsel kullanımında, ölülerin ve yakınlarının mahremiyetine saygı gösteriyoruz.

Şiddeti yeniden üreten, meşrulaştıran, kışkırtan, romantize eden her türlü görseli kullanmaktan sakınıyoruz.

Belli konularda, kategorik olarak aynı veya benzer görselleri tekrar tekrar kullanmak, okurda/izleyicide bir kanıksama, bıkkınlık, dolayısıyla ilgisizlik yaratabilir. Bunun yerine yaratıcı düşünerek yeni görsel fikirleri buluyoruz. Örneğin, kadına yönelik şiddetle ilgili haberlerde hep aynı posterin ya da pankartın görüntüsünü tekrarlamak yerine, bir ad bulutu görseli oluşturmak, farklı poster ve kampanya görsellerini bulmak gibi.

Görsel metni

İyi yazılmış bir görsel metni, haberi tamamlar ve daha çekici hale getirir.

Görsel metnini spot kadar uzun tutabiliriz. Yeter ki doğru ve çekici bilgiler içersin.

Görsel metninde haberdeki bilgileri tekrar etmiyoruz. Görsele özgü, haberi tamamlayıcı bilgiler veriyoruz.

Görselde aşık olan öğeleri görsel metninde ayrıca belirtmiyoruz. Örneğin, fotoğrafta el sıkıştığı görülen iki kişi için “X ve Y el sıkışırken...” diye yazmak hem gereksiz hem de değerli bir alanı israf etmek demektir.

Görseldeki haber için önemli kişilerin adlarını ve unvanlarını doğru yazıyoruz.

Görselle ilgili temel telif bilgilerini (görselin sahibi olan yayın veya ajans, fotoğrafçı, çizer, vs.) mutlaka yazıyoruz.

İyi yazılmış bir görsel metni için ipuçları:

Fotoğraflar yalnızca bir anı gösterir. Bu anın öncesi ve sonrasıyla, bağlamıyla ilgili bilgi edinin.

Fotoğrafi siz çekiyorsanız, karede yer alan kişilerle konuşup not alarak bunları görsel metninde kullanabilirsiniz. Böylece daha fotoğrafı çekme aşamasında görsel metni için pratik bir hazırlık yapabilirsiniz.

Fotoğrafta ilginç, merak uyandıran ne görüyorsunuz? Karedeki kişiler nereye/neye bakıyor veya neye gülüyorlar? Fotoğrafın ardındaki hikayeyi öğrenin.

Görsel metnini, haber metnini tekrar etmeyen kısa bir hikaye anlatma olarak düşünebilirsiniz.

Giriş

Giriş, ters piramit tarzı yazımda, haberdeki en önemli bilgilerin bulunduğu paragraftır.

Haberin odağı olarak seçtiğimiz bilgiler, haberin 5N+1K sorularının yanıtları bu paragrafta yer almalı.

- Ne oldu? Ne olabilir(di?)
- Kim yaptı? Kimin başına geldi? Başka kimler var?
- Nerede oldu? Başka neresi etkilenecek?
- Ne zaman oldu? Ne zaman olacak?
- Neden oldu? Okuru neden ilgilendirsin?

- Nasıl oldu? Nasıl işliyor?

Habere eski bilgiyle girmiyoruz. Giriş, en yeni, en önemli bilgileri, yani haberin odağını içermeli. Geçmiş, arka plan, “ne olmuştu” bilgileri daha alt paragraflarda yer almalı.

Girişte bilgi vermeyen cümlelere veya yeni olmayan bilgilere yer vermiyoruz. “İşçilerin hakları için mücadeleleri sürüyor”, “Gün geçmiyor ki yeni bir kadına şiddet olayıyla karşılaşmayalım”, “Belediye Başkanı’nın tutuklanmasına itiraz gösterileri yedi gündür devam ediyor” gibi cümleleri kullanmaktan kaçınıyoruz.

“ABC paneli dün (16 Mayıs) düzenlendi” gibi bir cümleyle habere başlamıyoruz. Bu zaman bilgisini, girişte, sonraki cümlelerde de verebiliriz.

Giriş için bazı ipuçları:

Giriş paragrafınızı kendi kendinize sesli okuyun. Okurken takıldığınız sözcükler oluyor mu? Bir arkadaşınıza anlatacağınız gibi bir paragraf mı? Takıldığınız veya kafa karıştırıcı olan sözcükleri eleyin.

Fazla sözcükleri atın. Ne kadar sözcük atabileceğinize bakın. Haberde daha altta yer verebileceğiniz bir bilgi, betimleme mi var? Okurların gözle taramasını yavaşlatacak ayrıntılara mı yer vermişsiniz? Sadece, okurun dikkatini çekecek sözcüklere mi yer vermişsiniz?

Edilgen kalıptaki sözcüklere özellikle dikkat edin. Bunları etken kalıba dönüştürün.

Doğruluk kontrolü yapın. Adları doğru yazmış mısınız? Yerleri, zamanları, tarihleri doğru vermiş misiniz? Dile getirdiğiniz, dile getirmek istedikleriniz mi? Dile getirdiğiniz, gerçekten olan şey mi?

Klişelerden kaçının. Klişeler özgünlüğü kalmamış, fazlasıyla kullanılmış ifadelerdir. Her gün kulağınıza çalınan, hatta popüler olan sözleri, sözcükleri düşünün. Daha özgün bir ifade yakalamaya çalışın.

Gövde metni

Ters piramit tarzında, haberin odağına en yakın olan bilgilerden en uzak olana doğru bir dizilişi benimsiyoruz.

Uzun olmayan cümlelerle, uzun olmayan paragraflar kuruyoruz.

Metin içinde yeni bir konuya geçtiğimizde ya da yeni bir olgunun bilgisini vereceğimizde yeni bir paragrafa başlıyoruz.

Mümkünse, önceki paragrafın son cümlesini, sonraki paragrafa bağlayıcı nitelikte bir geçiş cümlesi olarak yazabiliriz.

Gövde metninde de bilgi tekrarlamıyoruz.

Örneğin bir kişinin unvanı ve adını ilk kez verdikten sonra, (“A kurumu yetkilisi Sevim Sözbilir” gibi), bu kişiyi haberin devamında sadece soyadıyla anmamız yeterli. “Sözbilir, şöyle şöyle dedi” gibi).

Benzer durum kurum adları için de geçerli. Bir kurumun adını ilk kez geçirdiğimizde parantez içinde kısaltmasıyla birlikte veriyoruz: “X ve Y Partisi (XYP)”, “İnsan Hakları Derneği (İHD)”

gibi. Bundan sonra kurum için sadece kısaltmasını kullanarak devam etmemiz yeterli: “XYP sözcüsü”, “İHD Şube Başkanı” gibi.

Ara başlık

Birkaç paragrafta bir ara başlık kullanmak, hem okuma rahatlığı sağlar hem de metni gözüyle tarayan bir okur için haberi çekici kılabilir.

Ara başlık, okurun biraz sonra neyle karşılaşacağına dair bir habercidir. Bu nedenle, ara başlıkların da -başlıklara gösterdiğimiz özenle- ilginç, çekici olmasına dikkat ediyoruz.

Ara başlıklar için, haber giriş ekranında, “bold” / “kalın” değil, “H2” veya “Heading 2” biçimini kullanıyoruz. Böylece, sitede gelecekte tasarım değişikliği yapılsa bile, ara başlıkların istendiği gibi görüntülenmesini sağlama almış oluruz.

Sonuç paragrafı

Bundan sonra ne olacak, ne olabilir, nasıl olabilir gibi soruların olası yanıtlarını içerebilir.

Hikaye etme tarzında bir haberde, örgüyü haberin girişine bağlayan bir paragraf olabilir.

Haber dili

Önemli notlar

“Tek”, “ilk”, “en”, “hiç” gibi sıfatlardan olabildiğince uzak duruyoruz, zira bu bilgi yanlış olabilir. Ancak doğruluğundan eminsek ve çok gerekliyse kullanıyoruz.

Yorum kapsamındaki sıfatlardan uzak duruyoruz: “... ağır eleştiriler yöneltti” gibi ifadeler yerine “eleştirdi” yazmak yeterli. Eleştirinin ağır olup olmadığına okurlar kendi karar verebilir. Bizim yönlendirmemize ihtiyaç yok.

“Ülkemiz”, “yurdumuz”, “valimiz”, “bakanımız” gibi sözleri kullanmıyoruz. Bunun yerine, nesnel adları kullanıyoruz: “Türkiye”, “Adana valisi”, “İçişleri Bakanı” gibi.

Ayrımcı, insan merkezci, türcü, cinsiyetçi ifadeleri bu bilgiyle bağlamlandırıp çerçeveleyerek veriyoruz: “X Başkanı A, biz yaratılmışların en yücəsi insandır, ilkesinden hareket ediyoruz...” cümlesiyle yetinmek yerine “X Başkanı A, insan merkezci ve türcü bir cümle kurdu; ‘Biz yaratılmışların en yücəsi insandır, ilkesinden hareket ediyoruz’ dedi...” diye yazmaktan çekinmiyoruz. Bu konuda kuşkuya düşersek, yazı işlerindeki ekip arkadaşlarımıza, editörlere, yayın yönetimine ve yayın danışma kuruluna danışıyoruz.

Halkları devletlerle / hükümetlerle / yönetimlerle bir tutmuyoruz: Halkları, yönetimlerden ayırt eden bir tutum benimsiyoruz. “İsraililer Gazze’ye saldırdı” demiyoruz, “İsrail ordusu Gazze’ye saldırdı” veya “İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) Gazze’ye saldırdı” diyoruz. Başka bir örnek: “Amerikalılar Çinlilere uyguladıkları gümrük tarifelerini artırdı” demek yerine “Trump yönetimi Çin’den gelen mallara uyguladığı gümrük tarifelerini artırdı” demeyi yeğliyoruz.

Klişeleşmiş ifadelerden uzak duruyoruz: Mercek altına almak, masaya yatırmak, vs. Bunların yerine gerçekten ne yapıldığına dair kavramları kullanabiliriz: İnceleme, analiz, araştırma gibi.

Aşık olana bildirmekten uzak duruyoruz: Zaten apaçık olan bilgiyi yeniden dile getirmiyoruz: “Analistler, varlıklarının yarısından fazlasını kaybetmesinin Z kurumuna ciddi zarar verdiğini söyledi.”

Militarist dil

Militarist, şiddet içeren, silah benzetmeli ifadeleri kullanmıyoruz, bunun yerine yeni ifadeler buluyoruz:

“Bomba gibi haber”, “Gündeme bomba gibi düştü”, “bilgi bombardımanı” demiyoruz, **bunun yerine** bağlamına göre “şaşırtıcı haber”, “sarsıcı haber”, “gündemi ansızın değiştirdi”, “bilgi yağmuru / sağanağı” gibi ifadeleri kullanabiliriz.

“Konuk devlet başkanını bir gazeteci ordusu izledi” demiyoruz. Bunun yerine, “Konuk devlet başkanını kalabalık bir gazeteci topluluğu izledi” diyebiliriz. Daha iyisi, yaklaşık bir sayı verebiliriz: “Konuk devlet başkanını 30’dan fazla gazeteci izledi” gibi.

Terör, terörist, terörizm sözcükleri: Uluslararası hukuk açısından muğlak, tartışmalı, net tanımlı olmayan kavramlardır. Bu nedenle, güç sahiplerinin ya da adlandırma iktidarını elinde bulunduranların hedefledikleri kişileri adlandırmakta kolayca kullandıkları sözlerdir.

Saldırıları için somut bilgileri ve nitelikleri kullanarak cümle kuruyoruz. “Bombalı saldırının ardından...”, “Silahlı saldırganlar” gibi. Okurlarımız / izleyicilerimiz bu somut bilgilerle kendi kanaatlerini oluşturabilirler.

Barış Gazeteciliği’nin yaklaşımını benimsiyoruz:

"Terörist", "aşırılıkçı", "fanatik" ya da "köktenci" gibi kötücülleştirici etiketlerden kaçın. Bunlar her zaman "onlar"a, "biz"im tarafımızdan verilen adlardır. Kimse bunları kendini adlandırmak için kullanmaz. Öyleyse bunları kullanmak, bir gazeteci için yan tutmak demektir. Bunlar, o kişinin makul olmadığı, dolayısıyla onunla görüşmenin (müzakere etmenin) anlamsız olduğu anlamına gelir.

Bu sözcükleri, resmi bir ad olduğunda kullanıyoruz: “Terörle Mücadele Kanunu”, “Terörle Mücadele Birimi” gibi...

Görüş aldığımız veya sözlerini bire bir alıntıladığımız kişiler kullandığında, bu sözcüklere yer verebiliyoruz.

Şehit: Ölümü yücelten militarist kavramlar yerine yaşamı yücelten kavramlar kullanmayı yeğliyoruz. Barış gazeteciliği bakış açısıyla, şehit “bizim yüceltilmiş ölülerimize” “bizim” tarafımızdan verilmiş bir addır. Kimse bu sözü “karşı tarafı” adlandırmak için kullanmaz. Kişilerin ölümleriyle ilgili somut bilgileri vermek ve buna uygun olan sözcükleri kullanmak, okurlarımızın / izleyicilerimizin kendi kanaatlerini oluşturması için yeterli.

Şehit sözcüğünü, resmi adlar veya unvanlar söz konusu olduğunda kullanıyoruz: “Edirnekapı Şehitliği”, “Şehit Yakınları Derneği”, “15 Temmuz Şehitler Köprüsü”, “Şehit ... Otobüs Durağı”, “Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü” veya “Ailesi, eğitim sırasında düşen helikopter pilotuna şehitlik statüsünün verilmesi için yargıya başvuruyor” gibi.

Cinsiyetçi dil

Kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu pekiştiren sözcükler kullanmıyoruz. **Bunun yerine**, "uygun" sözcükleri düzenli bir biçimde kullanarak, belli bir sözcüğün belli bir insan grubu için neden olumsuz ya da uygunsuz bir anlam kazandığını açıklayarak, toplumda belli kişilere ilişkin algının değişmesinde aktif bir rol üstlenmeyi tercih ediyoruz.

Örneğin, tamlanan sözcükleri "adam, adamı" olan sözler, cinsiyetçi ya da kadınları görünmez kılan sözcükler arasında sayılabilir. “Ofisboy”, “fabrika kızı” gibi sözlerse, böyle adlandırılan kişileri çocuk konumuna düşürebilir.

"Adam" yerine "kişi, insan, erkek"; "adam adama" yerine "bire bir, teke tek", "adam gibi" yerine "doğru dürüst, insana yaraşır" demeyi tercih ediyoruz.

"Bilim adamı" yerine "bilim kadını, bilgin, bilimci" ya da "bilim insanı"; "devlet adamı" yerine "devlet yöneticisi, politikacı, politik önder"; "iş adamları" yerine "iş çevreleri, iş insanları" ya da "iş dünyası", "insanoğlu" yerine "insan, insan soyu, insanlık, insan türü, insan toplumları, halklar" terimlerini kullanıyoruz.

Diğer örnekler: "Centilmenlik anlaşması" yerine "sözlü anlaşma"; "çalışan anne/kadın" yerine "ev dışında çalışan anne/kadın", "hizmetçi" yerine "ev işçisi/yardımcı", "orospu/fahişe" yerine "seks işçisi"; "kadın sürücü" yerine "sürücü", "kısır" yerine "çocuğu olmayan" diyoruz.

"Çocuk sarkıntılığı" yerine "çocuk tacizi", "kızlık soyadı" yerine "evlenmeden önceki soyadı" terimlerini kullanıyoruz. "Çocuk gelin" yerine "zorla çocukken evlendirilenler" diyebiliriz.

Bir olayın öznesinin eylemiyle toplumsal cinsiyet, dini, etnik, vb. kimliğinin ilgisi yoksa, onu nitelemek üzere "kadın sürücü", "şuralı yankesici" gibi ifadeler kullanmıyoruz. Olayın/olgunun kişinin yaşıyla bir ilgisi yoksa, "yaşlı kadın", "yaşlı adam" gibi yaşçılık ifadeleri kullanmıyoruz.

"Görücüye çıkmak", "elinin hamuruyla" gibi cinsiyetçi deyimleri kullanmıyoruz.

"Olimpiyatlarda Türkiye'den yedisi kadın 11 sporcu madalya aldı" demiyoruz. Bu tür ifadeler hem bir cinsiyeti görünmez kılıyor hem de hesaplamayı okura yüklediği için anlaşılabilirliği zorlaştırıyor. Bunun yerine, "Olimpiyatlarda Türkiye'den yedisi kadın, dördü erkek, 11 sporcu madalya aldı" yazabiliriz.

Kız / kız çocuğu / kadın – oğlan / oğlan çocuğu / erkek kullanımları: Çocuklar söz konusu olduğunda, "kız" ve "oğlan" sözlerini kullanıyoruz. "Erkek çocuk" sözünü kullanmıyoruz.

"Kafile yedi kız, sekiz **erkek** çocuktan oluşuyordu" demiyoruz. Bunun yerine "Kafile yedi kız, sekiz **oğlandan** oluşuyordu" diyoruz.

Not: "Kız" ve "oğlan" sözcükleri halihazırda çocuk bilgisini barındırdığı için, "kız çocuğu" ve "oğlan çocuğu" aslında dilbilgisel olarak yanlış ve anlatım bozukluğu içeriyor.

"**Bay**" ve "**bayan**" sözlerini hitaplar söz konusu olduğunda kullanabiliriz. Cinsiyete atıfta bulunduğumuzda, "erkek" ve "kadın" sözcüklerini kullanıyoruz. "Erkek ve bayan şoförler" demiyoruz, "Erkek ve kadın şoförler" diyoruz. "Kadın" sözcüğünü kullanmamız gereken yerlerde, "hanım" sözünü kullanmıyoruz.

Çocuk: Birleşmiş Milletler tanımına göre, 18 yaş altı kişiler çocuktur.

Genç: Birleşmiş Milletler tanımına göre, 15-24 yaş grubundaki kişiler gençtir.

15, 16, 17 yaşındaki kişiler hem çocuk hem gençtir.

Demografik olarak 15-24 yaş grubundaki kadınlar için "genç kadınlar", 15-24 yaş grubundaki erkekler için "genç erkekler" sözlerini kullanabiliriz.

Şiddet dili

Şiddet içeren, şiddet çağrışımlı sözleri kullanmaktan uzak duruyoruz, gerekirse şiddetsiz alternatiflerini buluyoruz.

Şiddetle ilgili betimlemelerde, faili görünmez kılmıyoruz, şiddeti meşrulaştırmıyoruz, şiddet göreni güçsüzleştirecek ifadelerden sakınıyoruz.

Her ne kadar sözlükler "şiddet" sözcüğünün karşılığı olarak "Bir hareketin, bir gücün derecesi; yeğlilik", "Bir hareketten doğan güç" gibi tanımlar verse de "**şiddet**" **sözcüğünü özenle kullanıyoruz.** Örneğin, "şiddetle tavsiye etmek" yerine "hararetle tavsiye etmek" diyebiliriz.

"Şiddetle kınamak" gibi klişeleşmiş ifadelerde zaten kınamanın niteleyicisi olarak "şiddet" zarfına gerek yok. Yine de gerekirse, "kuvvetle kınamak" gibi alternatifleri kullanabiliriz. "Şiddetli yağış" yaygın bir terim; yine de "kuvvetli yağış" gibi bir alternatifi yeğleyebiliriz.

Dayak yemek: Bu tür klişe sözler, şiddetin failini görünmezleştirirken hem şiddeti meşrulaştırma hem de şiddet göreni güçsüzleştirme riskini taşır. Ayrıca yemek yemek hoş bir eylemdir.

Darp etmek / edilmek: Bu sözle kast edilen fiziksel şiddettir. Teknik bir terim olarak geçtiğinde kullanılabilir (örneğin “darp raporu”). Ama “X kişisi Y kişisini darp etti” gibi muğlak, somut bilgi vermeyen kullanımlardan kaçınıyoruz. Bunun yerine, şiddetin “nasıl”ının bilgisini verebiliriz: “Vurmak”, “yumruklamak”, “dövmek”, “tekmelemek”, “coplamak” gibi.

Can alıcı: Bir konunun çok önemli olduğunu belirtmek istiyorsak, benzetmeyi ölüm üzerinden değil, yaşam üzerinden kurabiliriz. “Yaşamsal”, “hayati” sözcüklerini kullanabiliriz.

Silah üzerinden yapılan benzetmelerden ve betimlemelerden uzak duruyoruz, gerekirse yerine şiddetsiz alternatiflerini buluyoruz. “Sırtından bıçakladı / hançerledi” demiyoruz. “Kendi ayağına sıkı” yerine (mutlaka bir deyim kullanmamız gerekiyorsa) “kendi kuyusunu kazdı” veya “bindiği dalı kesti” diyebiliriz. “Silahların eşitliği” hukuk teorisinde yerleşmiş bir adlandırma olsa da, hukukçuları da şaşırtmayı göze alarak “kozların eşitliği” gibi bir alternatifi yeğleyebiliriz.

Eğer bir konuda hak ihlalleri sistematikse, bu niteliğini belirtecek sözcükleri kullanmayı yeğleyebiliriz. “İş kazası” yerine “iş cinayeti”, barışçıl bir gösteri söz konusu olduğunda “güvenlik kuvveti müdahalesi” yerine “güvenlik kuvveti saldırısı”, kadınların erkek şiddeti sonucu öldürüldüğü durumlarda “kadın katli” adlandırmalarını kullanabiliriz.

İyi bir anlatım için

Haberlerimizde akılda kalıcı ve kolay anlaşılır bir anlatımı benimsiyoruz.

Bunun için,

Kısa cümleler kuruyoruz. Cümlelerimizi mümkünse, 8-10 sözcükle sınırlıyoruz. Cümleyi uzatan, gereksiz sözcükleri ayıklıyoruz. Gerçekten gerekli sözcükleri kullanıyoruz. “*Aynı zamanda denetim kurulu üyesi de olan şirket yöneticisi X...*” ifadesi yerine, “*Şirketin denetim kurulu üyesi ve yöneticisi X*” veya “*X, şirketin hem yöneticisi hem de denetim kurulu üyesi*” yazılabilir.

İşlevsiz cümleleri kullanmıyoruz: *Johanna Strömquist de benzer bir konuşma yaptı.* “*Demokrasiyi birlikte güçlendirmemiz gerekiyor*” dedi. -> “benzer bir konuşma yaptı” bilgi vermiyor ve işlevsiz. *Johanna Strömquist “Demokrasiyi birlikte güçlendirmemiz gerekiyor” dedi.* yeterli.

Kalıplaşmış ifadeleri kullanmıyoruz: “Mercek altına aldı”, “masaya yatırdı”, “[fırtınadan sonra] hayat durdu”, “... bölgesi depremlerle beşik gibi sallanıyor”, “dehşet saçtı”, “acımasız saldırgan”, “kalleşçe cinayet” gibi. Bunlar, bilgi vermediği gibi, sadece “duygu uyarımını” amaçlayan “sansasyonel” ifadelerdir. Bunlar yerine, olaylarla/olgularla ilgili somut bilgileri veriyoruz.

Uzak durduğumuz bazı kalıplaşmış ifade örnekleri:

"Çıldırma noktası", "çağrı yağmuru", "çevreciler deparda", "can simidi", "perde arkası", "...'ye sarı kart", "Çanakkale geçiliyor", "radikal önlemler", "başarıya imza attı", "start verme", "şenlendi", "...rüzgarı", "siyanürlü altın bilmecesi", "beğeniyle karşılandı", "beğeni topladı", "ev sahipliği yaptı", "tasarruf beşinci viteste", "trafik canavarı hız kesti", "masaya yatırıldı", "duygu seli", "...kurban gitti", "küçük ... dramı", "zam yağmuru", "zam şampiyonu", "eleştiri yağdı", "renkli protesto", "hızla kabul edildi", "uzun yürüyüş", "kepenk kapatıyor", "geniş yankı uyandırdı", "tüyler ürpertici", "bir kilometre taşıydı", "kaderini çizdi", "sanayici için gelecek karamsar", "beğeniyle karşılandı", "büyük beğeni topladı".

“ortaya çıktı”: “Ortaya çıktı” dezenformasyon / manipülasyon dilinde çok kullanılan “çok gizliymiş de yeni bulunmuş” izlenimi uyandıran bir kalıptır. Kriminalize edici, suç yükleyici tarzda kullanımı yaygındır. “Ortaya çıktı” sözünü gördüğümüzde -aslında gerçekten daha önceden “ortada olmayan” ama “yeni beliren” bir durum olmadıkça- anlayacağımız şey, habercinin bilgiyi daha önceden bilmediğini gizleyerek ve bilgi kaynağını saklayarak bir olguyu bağlamlandırdığıdır.

Bu konuda uç bir saçma örnek: “Ayrıca, şüpheli C’nin 2024 yılında apartman aidatı ödemesini iki kez en az üçer gün geciktirdiği ortaya çıktı.”

“Şöyle şöyle yapan X kişisi böyle böyle yaptı / dedi” kalıbından mümkün olduğunca uzak duruyoruz. Bu tür cümleler kolay anlaşılabilirliği engeller; içerdiği yüklemelerin anlamını zayıflatma riski taşır. Konuşmaları böyle haberleştirdiğimizde çok fiil gerektiğinden, haberci fiil arayışıyla zaman kaybeder, fiil tekrarlarına düşebilir. Bu karmaşık cümleleri anlaması zorlaşınca, okur da

habere ilgisini kaybedebilir. Gerekirse, bu tür cümleleri birden çok cümleye bölerek yeniden düzenliyoruz.

Etken cümle kullanıyoruz. Edilgen fiiller faili / özneyi gizler, anlaşılmayı da güçleştirir.

Özellikle basın açıklamalarının veya raporların haberleştirilmesinde çok sık kullanılan “Açıklamada şunlar dile getirildi” gibi cümleler yerine açıklamayı yapan özneyi kullanarak “X kurumu şunları açıkladı / dile getirdi / vurguladı / yazdı” gibi bir kalıp kullanmak anlaşılabilirliği artıracaktır.

Edilgen cümle kurduğumuzda ya da kurmak üzere olduğumuzda, “Bu cümleyi etken bir fiille nasıl kurabilirim?” sorusunu kendimize soruyoruz. Çözüm bulamazsak, yazı işlerindeki ekip arkadaşlarımıza, yayın yönetimine veya Yayın Danışma Kurulu’na danışabiliriz.

“Öğrenildi”, “bildirildi” gibi edilgen yüklemeler kullanmıyoruz. “Öğrenildi”, “bildirildi” gibi yüklemeler, ya habercinin konuyla ilgili bilgisinin yetersiz olduğunu ya da kaynağını sakladığını gösterir. (Kaynağın kimliğini açıklamamakla, kaynağı saklamak farklı şeylerdir.)

Örneğin, “X’in sahte kimlik kullandığı öğrenildi” cümlesi için sorulabilecek sorular: Bu bilgiyi kim verdi? Öğrenen kim? Böyle bir cümle yerine “Y ajansı, polis kaynaklarına dayandırdığı haberinde, X’in sahte kimlik kullandığını yazdı” denebilir.

Tırnak içinde uzun alıntılar yapıp cümleyi “dedi”, “diye konuştu” diye tamamlamıyoruz. Alıntı cümlelerin sayısını az tutmaya özen gösteriyoruz. Alıntı cümleler gerçekten gerekliyse ve önemliyse, maddeleme yönteminden yararlanabiliriz.

Maddeleme için olası yollar

- Sıralı (sayıyla veya harfle) maddeleme
- Maddeleme imiyle maddeleme (Bu listede olduğu gibi.)
- Madde başlıklarıyla maddeleme (Her maddeye kalın yazılmış özetleyici bir madde başlığıyla başlayarak.)

Haberde tarihleri sadece haftanın günleri veya “yarın” / “dün” olarak yazmak yerine gün ve ay olarak belirtiyoruz: “Yönetmelik perşembe günü Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmişti” cümlesinden, okur belki haberin yayın tarihinde perşembe gününün hangi tarihe denk geldiğini tahmin edebilir / hesaplayabilir. Ama bu haberi bir ay, üç ay, bir yıl veya daha uzun zaman sonra okuyan biri, perşembe gününün hangi tarihe denk geldiğini bulmak için takvime bakmak ve hesap yapmak zorunda kalır. Bu nedenle, eğer “Yönetmelik perşembe günü Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmişti” cümlesinin yer aldığı haberin yayın tarihi, örneğin 1 Kasım (2024 – Cuma) ise, “perşembe günü” demek yerine “dün” veya “30 Ekim’de” ifadeleri kullanılabilir. Eğer haftanın günü bilgisi ayrıca önem taşıyorsa, “30 Ekim Perşembe” de denebilir.

Ek açıklama: Bu sorun neden ortaya çıkıyor? İnternet yayınlarının ve arşivlerinin olmadığı dönemde, basılı yayınlardan kalma bir uygulama. Oysa şimdi, İnternet yayıncılığının ve İnternet üzerinden kolayca erişilebilir arşivlerin mantığına göre davranmamız, anlaşılabilirliği artıracaktır.

Anlatım bozukluklarının giderilmesi için

Tekrarlayan (benzer) sözcükler, ifadeleri düzeltiyoruz, ayıklıyoruz: "... yazar X yeni kitabı üzerine konuşmak üzere İstanbul'daydı ..." -> "yeni kitabıyla ilgili konuşmak üzere" veya "yeni kitabı üzerine konuşmak için" denebilir.

sağlamak - yol açmak / neden olmak: Sağlamak genellikle olumlu, neden olmak / yol açmak genellikle olumsuz anlamdaki etkiler için kullanılır.

"Yolunu açma", "yolunu döşeme" sözleriyle farklıdır; bir şeyin olmasını kolaylaştırma, olmasına katkıda bulunma anlamındadır.

"yüzünden" / "sayesinde" farkı: "Yüzünden" genellikle olumsuz bir neden olma, "sayesinde" genellikle olumlu bir neden olma sürecini anlatır.

"olaraktan / ederektan / yaparaktan" -> "olarak / ederek / yaparak" yeterli. Ayrıca -tan eki getirmeye gerek yok.

"kaynaklı": "X kişisi ... olmasından kaynaklı, bunu yaptı." Bunun yerine "nedeniyle" / "sebebiyle" denebilir veya "kaynaklandı / kaynaklanıyor" sözcükleri kullanılabilir.

"bulundu": "açıklamada bulundu", "ifadesinde bulundu" gibi bozuk kalıplar yerine, ne olduğunu doğruca tek bir yüklemeyle dile getirebiliriz. "X kişisi şunları şunları açıkladı / aktardı / söyledi" diye yazabiliriz. "X kişisi demecinde şu konuları dile getirdi" deyip maddeleme yöntemiyle kişinin sözlerinin bir özetini de verebiliriz.

"noktasında": "X sorunu noktasında önemli gelişmeler kaydettik" gibi bir cümle, "nokta" sözcüğünün yanlış kullanımı ve bozuk bir anlatım. Sözü söyleyen, aslında "X sorunuyla ilgili", "X sorununda" demek istiyor. "nokta" sözcüğünün "konu, konu ile ilgili önemli bölüm" anlamı vardır ("Genç adam o noktada alaka uyandırıcı bir şey keşfetmiş gibiydi." - Yakup Kadri Karaosmanoğlu), ama örnek cümledeki "noktasında" kullanımı buna uygun değil. Bu tür kullanımları, "ilgili", "hakkında" sözcüklerini kullanarak düzeltebiliriz.

Söylem / söz farkı: Söylem, "Bir düşünce biçiminin yazılı ve sözlü anlatımı, diskur" (discourse) anlamına gelir. Söylem sözcüğünü, "söz" ya da "söylenti"/"iddia" anlamında kullanmıyoruz. "... söyleminde bulundu" gibi kullanımlar yanlıştır.

"adına"nın yanlış kullanımları: Adına "Bir şeyin veya bir kimsenin namına; hesabına" demek: "Haklı bir öfke adına da olsa bir insandan, aklını yüreğinden ayırması istenemez." - Sabahattin Eyüboğlu

"Kendi adıma", "şahsım adına" kullanımları yersizdir. Genellikle, "ben" öznesiyle cümle kurmayıp alçakgönüllülük izlenimi yaratma çabasının yaygınlaşmış ifadelerindendir.

“İçin” yerine “adına” kullanmak yanlış: “Daha iyi habercilik yapabilmek adına eğitim almayı seçmişti.” -> Yazar, “için” demek istiyor.

“yapıp / edip” veya “yaparak / ederek” içeren cümleler: Bu fiilimsilerden sonra virgül kullanmamıza gerek yok. Ancak sıralı fiilimsi kullanırsak, ayırmak için virgül kullanabiliriz.

Aynı anlamdaki sözcüklerin aynı cümlede kullanımı: Bu tür cümleleri sadeleştirerek yeniden yazıyoruz.

Bazı örnekler:

“Tesadüfen yek bir atlı süvariye rastladım” | (tersine doğru örnekler: kamu alem, dünya alem)

“sürdürmeye devam ediyor” -> Sürdürmek ve devam etmek eş anlamlı, “sürdürüyor” veya “devam ediyor” demek yeterli.

“ilgi ve alaka”

“arka fon”

“sondaki final”

“mecburen yapmak zorunda kaldı”

“haklardan yana tarafız”

Mantık hataları:

“Kırmızı renkli mor gömleğiyle...”, “Titizlikle ütülendiği belli olan kırıışık pantolonuyla...” (Bu örnek, ironik bir anlatımda geçerli olabilir.)

“yüzde yüz emin”, “yüzde yüz kesin” -> Eminlik ve kesinlik, olasılık hesabında zaten yüzde yüz anlamına geliyor. “Emin” veya “kesin” demek yeterli. Bir kişi ya emindir ya değildir; “yüzde 90 emin” olamaz.

“uzun yıllar” -> Yıllar uzamadığı için anlatım bozukluğu içeren ifade. Aslında “yıllarca”, “yıllar boyunca”, “uzun süre” demek isteniyor. Daha iyisi, kaç yıl ya da ne kadar süre olduğuna dair somut bilgi vermek: “44 yıl”, “20 yıldan fazla süre”, “yaklaşık 30 yıl boyunca” gibi.

ucuz / pahalı fiyat: Fiyat bir malın veya hizmetin satış bedeli olduğu için, ucuz ya da pahalı olan fiyat değil, mal veya hizmet.

kira fiyatları: Kira veya kiralama bedeli demek isteniyor.

ünlü yıldız: “Yıldız” zaten ünlü kişi demek. “Ünsüz yıldız” belki kullanılabilir, ama katmanlı, esprili ve özel bir metafor olarak.

“bir kez daha/yine tekrarladı”: Bir kişi bir sözü “bir kez daha tekrarlıyorsa”, en az ikinci kez tekrarlamıştır. Yani, bu sözü toplamda en az üç kez söylemiştir. Kişinin bir sözü ikinci kere söylemesi kast ediliyorsa, “tekrarlardı/yineledi” veya “bir kez daha söyledi/yaptı” demek yeterli.

“yalan iftira”: İftira zaten “Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme” demek. Ayrıca “yalan” sözcüğüne gerek yok.

Belirtisiz isim tamlamalarının aldığı sıfatlar: “Devlet eski bakanı” demiyoruz, “Eski devlet bakanı” diyoruz. “Ama devlet eski değil, bakan eski” savı geçersizdir. Belirtisiz isim tamlamalarının aldığı sıfatlar, tamlamanın sıfatıdır (örnekte “devlet bakanı”); tamlayan sözcüğün sıfatı değil (örnekte “devlet”).

Anlaşılması için örnekler: “Kapı eski kolu” demeyiz, “eski kapı kolu” deriz ve kapının değil, kapının kolunun eski olduğu anlaşılır. “Gece bozuk lambası” değil, “bozuk gece lambası”; “masa mavi lambası” değil, “mavi masa lambası” dememiz gibi. Masanın mavi olduğunu belirtmek istersek, tamlamayı belirtili isim tamlamasına dönüştürerek “mavi masanın lambası” diyebiliriz.

Unvanlarla ilgili kuşkuda kalırsak, belirtili isim tamlaması kullanabiliriz: “Gazeteciler Cemiyeti’nin eski başkanı”, “X Partisi’nin eski danışmanı” gibi.

Özne, yüklem, tümleç uyumsuzlukları: “A Üniversitesi ve B Kolejleri’nin sahibi olduğu C Holding, X bünyesindeki tüm dergi, gazete, televizyon ve radyo kanallarını aldı.” -> “sahibi olduğu” ifadesi “sahibi olan” olarak değişmeli. Çünkü sahip olan C Holding, sahibi olduğu kurumlar A Üniversitesi ve B Kolejleri. Daha iyisi, bu cümlede “olan” sözcüğüne gerek yok: “A Üniversitesi ve B Kolejleri’nin sahibi C Holding” demek yeterli.

Fransızca sıfat olan sözcüklerin ad olarak kullanılması yanlışı: Son dönemde, Fransızca sıfat olan sözcüklerin (örneğin koordine, bloke, organize, aranje gibi) Türkçe’de ad olarak kullanılması eğilimi yaygınlaştı. Bu yanlıştır. “İçişleri Bakanlığı’nın koordinesinde” sözü, aslında “İçişleri Bakanlığı’nın koordinasyonunda” olmalı (daha iyisi Türkçe karşılığını kullanarak “eşgüdümünde” demek).

Puantiyeli: “Puantiyeli” sözü zaten “noktalı” demek. Puantiyeli, “noktalılı” demeye benziyor.

Blokeyi / blokesi / blokeli (banka hesabı): “Blokeli banka hesabı”, “Banka blokeyi kaldırdı” gibi ifadeler yanlıştır. Bunun yerine “bloke edilen”, “bloke edilmiş” sözleri veya “blokajlı” kullanılabilir. Daha iyisi, Türkçe karşılığını kullanarak “engelleme”, “dondurma” sözleri yeğlenebilir.

Organizesi / organizeli: Benzer durum. “Organizesi” yanlış, “organizasyonu” doğru. “Organizeli” yanlış, “organize edilmiş” veya “organize edilen” doğru. Daha iyisi, Türkçe karşılığını kullanarak “örgütlü”, “örgütlenmiş” veya “düzenlenmiş” sözleri yeğlenebilir.

Tape (konuşma dökümü, metin dökümü demek isteniyor): “Tapeler yayınlandı” yanlış bir ifade. Bunun yerine “konuşma dökümleri”, “metin dökümleri” denebilir.

direkt | direk farkı: Fransızca'dan alınan “direkt” sözcüğü “doğrudan, doğruca” demek. Türkçe sözcük “direk”se, “ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek”, “sütun” veya “değerli, saygın, önde gelen kimse” anlamlarına gelir.

Sayı sıfatlarının doğru kullanımı: Türkçe, Altay ailesinden bir dil olduğu için, sayı sıfatından sonra gelen adlar çokluk eki almaz. “Üç ağaçlar”, “birçok çocuklar” değil, “üç ağaç”, “birçok çocuk” diyoruz.

Karşılaştırmalarda anlatım bozuklukları: “Senin boyun benden uzun” veya “Senin ellerin benden büyük” yanlış; doğrusu “Senin boyun benimkinden uzun” veya “Senin ellerin benimkilerden büyük” olmalı. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına göre, Rusya'nın hak ihlalleri Türkiye'den daha fazla” yanlış; doğrusu “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına göre, Rusya'nın hak ihlalleri Türkiye'ninkilerden daha fazla” olmalı.

Editörün Kontrol Listesi

Haberi yayınlamadan önce

Haberi baştan sona yeniden okuyoruz.

Bütün önemli bilgilerin haberin başında yer aldığından, girişin haberi önemli kılan bağlamı da içerdiğinden emin oluyoruz.

Dizgi hatalarını, yazım yanlışlarını, maddi hataları, anlatım bozukluklarını düzeltiyoruz.

Haberdeki bilgilerde eksik varsa, tamamlıyoruz. Bilmediklerimizi haberde belirtiyoruz.

Mutlaka ikinci göz

Haberi yayınlamadan önce mutlaka ikinci bir gözün okumasını sağlıyoruz.

Bununla birlikte, “Nasıl olsa ikinci bir göz okuyacak” deyip haberimizde gerekli düzeltmeleri yapmaktan kaçınamayız. İkinci göze okutmadan önce, haberimizi olabildiğince “sağlam” hale getiriyoruz.

İkinci gözün yazı işleri takımından bir arkadaşımız olmasının birkaç yararı var.

1. Haberi okuyan ikinci gözün editörlük tecrübesine katkıda bulunması.
2. İkinci gözün editör bakış açısıyla edindiği tecrübeyi haberci olarak kendi haber yazımının kalitesini yükseltmek için kullanması.
3. Haber yazımında, kurgusunda tekrarladığımız / alıştığımız kalıpları veya yanlışları, bizi gözetken ve koruyan bir meslektaşın duymanın haberciliğimize katkısı.
4. Aynı takımdaki haberciler olarak iletişimimizin niteliğinin ve birlikte çalışma kapasitemizin artması.

İkinci göz olarak geribildirim vermek

İkinci göz olarak haberini okuduğumuz takım arkadaşımıza geribildirim vermek önemli bir sorumluluktur. Haberlerimize gösterdiğimiz etik ve politik sorumluluk özeni, burada da geçerlidir.

Amacımız, haberin iyileşmesini sağlamak ve takım arkadaşımızın haberciliğine katkıda bulunmak.

İkinci göz / editör olarak okuduğumuz haberi, ilkelerimize uygunluğu, bilgilerin doğruluğu, haber dili, anlatımı, haber yapısı ve kurgusu açılarından değerlendirip saptadıklarımızı iletiyoruz.

Bakış açımızı “Bu haber nasıl daha iyi, daha sağlam olabilir”, “Bu haber nasıl geliştirilebilir”, “Takım arkadaşımın haberciliğine nasıl katkıda bulunabilirim” soruları üzerinden belirliyoruz. İkinci göz, bir “kabahat buluculuk”, “azarlayıcılık”, “suçlayıcılık” konumu değildir. Tersine, destekleyici, besleyici bir konumdur.

İkinci göz olarak geribildirim verirken bunları gözetken bir üslupla iletişim kuruyoruz.

İkinci gözü dinlemek

Yaptığımız işte, ortaya çıkardığımız sonuçta hatalar olmasını elbette istemeyiz. Ama olabilir. Hatta, herhangi bir sorun yoksa, kuşku duymaya başlasak iyi olur.

İkinci gözün verdiği geribildirimleri kafa açıklığıyla, savunmaya geçmeden, bir sorunun nereden kaynaklandığına dair mazeret saymadan, çözüm odaklı olarak dinlemekte yarar var. Aynı bakış açısı ve sorular, ikinci gözü dinlerken de geçerlidir: “Bu haber nasıl daha iyi, daha sağlam olabilir”, “Bu

haber nasıl geliştirilebilir”, “Takım arkadaşımın haberciliğime katkıda bulunmasını ben nasıl kolaylaştırabilirim?”

Geribildirimler biriktikçe, habercilik pratiğimizde sorun yaratan bazı alışkanlıklarımızı, uygulama / davranış örüntülerini de fark edebiliriz. Bu, daha iyi habercilik için, karşılığında para ödemeyi göze alsak bile, kolay kolay elde edemeyeceğimiz bir olanaktır.

Yazılar (makaleler)

Yazıları ilkelerimize uygunluk, bilgilerin doğruluğu, dili, anlatımı, yapısı ve kurgusu açılarından inceliyoruz ve değerlendiriyoruz.

Dizgi hatalarını, yazım yanlışlarını, maddi hataları, anlatım bozukluklarını düzeltiyoruz.

Yazarın hata yapabileceğini, yanlış bilgiye sahip olabileceğini veya bilgilerden yanlış çıkarsamalar yapabileceğini aklımızda bulunduruyoruz. Bilgilerde eksik veya yanlışlık varsa, ya tamamlıyoruz ya da yazarla bağlantıya geçip durumu bildiriyoruz.

Çok uzun yazıları gerekirse bölerek, parçalar halinde yayına alabiliriz.

Yazıları genelde 00.00’da yayına girecek şekilde ayarlıyoruz. bianet okurunun gece yazı bekleme gibi bir alışkanlığı oluştu.

Çok güncel bir yazı geldiğinde beklemeden yayına alabiliyoruz.

Tereddüt ettiğimiz, kuşku duyduğumuz yazılarda yazı işlerindeki arkadaşlarımıza ve yayın yönetimine danışıyoruz. Bir yazının içeriği yazarının sorumluluğunda olsa da, bu durum bianet’i doğruluk, ilkelerimize uygunluk ve yasal olarak sağlamlık yükümlülüklerinden muaf kılmaz. Yazıları bu sorumlulukla inceliyoruz ve düzenliyoruz.

Yazının eksenini kaydıracak, anlamı değiştirecek "düzeltmeler" yapamayız ya da bu sınıra yaklaşacak değişikliklerde yazara başvururuz. Örneğin fark yaratacak başlık değiştirmelerinde veya yazarın belli bir kavramı ifade edişini değiştirme ihtiyacı duyduğumuzda, yazarla iletişime geçmek en doğrusudur. Bu, yazarı da bilgilendireceği için, gelecekteki yazıları ve editör-yazar iletişimi için de yararlı olur.

Editör herkesin yazısını düzeltme ya da geri gönderme hakkına sahiptir. Yeter ki gerekçelendirmesi sağlam ve iyi olsun, süreci yazarlarla yapıcı bir iletişim içinde yönetsin.

Yazılarla ilgili yazardan görsel malzeme isteyebiliriz. Bu malzemelerin telif haklarına uygun olmasını sağlamalıyız. Görsel malzemelerin telif bilgilerini de (kaynak yayıncı, eser sahibi gibi) edinmemiz gerekir.

İlk kez yazısını yayınlayacağımız yazarlardan “hakkında” bilgisi ve mümkünse fotoğraf göndermesini rica ediyoruz.

Yazarlarla iletişim

Yazıları aldığımızda “Teşekkür ederiz, yazınızı aldık” notunu genelde herkes bekler. Böyle davranmak, aynı zamanda sağlıklı ve saygılı bir iletişime de katkıda bulunur.

Bir yazıyı yayınlamamaya karar verirsek, “Şu şu nedenlerle yayınlamayıyoruz” diye gerekçelendirerek yazara bildiriyoruz.

Yazardan yazısıyla ilgili değişiklik yapmasını rica edebiliriz. “Mümkünse şu değişiklikleri yapmanızı bekliyoruz”, “Dilini -mektedir, -miştir gibi kiplerden kurtarmanız mümkün mü?”, “Yazı bizim için fazla uzun, bu haliyle yazınıza haksızlık etmiş olacaksınız. Okurun anlamasını kolaylaştırmak ve akılda kalıcı olması için kısaltmanızı bekleyelim mi?” gibi yönlendirici sorularıyla bunu yapabiliriz.

Kontrol listesi

Editörün bir haberi / yazıyı kontrol listesi.

Haber metni

- 5N1K (ne, nerede, neden, ne zaman, nasıl, kim) sorularının hepsinin yanıtları verilmiş mi ve doğru mu?
- Üst başlık, başlık, spot, giriş kaliteli yazılmış mı?
- Haberin geldiği yer doğru yazılmış mı?
- Haberin kaynağı / kaynakları, derlemeyse yararlanılan kaynaklar, bağlantılarıyla birlikte doğru olarak verilmiş mi?
- Haberi haber yapan öznitelikler (haberin odağı) doğru seçilmiş ve yazılmış mı?
- Haberdeki bilgiler, veriler doğru mu? Doğruluğu farklı kaynaklardan kontrol edilmiş mi?
- İnisiyaller (haberde emeği geçenlerin adlarının baş harfleri) tam ve doğru mu? Doğru sıralanmış mı?
- Haber iyi ve düzgün bir dille yazılmış mı? Yazım hataları ve dizgi hataları düzeltilmiş mi? Anlatım bozuklukları giderilmiş mi?
- İlgili haber bağlantıları, etiketler doğru ve isabetli seçilmiş mi?

Haberdeki görseller

- Görseller doğru ve isabetli kullanılmış mı?
- Arşiv görseliyse, “arşiv” ibaresi veya görselin tarihi belirtilmiş mi?
- Görsel altı metinler kaliteli yazılmış mı?
- Görsel altı metinlerin içerdiei bilgiler doğru mu?
- Görsellerin kaynağı ve yaratıcıları doğru belirtilmiş mi?

Yazılar

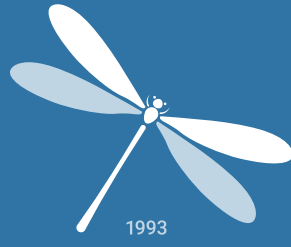
Yazıda yer alan bilgiler ve/veya çıkarsamalar doğru mu? Doğruluk kontrolünden geçirmek.

Yazım hatalarını ve dizgi yanlışlarını düzeltmek.

Daha iyi anlatım için yazarı yönlendirmek veya değişiklikleri yapmak (mümkünse yazarla uzlaşarak).

Yazıdaki muğlak ifadeleri netleştirmek veya dönüştürmek ("büyük oranda yükseldi" yerine ne kadar yükseldiyse onu yazmak).

Yazıdaki eksik bilgileri (mümkünse yazarla haberleşerek) eklemek veya yazarın eklemesini sağlamak.

IPS İLETİŞİM VAKFI

2025